

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**METODY A CÍLE VÝUKY
SYNTAXE NA 1. STUPNI
ZÁKLADNÍ ŠKOLY**

PRIMARY SCHOOL

Knihovna JU-PF

3115178493

Autor: Kateřina Plešingerová

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ (VV)

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Milan David

UNIVERSITY OF SOUTH BOHEMIAN IN ČESKÉ BUDEJOVICE
COLLEGE OF EDUCATION
DEPARTMENT OF CZECH LANGUAGE AND LITERATURE

**METHODS AND OBJECTIVES
OF TEACHING SYNTAX ON
THE FIRST LEVEL OF
PRIMARY SCHOOL**

Autor: Kateřina Plešingerová

Field of study: Teaching at infant schools (Art Education)

Superintendant of the thesis: Mgr. Milan David

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje syntaktickému učivu na prvním stupni základní školy.

První část práce se zabývá syntaxí z hlediska gramatického a přibližuje ji po odborné stránce.

V druhé části práce je řešena problematika metody výuky syntaxe na prvním stupni základní školy.

Třetí část je věnována rozboru učebnic českého jazyka pro 2. – 5. ročník základní školy nakladatelství SPN, a.s., ALTER a DIDAKTIS.

Do závěrečné části jsou zahrnuty výsledky a rozbor výzkumu úrovně syntaktických znalostí žáků 1. stupně základní školy na dvou konkrétních školách.

ANNOTATION

This thesis treats syntactic curriculum on the first level of primary school.

The first part is dedicated to syntax from grammatical point of view and approximates it on scientific basis.

The second part aims to solve the problems concerning the methods of teaching syntax on the first level of primary school.

The third part deals with analysis of the Czech language textbooks for the second to the fifth grade of primary school from the following publishers: SPN, a.s., ALTER and DIDAKTIS.

The results and analysis of the research of level of syntactic knowledge of scholars on the first level of primary school in the two particular schools are comprised in the concluding part.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Milanu Davidovi za odborný dohled a poskytnutí cenných rad při zpracování diplomové práce.

Taktéž děkuji žákům a učitelskému sboru ZŠ Počátky a ZŠ Horní Cerekev za ochotu a vstřícnost při realizaci výzkumu.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných v tištěné podobě práce, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Jihlava 30. 3. 2008

Hájíčková
.....

OBSAH

1. <u>ÚVOD</u>	11
2. <u>SKLADBA</u>	12
2.1 Pojetí skladby.....	12
2.2 Věta a výpověď.....	12
2.3 Gramatický větný vzorec.....	13
2.4 Vlastnosti výpovědi.....	13
2.4.1 Zvuková (grafická) forma výpovědi.....	14
2.4.2 Propoziční akt.....	14
2.4.2.1 Akt predikace.....	15
2.4.3 Akt komunikačního záměru mluvčího	15
2.5 Syntaktické vztahy.....	17
2.5.1 Koordinační skupina	18
2.5.1.1 Slučovací poměr	
2.5.1.2 Stupňovací poměr	
2.5.1.3 Odporovací poměr	
2.5.1.4 Vylučovací poměr	
2.5.1.4 Důsledkový poměr	
2.5.2 Adordinační skupina	19
2.5.3 Syntaktický vztah dominance.....	20
2.5.3.1 Shoda	
2.5.3.2 Řízenost	
2.5.3.3 Přimykání	
2.6. Větné členy.....	21
2.6.1 Základové a nezákladové větné členy.....	21
2.6.1.1 Subjekt	21
2.6.1.1.1 Bezpodmětné struktury	
2.6.1.2 Predikát (přísudek)	22
2.6.1.2.1 Slovesný přísudek	
2.6.1.2.2 Slovesně-jmenný přísudek	

2.6.1.2.3	Přísudek v neslovesné větě	
2.6.1.2.4	Shoda přísudku s podmětem	
2.6.1.2.4.1	Shoda přísudku s podmětem několikanásobným	
2.6.1.3	Objekt (předmět).....	25
2.6.1.4	Adverbiále (příslovečné určení).....	25
2.6.1.4.1	Příslovečné určení místa	
2.6.1.4.2	Příslovečné určení času	
2.6.1.4.3	Příslovečné určení způsobu	
2.6.1.4.4	Příslovečné určení zřetele	
2.6.1.4.5	Příslovečné určení příčinného charakteru	
2.6.1.5	Doplněk	32
2.6.1.6	Atribut (přívlastek).....	32
2.6.1.6.1	Shodný přívlastek	
2.6.1.6.2	Neshodný přívlastek	
2.7.	Zvláštnosti a nepravidelnosti ve větěném členění.....	36
2.7.1	Anakolut (vyšinutí z větěné konstrukce)	
2.7.2	Zeugma (spřežení dvou vazeb v jednu)	
2.7.3	Atrakce (větěná spodoba)	
2.7.4	Kontaminace (křížení vazeb)	
2.7.5	Apoziopeze (větěná kusá)	
2.7.6	Samostatný větěný člen	
2.7.7	Vsuvky	
2.7.8	Elipsa	
2.7.9	Oslovení	
2.7.10	Citoslovce	
2.8.	Souvětí.....	39
2.8.1	Parataxe a parataktické (souřadné) souvětí.....	40
2.8.2	Hypotaxe a hypotaktické (podřadné) souvětí.....	42
2.8.3	Druhy vět vedlejších.....	44
2.8.3.1	Větěy podmětné	
2.8.3.2	Větěy přísudkové	
2.8.3.3	Větěy přívlastkové	

2.8.3.4	Věty doplňkové	
2.8.3.5	Věty předmětné	
2.8.3.6	Věty příslovečné	
2.8.3.6.1	Věty místní	
2.8.3.6.2	Věty časové	
2.8.3.6.3	Věty způsobové a měrové	
2.8.3.6.4	Věty prostředkové	
2.8.3.6.5	Věty zřetelové	
2.8.3.6.6	Věty příčinné	
2.8.3.6.7	Věty účelové	
2.8.3.6.8	Věty podmínkové	
2.8.3.6.9	Věty přípustkové	
2.9	Rozbor věty jednoduché.....	51
2.9.1	Interpunkce ve větě jednoduché.....	52
2.10	Souvětí složitá.....	53
2.10.1	Složitá souvětí souřadná.....	53
2.10.2	Složitá souvětí podřadná.....	54
<u>3.</u>	<u>VALENČNÍ SYNTAX</u>	56
<u>4.</u>	<u>METODIKA OSVOJOVÁNÍ SYNTAKTICKÉHO UČIVA</u>	
<u>NA 1. STUPNI ZŠ</u>		64
<u>5.</u>	<u>HODNOCENÍ UČEBNIC ČESKÉHO JAZYKA</u>	71
5.1	Hodnocení učebnic vydaných nakladatelstvím SPN Praha.....	71
5.2	Hodnocení učebnic vydaných nakladatelstvím ALTER Všeň.....	79
5.3	Hodnocení učebnic vydaných nakladatelstvím DIDAKTIS Brno.....	87
<u>6.</u>	<u>VÝZKUM ÚROVNĚ SYNTAKTICKÉHO UČIVA</u>	95
6.1	Rozbor testu úrovně znalosti syntaktického učiva na ZŠ Počátky.....	102

6.2 Rozbor testu úrovně znalosti syntaktického učiva na ZŠ Horní Cerkev.....	112
6.3 Srovnání testu úrovně znalosti syntaktického učiva na ZŠ Počátky a ZŠ Horní Cerekev	121
<u>7. ZÁVĚR</u>	142
<u>8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</u>	143
<u>9. PŘÍLOHA</u>	146

I. ÚVOD

V současné době je zapotřebí nejen lidí vzdělaných, kteří umí vyjadřovat své názory a myšlenky, ale také lidí, kteří se umí kultivovaně vyjadřovat svým mateřským jazykem. Důležitou a nezbytnou potřebou je proto náležité jazykové vzdělání a vyspělá jazyková kultura. Z tohoto důvodu je český jazyk spolu s matematikou uznáván na našich školách za hlavní vyučovací předmět. Je vyučován na všech stupních základní školy a i na školách středních.

Diplomová práce je zaměřena na syntaktické učivo na prvním stupni základní školy a jeho užití v praxi. Do jaké hloubky žáci ovládají tuto problematiku, se následně odráží v testech, ze kterých se skládá výzkum.

Tuto diplomovou práci tvoří čtyř základní částí. První část slouží jako odborné poučení, určené učitelům.

Druhá část se zabývá metodickými postupy při osvojování syntaktického učiva na 1. stupni základní školy.

Třetí část se věnuje rozboru učebnic od tří různých nakladatelství. Dnešní doba nabízí široký výběr učebnic, je proto velice důležité správně si z tohoto množství zvolit.

Poslední část tvoří rozbor výzkumu znalostí syntaktického učiva na 1. stupni základních škol. Konkrétně se jedná o třetí, čtvrté s páté třídy. Tento výzkum je podložen testy, ve kterých měli žáci konkrétních škol ukázat své získané znalosti.

2. Skladba

2.1. Pojetí skladby

Skladba neboli syntax se jako součást mluvnice (gramatiky) zabývá vyššími mluvnickými celky, které vznikají spojováním a usouvztažňováním slov i víceslovných pojmenování do různě složitých větných a souvětných struktur. Úkolem syntaxe je nejen podat celistvý popis, ale rovněž výklad výrazové, významové a komunikační struktury jazykových jednotek, které fungují při komunikaci.

2.2. Věta a výpověď

Školská syntax tradičně pokládá za základní jednotku syntaktické roviny jazyka větu, avšak současná teoretická syntax už velmi dlouho pojímá větu pouze jako typickou a ustálenou formu určitých komunikačních struktur, jimiž se dorozumívají během komunikace mluvčí s adresátem.

Strukturu věty je možno analyzovat při různě vysokém stupni abstrakce. Věta se dá zachytit i gramatickým větným vzorcem (GVV), který je jakousi její vnitřní mluvnickou kostrou nebo větným modelem.

„Výpověď je jednotka komunikace, která bývá vyjádřena gramatickou formou věty (jednoduché) nebo formami funkčně rovnocennými, jimiž jsou tzv. větné ekvivalenty (a fragmenty) a věty složené.“⁽¹⁾

Výpověď je základní jednotka promluvy, mající nějaký věcný obsah, gramatickou formu větnou (i nevětnou), uzavřená zpravidla intonačně (a gramaticky). Také má jistou komunikační funkci a modalitu.

Výpověď má zpravidla nějaký věcný obsah, vypovídající něco o skutečnosti (i o věcech jen myšlených).

(1) Čechová, M. a kol.: Čeština – Řeč a jazyk. ISV Nakladatelství, Praha, 1996, s. 225

2.3. Gramatický větný vzorec

Věty, tedy jejich formálně gramatickou stránku, lze zaznamenávat gramatickými větnými vzorci. Používají se k tomu abstraktní symboly značící jednotlivé nezbytné součásti takové větné struktury. Vychází se od organizačního centra, jímž je určitý slovesný tvar (VF). Ten funguje jako přísudek (predikát).

Za použití zjednodušených symbolů S_1 (= substantivum v 1. pádě), S_4 (= substantivum ve 4. pádě) a VF vznikne obecný gramatický vzorec: $S_1 - VF - S_4$. Takový abstraktní gramatický větný vzorec může být v češtině naplněn nejrozmanitějšími způsoby a podle něho mohou vznikat obsahově i modálně naprosto odlišné výpovědi, jímž je společná jediné jejich vnitřní mluvnická stavba, tedy přítomnost složek S_1, S_4 a VF. Přitom je lhostejné, jaký je v konkrétní výpovědi slovosled. Navzdory slovosledným variacím zůstává GVV stejný. Symbol VF se v něm píše doprostřed. Vlevo od něho je pozice pro substantivum v 1. pádě a vpravo pro další nezbytné (nutné) složky.

Do gramatického větného vzorce se zaznamenávají pouze stěžejní složky věty a pak jeho nutná doplnění, bez nichž by výsledná výpověď neměla smysl, se nazývají také konstitutivní komponenty.

2.4. Vlastnosti výpovědi

„Výpověď jako jazykový útvar má vždy nějakou jazykovou formu, a to formu gramatickou a formu zvukovou (grafickou).“ (2) Každá výpověď je vždy zakotvena v nějaké konkrétní komunikační situaci, jíž se obvykle účastní kromě mluvčího také příjemce sdělení. Výpovědi bývají tedy proneseny v jazykové interakci, jsou to vlastně realizace vět ve skutečných situacích.

Gramatická forma výpovědi může být buď větná (jejím jádrem je VF) i nevětná (neobsahuje VF); podle toho rozlišujeme výpovědi větné a výpovědi nevětné. Výpovědi větné mohou být vyjádřeny větou jednoduchou (Např. *Neoznámil svůj odchod.*) nebo větou složenou (souvětím pořadným např. *Neoznámil, že odejde.*)

(2) Čechová, M. a kol.: *Čeština – Řeč a jazyk*. ISV Nakladatelství, Praha, 1996, s. 228

Výpovědi s formou věty jednoduché mohou být ve formě věty dvojčlenné (př. *Bratr studuje na vysoké škole.*) nebo formu věty jednočlenné (*Prší. Je chladno. Dnes celý den pršelo.*) Nevětné výpovědi jsou vyjadřovány gramatickou formou nevětnou, ale přitom větné formě funkčně rovnocennou, proto je z hlediska gramatické formy nazývají větnými ekvivalenty (př. *Ordinace. Nemluvit!...*).

2.4.1 Zvuková (grafická) forma výpovědi

Je jednou z výrazných vlastností výpovědi. Zvuková (grafická) podoba výpovědi záleží na délce výpovědi, na způsobu jejího spojení s jinými výpověďmi v textu, na komunikační funkci výpovědi, na jejím citovém zabarvení. Konec výpovědi bývá vyznačen intonačně a pauzou (v písmu tečkou nebo jiným znaménkem).

„K prostředkům zvukové formy výpovědi patří především úsekový a větný přízvuk, pauzy a melodie (intonace).“⁽³⁾

Výpovědi vznikají v komunikaci, lze je označit za produkty tzv. komunikativních (mluvních) aktů. Účastníci mluvních aktů nejen konstatují nějaká fakta nebo popisují realitu mimojazykovou či jazykovou, ale snaží se také např. ovlivnit jeden druhého, změnit názor partnera, přetvořit jeho postoj, podnítit změnu jeho chování, přimět ho ke slovní reakci nebo ke splnění požadované činnosti aj. V rámci mluvního aktu lze rozlišit dílčí akty nižšího řádu. Nejvýznamnější z nich jsou jednak akt propoziční, jednak akt komunikačního záměru.

2.4.2 Propoziční akt

Během propozičního aktu je nutné srozumitelně a jednoznačně označit osoby, předměty nebo další jevy skutečnosti, jichž se komunikace týká. Toto pojmenování různých složek a účastníků dějů slovy se pak nazývá referenční akt. Mluvíci příslušnými slovy pojmenovává určitou realitu, k níž se komunikace vztahuje. Např. *Petr* = konkrétní osoba s tímto jménem, která může být srozumitelně vymezena (určena) jinak, a to *náš nový spolužák; ten tmavovlasý chlapec;* atd.

(3) Čechová, M. a kol.: *Čeština – Řeč a jazyk*, ISV Nakladatelství, Praha, 1996, s. 229

O úspěšnosti referenčního aktu se dá hovořit tehdy, jestliže adresát (recipient) správně spojí referenční výraz (př. *Petr; náš nový spolužák*) s příslušnou osobou, kterou měl na mysli mluvčí.

Referenčním výrazům ve výpovědi jsou potom mluvčím přisuzovány (predikovány) určité příznaky, jako činnosti, vlastnosti nebo stavy. Tento druhý dílčí akt se označuje jako akt predikace. Je součástí aktu propozičního. Pokud realizujeme obě nutné součásti propozičního aktu, referenci i predikaci, vytvoříme propoziční obsah dané výpovědi.

2.4.2.1 Akt predikace

„Pod pojmem akt predikace je míněno aktuální přisouzení určitého příznaku představovaného použitým predikátorem (predikovaným výrazem) jeho nositeli, to znamená objektu nebo objektům vnějšího světa, které jsou obvykle označeny výrazem pozici podmětu S_1 .“(4) Aktuálnost přisouzení spočívá v tom, že sdělovaný příznak je zařazen časově a modálně tak, jak odpovídá realitě v dané komunikační situaci. K časovému přisouzení slouží kategorie slovesného času, k přisouzení modálnímu kategorie slovesného způsobu. Tyto kategorie označujeme jako predikační. Společně s kategorií osoby pak spoluvytvářejí určité slovesné tvary.

Predikátor nemusí být tvořen jen izolovaným plnovýznamovým slovesem. Může označovat stav (př. *sedět, spát, odpočívat*), jednoduchý či složitější děj (př. *růst, váhat, silit*) činnost (př. *vařit, uklízet*) nebo vlastnost (př. *být váhavý, být silák, být sladké*). Nositelem predikovaných příznaků může být např. osoba pojmenovaná vlastním jménem (*Anna, Petr*) nebo jiný referenční výraz, např. obecné označení osoby, pojmenování neživého objektu či jevu mimojazykové skutečnosti (*sousedka, káva, spaní*).

2.4.3. Akt komunikačního záměru mluvčího

„Konkrétní výpovědi mají v komunikaci svůj propoziční obsah (PROP), který

(4) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 173

je výsledkem souběžné realizace aktu referenčního (pojmenování) a aktu predikace (přisouzení).“ (5) Propoziční obsah výpovědi je provázen vyjádřením záměru mluvčího. Mluvčí formuluje svou výpověď tak, aby vzhledem k adresátovi srozumitelně vyjádřil, zda výpověď míní jako prosté sdělení, informaci pro adresáta, otázku, radu, nabídku, varování, prosbu, přání apod. Tyto a případně další specifické komunikační funkce výpovědi (KF) může mluvčí signalizovat různými způsoby. Podstatné je, aby signalizaci záměru mluvčího shodně interpretoval adresát, aby mohla být komunikace pokládána za úspěšnou.

Úplný výčet veškerých existujících specifických komunikačních funkcí výpovědi je takřka nemožný; je jich nepřeborné množství. Rozlišujeme tedy obecné komunikační funkce: KF oznámení, KF otázky, KF výzvy a KF přání. Jazyk disponuje pro vyjadřování těchto obecných KF určitými soubory formálních prostředků. K prostředkům lexikálním se řadí zejména částice, modální a tázací slova; k prostředkům gramatickým patří hlavně slovesný způsob; nejdůležitější z prostředků zvukových je koncová intonace výpovědi.

Ustálené soubory dílčích prostředků označujeme jako výpovědní formy (Vfo) V hovoru se často stává, že mluvčí nepoužije pro vyjádření svého komunikačního záměru ustálenou Vfo, nýbrž sáhne po souboru prostředků, které jsou v dané situaci zvláštní a které běžně slouží k vyjadřování jiného komunikačního záměru. Tento nekonvenční postup se označuje jako nepřímé (indirektivní) vyjadřování KF.

V komunikačních situacích působí řada vnějších faktorů, které způsobují volbu jazykových prostředků např. i podle toho, zda mluvčí cítí k adresátovi úctu, respekt, nebo naopak mu dává znát své nadřizené postavení, zda komunikuje muž se ženou, mladší se starším, zda je komunikace soukromá nebo oficiální. Tyto vnější faktory sleduje pragmatika. Aby byla KF výpovědi správně chápána oběma partnery komunikace, je nutné respektovat příslušné situační podmínky, jimiž jsou komunikační situace vymezeny.

Soubor situačních podmínek se dá stanovit pro každou ze čtyř hlavních (obecných) KF.

(5) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 176

Patří do něho:

- a) předpoklady mluvčího k adresátovi
- b) postoje mluvčího k obsahu sdělení
- c) vlastní záměr mluvčího.

Ve školní výuce, a to zvláště u dětí mladšího školního věku na počátku školní docházky, by měl být dialog mezi učitelem a žáky veden tak, aby žák byl nenásilně aktivizován už slovním projevem učitele. Z hlediska komunikačních rysů se školní dialog ve vyučovací hodině vyznačuje nápadnou převahou KF výzvy a otázky. Adresát je mluvčím vybízen / vyzýván, aby vyvinul nějakou aktivitu: buď pouze řečovou (= odpověď na otázku), anebo aby vykonal / nevykonal označenou činnost (řečovou nebo neřečovou).

Základní rozdíl mezi výzvoým a otázkovým pólem spatřujeme v tom, že zřetelné výzvy se vyznačují zdůrazněním vůle produktora, zatímco u zřetelných otázek jde především o požadavek informace ze strany produktora směrem k recipientovi. S přihlédnutím k věku žáků se rýsují tyto tři společné komunikační tendence:

1. Ve výukovém dialogu učitele s mladšími žáky jsou v řeči učitele frekventovanější podněty výzvového typu, otázkových výpovědí je málo.
2. Komunikuje-li učitel s mladšími žáky, užívá mnohem častěji základní větné formy (běžné rozkazovací či tázací věty).
3. Pro školskou komunikaci učitele se žáky jsou příznačné některé typické výzvové a otázkové konstrukce.

Typické školní výzvy jsou zastoupeny ponejvíce pokyny k práci, dále pobídkami, ostřejšími příkazy a zákazy, napomenutími a doporučeními, jen výjimečně prosbami.

2.5. Syntaktické vztahy

Syntax se zabývá vyššími celky větné povahy, které vznikly spojením a usouvzažněním slov a víceslovných pojmenování. Dílčí složky těchto vyšších celků jsou navzájem spjaty vztahy, jimž říkáme syntaktické. Tyto syntaktické vztahy mohou být realizovány jak mezi větnými členy, tak také mezi větnými celky navzájem. „Rozlišujeme dva základní syntaktické vztahy, a to vztah mezi členy nebo celky na téže syntaktické úrovni, anebo pak vztah mezi členy nebo celky na různých

syntaktických úrovních. První z nich, který nastává u členů plnicích ve větě stejnou syntaktickou funkci, případně u vět stejného typu, které jsou na stejné úrovni, se označuje jako koordinace. V terminologii MČ se zavádí širší termín zmnožení.“(6)

Díky syntaktickému vztahu zmnožení vznikají ve větě vícenásobné větné členy. Jsou představované tzv. koordinační skupinou.

Kromě tradičních několikanásobných větných členů (koordinačních skupin) se nověji řadí do rámce syntaktického zmnožení také poněkud odlišný typ vícečetného obsazení syntaktické pozice, který je představován tzv. adordinační skupinou neboli skupinou s přívlastkem.

Pravopisný rozdíl mezi koordinační a adordinační skupinou ve větě tkví v tom, že koordinační skupiny (několikanásobného větného členu) klademe čárku pouze mezi její součásti, nikoli za celou skupinu. U adordinační skupiny vždy oddělíme čárkami její součásti a čárku umístíme i za skupinu.

Pravým syntaktickým vztahem je podle MČ až dominance, vztah mezi nestejnorodými členy nebo celky, z nichž jeden dominuje nad druhým.

2.5.1 Koordinační skupina

Uvnitř koordinační skupiny se dají rozlišit různé významové poměry mezi součástmi (složkami) skupiny, která syntakticky funguje jako jeden (několikanásobný) větný člen.

2.5.1.1 Slučovací poměr

Nacházíme v koordinační skupině mezi prakticky spjatými členy, které stejnou měrou plní společnou syntaktickou funkci. Základním spojovacím prostředkem je spojka *a*, dále *i*, *ani*, zdvojené *jednak-jednak*; *dílem-dílem*; *hned-hned*; *zčásti-zčásti*; *tu-tu*; *jak-tak*.

(6) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 186

2.5.1.2 Stupňovací poměr

Se vyskytuje mezi součástmi koordinační skupiny, které mají nestejnou míru závažnosti. Nejčastější jednoduchá stupňovací spojka je *ba*, ta však z běžného užití ustupuje; bývá provázena vytýkacími výrazy *dokonce*, *i*, *ještě*, *navíc*, *až*, dvojitá spojka *nejen-ale(i)*, popř. *nejen-nýbrž(i)*. Významem stupňovací, ale formou podřadicí jsou předložková spojení *kromě+genitiv*, *mimo+akuzativ*, *vedle+genitiv*.

2.5.1.3 Odporovací poměr

Nastává v koordinační skupině, jejíž složky sice plní stejnou syntaktickou funkci, ovšem významově jsou v rozporu. Používají se spojky *ale*, *avšak*, aktuálně se začaly uplatňovat další odporovací prostředky, zvl. *jenže* a *jenomže*, sekundárně pak ve funkci spojky také původní částice *ovšem* a *nicméně*. Rozpor lze vyjádřit také přípustkovými spojkami *i když*, *třebaže*.

2.5.1.4 Vylučovací poměr

Nastává mezi součástmi koordinační skupiny, které nemohou platit souběžně: platí jen první, druhá, eventuálně další uvedená varianta. Užívá se jak spojka *nebo/anebo*, tak dvojitá spojka *bud'-(a)nebo*, *at'-at'*, *at'-či*, *at'-nebo*.

2.5.1.4 Důsledkový poměr

Je možno najít v takové koordinační skupině, kde druhý výraz v pořadí uvádí něco, co plyne z významu předchozího, co je tedy jeho následkem. Nejužívanějším spojovacím prostředkem je *(a) proto*, dále *(a) tedy*.

2.5.2 Adordinační skupina

Školsky bývá tato skupina hodnocena dosud jako syntagma, kde na vyšší syntaktické úrovni stojí první výraz představovaný nadřazeným substantivem. To je rozvíjeno tzv. přístavkem, který je volně připojen na druhé místo.

Výrazy ve skupině s přístavkem lze chápat jako jediný člen obsazující ve větě celku tutéž syntaktickou pozici; celou skupinu tedy považujeme za komplexní větný člen.

Současná syntax akcentuje právě podobnost skupin adordinační a koordinační, proto obě skupiny řadí vedle sebe jako dva poněkud odlišné případy zmnožení coby syntaktického vztahu. Významová odlišnost mezi oběma skupinami spočívá v tom, že složky koordinační skupiny pojmenovávají více rozdílných entit (= osob, vlastností, objektů reality apod.), zatímco složky skupiny adordinační pojmenovávají stále tutéž entitu, a to více výrazy.

2.5.3 Syntaktický vztah dominance

Tento základní vztah je podstatný pro vnitřní výstavbu každé výpovědi a uvádí výrazy ve výpovědi do vztahů. Díky dominanci vznikají syntaktická spojení hierarchizována do různých úrovní. Dominance spočívá v tom, že jeden z výrazů je užit v daném spojení jako člen nadřazený (dominující), další výraz (výrazy) jsou na něm závislé (jsou to členy dominované). Přitom platí, že bez užití členu dominujícího by nemohly existovat ani závislé (dominované) členy.

2.5.3.1 Shoda

Je realizována uvnitř skladební dvojice tak, že dominující člen určuje základní gramatické kategorie i členu dominovanému. Kategorie jsou tedy shodné.

2.5.3.2 Řízenost

Spočívá v tom, že dominující člen nasměruje (řídí) člen, který na něm závisí do příslušné fixní formy.

2.5.3.3 Přimykání

Je takový způsob realizace vztahu dominance, při kterém není závislost členu dominovaného na členu dominujícím formálně vyjádřena.

2.6. Větné členy

„Větné členy se definují jako syntaktické funkce výrazů ve větném celku.“(7) Jsou vymezeny tzv. členy základové, tj. složky základové větné struktury, od nich jsou odlišeny členy nezákladové. Je třeba zdůraznit, že větný člen může být tvořen jak výrazem povahy nevětné, tak také výrazem povahy větné.

2.6.1 Základové a nezákladové větné členy

K základovým větným členům náleží jednak predikát (přísudek), jednak členy obsazující jeho valenční pozice, a to levovalenční pozici (podmět) i pravovalenční pozici (předmět, valenční příslovečné určení, popř. valenční doplněk). Valenční syntax pracuje hlavně se základovými větnými členy, k nimž řadí predikát, subjekt a komplement. Zbývají pak ještě členy, které nemají valenční povahu; ty lze souhrnně označit jako suplement. Suplement nepatří do základové větné struktury, je to člen nezákladový.

2.6.1.1 Subjekt

Subjekt (předmět) je přítomen pouze v tzv. dvojčlenné větě; jinak řečeno je to výraz v levovalenční pozici. Většinou pojmenovává nositele predikovaného příznaku; to bývá často konatel (agens) děje vyjádřeného verbem finitem. Syntakticky je nadřazen slovesu ve tvaru VF a vyžaduje z jeho strany jednosměrnou shodu. Pro podmět ponecháváme symbol S_1 , bývá totiž představován hl. substantivem v nominativu. Může být ale vyjádřen i jinými (zástupnými) jmény: zájmenem, adjektivem, výjimečně i číslovkou.

2.6.1.1.1 Bezpodmětné struktury

Typickým představitelem bezpodmětných struktur jsou v češtině tzv.

(7) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 196

jednočlenné slovesné věty, tedy struktury s VF. Nemají vůbec pozici podmětu S_1 , nelze ji tedy obsadit ani náhradním způsobem, jako např. ukazovacím zájmenem, infinitivem slovesa nebo vedlejší větou podmětnou.

2.6.1.2 Predikát (přísudek)

Predikát je výraz označující určitý příznak v širokém smyslu, který je někomu nebo něčemu přisuzován (predikován), nejčastěji nositeli v pozici S_1 . Základním typem přísudku v české větě je přísudek slovesný, který je vyjádřen určitým tvarem (VF) plnovýznamového slovesa. Vedle toho může být součástí základu přísudku i modální či fázové sloveso ve tvaru VF. Tento typ přísudku se označuje jako slovesný a vyskytuje se jak v konstrukcích s podmětem, tak v bezpodmětných strukturách. Kromě tohoto základního typu se vyskytuje v české větě ještě přísudek slovesně-jmenný, který obsahuje sponu slovesa významově vyprázdněného, a jmennou část. Z hlediska strukturního tvoří přísudek základ věty. Věta nemusí mít podmět, ale každá věta musí mít přísudek.

2.6.1.2.1 Slovesný přísudek

Může být **nerozvitý** (holý) nebo **rozvitý**.

- Nerozvitý přísudek může být pouze ve větných strukturách, kde je použito VF, které nevyžaduje již žádné pravovalenční doplnění. Tuto podmínku splňují: jednovalenční slovesa s podmětem v pozici S_1 (př. *Svíčka hoří*) nebo bezvalenční slovesa v bezpodmětných strukturách (př. *Sněžilo*).
- Rozvitý přísudek se vyskytuje ve všech strukturách, kde pozici VF zaujímají slovesa s pravou valencí. Je tomu tak jak ve větách s podmětem, tak v bezpodmětných (př. *Eva uvařila čaj; Dětem vyhládlo*)

Slovesné přísudky ve větách bezpodmětných i dvojčlenných mohou být i **složené** (př. *Nemohli jsme mu slíbit svou pomoc; Chtěli bychom odpočívat*). Vedle aktivních tvarů sloves mohou být základem slovesného predikátu i pasivní slovesné tvary. Je jimi vyjadřován děj spadající do minulosti, přítomnosti i budoucnosti (př. *Silnice se opravovala; Na úseku častých dopravních nehod bude nyní měřena rychlost*).

Kromě VF může být slovesný predikát sekundárně vyjádřen jiným slovním druhem. Konkrétně citoslovcem imitujícím pohyb nebo zvuk (př. *Chlapec hup na zem; Kamínek ťuk do okna*), okrajově i zájmenem (př. *Já už to rodičům nějak to /*

tento (=vysvětlím)). Z citoslovcí či zájmen pak vznikla slovesa jako *hupnout*, *prásknout*, *tuknout*, aj.

2.6.1.2.2 Slovesně-jmenný přísudek

Bývá též nazývaný sponově jmenný přísudek. Ve školské praxi je dosud označován jako jmenný se sponou. Spona je významově prázdné nebo téměř prázdné sloveso. Vlastní lexikální význam je doplněn až jmennou částí. Funguje zde spona „být“ (což je nejběžnější spona v české větě) společně se jmennou částí jako jeden celek (př. *být hokejistou*). Sloveso „být“ může někdy fungovat jako plnovýznamové:

- sloveso existence-pokud může být nahrazeno slovesem „existovat“
(př. *Strašidla nejsou!*)
- pokud je zpřesňováno místním nebo časovým určením a zastupuje-li přesnější sloveso plnovýznamové (př. *Moje motorka je na dvoře.* = parkuje, stojí)

Jako spona se v češtině používá i sloveso „mít“ (př. *Mám všechno nachystáno na ...*), *stát se / stávat se* (př. *Stanu se popelářem.*).

„Spona může zůstat i nevyjádřena, a to za předpokladu, že přísudkový výraz označuje aktuálně platnou vlastnost, popř. vlastnost s platností nadčasovou. Vznikne pak tzv. čistě jmenný přísudek, což je slovesně jmenný přísudek s elipsou (vynechávkou) spony. V písmu se může na místě spony objevit pomlčka, nikoli však čárka (př. *Pražské jaro - jedinečný festival hudby; Pes – přítel člověka.*).“ (8)

2.6.1.2.3 Přísudek v neslovesné větě

Kromě slovesných a slovesně-jmenných větných struktur bez podmětu existují rovněž bezpodmětné struktury, v nichž není přítomno žádné VF. Chybí v nich tedy slovo, které by neslo predikační kategorie. Větotočkový akt predikace v nich může být vyjádřen jen náhradním způsobem; říká se jim větné ekvivalenty. Základ větných ekvivalentů tvoří výrazy jmenné povahy, jde tedy o neslovesný přísudek a atypických bezpodmětných strukturách.

(8) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 209

2.6.1.2.4 Shoda přísudku s podmětem

Slovesný přísudek se shoduje s podmětem v osobě, čísle a rodě (př. *Vítr fičel.*; *Bouře zuřila.*; *Moře burácelo.*; *Stromy se vyvracely.*; *Věra byla ve škole často chválena.*). Přísudek slovesný vyjádřený pomocným slovesem „*mít*“ má ve shodě zvláštnosti. Shoduje se s podmětem jen ve tvaru pomocného slovesa. Není-li rozvit podmětem, má jeho přičestí tvar neutrální (př. *Žena měla vypráno...*). Je-li rozvit předmětem, shoduje se pomocné sloveso s podmětem a přičestí s předmětem (př. *Žena měla košile vyprány...*; *Matky s kojenci měly vyhrazena místa v předním voze.* /nikoli vyhrazeny).

U sponově-jmenného přísudku se s podmětem shoduje v osobě, čísle a rodě spona s některými výjimkami. Je-li přísudkové jméno ve tvaru množného čísla, shoduje se spona v čísle s ním (př. *Čas jsou peníze.*). Je-li podmětem zájmeno „*to*“, neshoduje se spona v rodě s ním, nýbrž s přísudkovým jménem (př. *To byl chytrý krok.*)

Jmenná část přísudku vyjádřena podstatným jménem je rovněž v 1. pádě:

- a) vyjadřuje-li se přísudkem stálá vlastnost, tedy příznak trvale platný (př. *Karel je dobrák.*).
- b) vyjadřuje-li přísudek začlenění jevu do nadřazené skupiny jevů (př. *Rtuť je kov.*).

V ostatních případech může nebo musí být instrumentál (př. *Otec je kuchař / kuchařem.*) Vyjadřuje-li přísudek příznak platný aktuálně, je přísudkové jméno převážně v 7. pádě (př. *Otec je ředitelem pojišťovny.*).

Přísudkové jméno se přizpůsobuje v rodě podmětu označujícímu ženu (př. *Eva je dobrá lékařka.* / nikoli: dobrý lékař). Někdy snaha nekvalifikovat podmět, nýbrž zařadit ho do širší pojmové třídy vede k užití nepřechýleného mužského rodu v přísudku (př. *Helena se stala svědkem vraždy.* / ale: *Helena je svědkyní u soudu.*). Označuje-li předmět jev neživý, přísudkové jméno se nepřechyluje (př. *Filmová kamera je významným pomocníkem při práci pod vodou.*).

Přísudkové přídavné jméno po sponě „*být*“ se shoduje s podmětem v pádě, čísle a rodě (př. *Naše země je krásná.*)

Po sponovém slovese „*stát se*“ bývá přídavné jméno v 7. pádě (př. *stal se opatrnějším* / = opatrnější; *stal se nedůvěřivým* / = nedůvěřivý).

2.6.1.2.4.1 Shoda přísudku s podmětem několikanásobným

Je-li několikanásobný předmět složen ze zájmen různých osob nebo jsou-li v něm zájmena osobní zastoupena, je slovesný přísudek ve tvaru nejnižší zastoupené gramatické osoby a v množném čísle (př. *Já a ty jsme bratři. Otec a ty jste si podobní.*).

Jsou-li podmětová jména různého rodu, je přísudek vždy v množném čísle (př. *Jeníček a Mařenka byli na zahradě.*) Tento případ shody je však pravopisně obtížnější. Psaní *-i / -y* v příčestí se pak řídí těmito pravidly:

- a) pokud je alespoň jedna součást podmětu rodu mužského životného, píše se v koncovce *-i* (př. *Člověk i stroj byli tímto dlouhým procesem opotřebováni.*)
- b) žádná součást podmětu není rodu mužského životného, píše se v koncovce *-y* (př. *Žena a dítě byly předvedeny.*)
- c) nachází-li se přísudek před podmětem, může se shoda řídit také rodem toho substantiva, které stojí v těsném sousedství přísudkového slovesa. Pak může nastat dvojí správný způsob psaní:
(př. *Obecenstvo tvořili /tvořily dívky a chlapci kolem patnácti let.*)
(př. *Po dvorku pobíhaly /pobíhala kuřata, slepice a husy.*)

2.6.1.3 Objekt (předmět)

„Objekt je pádově řízený větný člen, který naplňuje buď vazbu slovesa, anebo adjektiva.“ (9) Tento konstitutivní komponent GVV zapisujeme jako S v příslušném pádě. Typickým pádem předmětu je v češtině akuzativ (4. pád) bez předložky. Na tento větný člen je možno se tázat pádovými otázkami, nikoli však otázkami dalšími (př. *kde?, kam?, odkdy?*). Předmět může být vyjádřen také větně, tzv. vedlejší větou předmětnou.

2.6.1.4 Adverbiále (příslowečné určení)

Je to větný člen, který nenaplňuje vazbu slovesa ani adjektiva, není tedy

(9) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 214

pádově řízeno. Ve větě struktuře funguje jako člen dominovaný slovesem či adjektivem. „Adverbiále může být stejně jako objekt valenční povahy, ale oproti předmětu, který valenční pozici obsazuje vždy, má tento charakter komplementu adverbialního jen menší skupina příslovečných určení.“ (10) Ostatní příslovečná určení nepatří mezi základové větné členy a nepředstavují konstitutivní komponenty GVV, proto se do něho nezapisují. Z výpovědi by mohla být tato příslovečná určení vypuštěna, aniž by se zkrátil základní smysl celého sdělení.

Různá příslovečná určení mohou udávat okolnosti časové, místní, způsobové, zřetelové a příčinné. Tážeme se na ně otázkami *kdy?*, *odkdy?*, *dokdy?*, *kde?*, *jak*, *vzhledem k čemu?*, *za jakým účelem?*, *z jaké příčiny?* apod.

Příslovečná určení, která mají valenční charakter, při záznamu do GVV obecně značíme symbolem ADV:

S₁ - VF - ADV

Eva se tvářila udiveně.

Petr vypadal dobře.

Chlapec se choval vzorně.

Významovou totožnost adverbii a tzv. adverbialních pádů lze doložit tak, že mnohdy se adverbialní pády dají snadno nahradit skutečnými adverbii (př. *pletla svetr na stroji / strojově; pracovala s radostí / radostně*).

2.6.1.4.1 Příslovečné určení místa

Tato příslovečná určení by se dala rozdělit na dvě podskupiny: **statická** (= odpovídající na otázku *kde?*) a **dynamická** (= určující směr a odpovídající na otázku *kam?*, *odkud?*, *kudy?*).

Prvotním prostředkem pro vyjádření adverbiale místa je morfologické adverbium s místním významem:

(10) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 220

kde?: dole, vlevo, vevnitř, doma;

(př. *Bydleli daleko.*),

kam?: dolů, doleva, dovnitř, domů aj.;

(př. *Odstěhoval se daleko.*).

Děj nebo stav lze zařadit místně také příslovečnými výrazy, jejichž základem jsou substantiva, a vedlejšími příslovečnými větami místními (př. *Procházel jsem se tudy, kudy mě vozila maminka v kočárku*). K příslovečným výrazům místním náleží i někdejší instrumentály substantiv, které ustrnuly a přešly k adverbii: *šli spodem / horem / vrchem, ustupte stranou / bokem*. Místní věty lze připojit vztažným výrazem: kam, kudy, odkud, kde. V řídicí větě bývá často použit související výraz (*tam, tudy, někam* aj.), který však není nezbytný.

2.6.1.4.2 Příislovečné určení času

„Slouží k časovému zařazení děje nebo stavu; odpovídá na otázky typu: *kdy?, odkdy?, dokdy?, po jak dlouhou dobu?*.“(11) Pro vyjadřování časových příslovečných určení se používají časová adverbia (př. *Zavolám mu hned / zítra / brzy; Čekal jsem krátce / dlouho*). Hojně je i uplatnění adverbialních pádů. Objevují se jak prosté pády (př. *Čekali jsme hodinu / dva týdny / měsíc*), tak pády předložkové; z předložek se používají nejen vlastní, ale i nevlastní (př. *Odstěhovali jsme se před týdnem / koncem roku / začátkem léta / v průběhu července.*) Časový odstín mají i ustálené obraty *den co den, týden co týden, měsíc co měsíc, rok co rok*. Jsou nahraditelné výrazy: *každý den / každým dnem, každý rok / každým rokem* apod.

2.6.1.4.3 Příislovečné určení způsobu

Zařazujeme sem veškerá určení způsobových okolností, která odpovídají na otázku *jak?* K podskupinám patřícím k příslovečnému určení způsobu řadíme:

- a) příslovečné určení vlastního způsobu;
- b) příslovečné určení míry;

(11) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 223

- c) příslovečné určení prostředku;
- d) příslovečné určení výsledku;
- e) příslovečné určení účinku;
- f) příslovečné určení původu;
- g) příslovečné určení původce děje;
- h) příslovečné určení průvodních okolností.

Ad a) Příslovečné určení vlastního způsobu vyjadřuje kvalitu dějů a vlastností, a to hlavně pomocí morfologického způsobového adverbia (př. *psal krásně / úhledně / rychle*). Může být přítomen i ustálený obrat frazeologické povahy (př. *smál se na celé kolo* = srdečně; *křičel z plna hrdla, zpívali z plných plic* = hlasitě). Podobně můžeme použít způsobová přirovnání, která mají původ ve srovnávací vedlejší větě příslovečné způsobové (př. *zpívala jako slavík* = jako zpívá slavík; *Žili jako dvě hrdličky. Chechtal se jako blázen.*)

Ad b) Příslovečné určení míry je velice blízké určením způsobovým. Označuje stupeň, míru, intenzitu děje či vlastnosti. Zpravidla se vyjadřuje měrovými adverbii: *málo, moc, trochu, mírně, docela, velmi, značně, příliš*, aj.

Ad c) Příslovečné určení prostředku obvykle označuje nástroj, jímž se provádí činnost pojmenovaná slovesem (př. *vydrhnout kartáčem; stříhat nůžkami; řezat pilou; štípat drát kleštěmi*).

Ad d) Příslovečné určení výsledku přímo pojmenovává to, co je konkrétním, hmatatelným výsledkem určitého děje, co vzniklo po nějaké změně. Nejčastěji má nevětný charakter (př. *změnila se ve skálu / v zákeřnou lhářku, smotala vlnu do klubka, rozestavili se do kruhu*).

Ad e) Příslovečné určení účinku pojmenovává abstraktně pojatý výsledek, tedy nějakou okolnost, která nastala jako následek určitého děje nebo stavu. Výrazně frekventované je větné vyjádření pomocí vedlejší věty účinkové s *tak – až, tak – že, tolik – že* aj. (př. *Povzbuzoval svůj tým tak, až ochraptěl.*)

Ad f) Přísluvečné určení původu pojmenovává zdroj, východisko, z něhož něco pochází nebo je utvořeno (často látku, materiál, ale i různé jiné zdroje nebo i osoby). K jeho vyjadřování pravidelně slouží adverbialní výrazy s předložkou z nebo *od*, popř. s předložkou *po* (př. *Bábovku upekla z koupené směsi / z kynutého těsta; Dům zdědil po rodičích*).

Ad g) Přísluvečné určení původce děje se vyskytuje pouze v pasivních strukturách, v nichž je konatel odsunut z pozice podmětu S_1 a ocitá se právě v pozici tohoto ADV. Sloveso se zde užívá častěji ve tvaru pasiva opisného, neboť při uplatnění pasiva zvratného není u některých sloves použití adverbiale způsobu – původce děje možné (př. *Pořadí bylo určeno / se určilo losem*).

Ad h) Přísluvečné určení průvodních okolností postihuje další okolnosti, jimiž je doprovázen základní děj, které tedy probíhají současně, souběžně a v nichž se ocitá osoba, zvíře nebo věc označená výrazem v pozici podmětu. Významově tvoří tedy toto určení přechod k doplňku, od něhož se liší pouze formálně tím, že se s ničím tvarově neshoduje (př. *Petr vstoupil bez pozdravu / se sklopenou hlavou*).

2.6.1.4.4 Přísluvečné určení zřetele

„Přísluvečná určení zřetele se nověji vyčleňují mimo rámec způsobových určení, i když obě skupiny k sobě mají významem / významově / co do významu značně blízko. Zřetelové určení udává, ve vztahu k čemu, vzhledem k čemu platí

obsah dominujícího členu (lze se na ně tedy ptát speciální otázkou *vzhledem k čemu?*)“ (12)

Můžeme zde rozlišit dvě podskupiny, a to a) určení **zřetelové vymežovací**, která vymezují jistou oblast pro platnost základního děje; b) určení **zřetelové pozorovací**, jimiž se něco hodnotí nebo porovnává vůči něčemu jinému.

(12) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 227

Ad a) **Vymezovací** určení se snadno odliší tím, že u nich lze použít výraz *co do* a genitivem substantiva (př. *vzhledově / vzhledem / co do vzhledu je stále přitažlivý, ale změnil se povahou / povahově / co do povahy*).

Ad b) **Pozorovací** zřetelová určení se nejčastěji vyjadřují adverbialními předložkovými pády. Předložky jsou zde jak vlastní, tak nevlastní, které jsou přesnější a výstižnější. Příkladem jsou následující obraty s **původními předložkami**: *pro herce znamená zmeškané představení vysokou pokutu* (ale ne pro diváka); *K obědu polévka nestačí* (ale jako přesnídávka zasytí). Obraty s **nepůvodními předložkami**: *Vůči mladým ženám se chová nesměle*; *Po stránce obsahové je jeho příspěvek výborný*. Uplatňují se i věty zřetelově porovnávací (př. *K tomu, aby se člověk dosyta naobědval, polévka nestačí*.) Spojovacími prostředky jsou zde *na to, aby... / na to, že... / k tomu, aby... / podle toho, jak...*.

2.6.1.4.5 Přísluvečné určení příčinného charakteru

Jelikož příčinné vztahy mají rozdílnou povahu, vyčleňují se ještě 4 dílčí podskupiny:

- a) vlastní příčina
- b) účel
- c) podmínka
- d) přípustka

Ad a) Vlastní příčina se běžně vyjadřuje příčinnými vedlejšími větami se základní spojkou *protož*, další spojky jsou *poněvadž, jelikož, ježto* (silně zastaralá). Přísluvečné určení vlastní příčiny odpovídá na otázku *proč?, z jaké příčiny?, z jakého důvodu?*. Jako příčina se označuje to, co způsobilo, vyvolalo děj nebo stav vyjádřený predikovaným příznakem (verbem finitem v řídící větě), (př. *Pohádal se s tchýní, protože rozmazlovala jeho děti. Jelikož dlouho pršelo, řeka se vylila z břehů*).

Ad b) Účelem rozumíme to, čeho má být (následně) dosaženo dějem nebo stavem, co je cílem, k němuž se míří. Tážeme se *proč?, za jakým účelem?, s jakým*

záměrem? se něco děje. Děj vedlejší věty účelové musí časově navazovat na děj věty řídicí, a to buď jako souběžný, anebo častěji jako následující (nikoli předcházející). Účel se vyjadřuje větne za využití typické účelové spojky *aby* (př. *Povrch dřeva upravíme mořením, abychom zlepšili jeho vzhled. Na vojnu mu psala často, aby ho potěšila.*)

Účel se také vyjadřuje nevětne, frekventované tu jsou předložkové výrazy jak s předložkami vlastními (*pro, na, k*), tak se speciálnějším nevlastními předložkami (v *zájmu, za účelem, na znamení, s cílem* aj.), (př. *Pro zlepšení vzhledu upravíme povrch dřeva mořením. Diváci pískali na znamení nesouhlasu.*)

Ad c) Podmínkou nazýváme takovou okolnost, na níž je závislé splnění nějakého děje nebo stavu. Ptáme se na ni otázkou *za jaké podmínky?* a primárně se vyjadřuje rovněž vedlejší větou. Taková věta je připojena charakteristickými spojkami *jestli(že), -li*, popř. *pokud, když* (= u tzv. podmínky potenciální, která je v reálném světě uskutečnitelná a jejíž splnění se za příhodných podmínek očekává) a spojkou *kdyby* (= u tzv. podmínky ireálné, která je formulována jako smyšlená a jejíž uskutečnění se běžně ani nepředpokládá), př. *Jestliže budeš mít vynikající studijní výsledky / Budeš-li mít vynikající studijní výsledky / Pokud budeš mít vynikající studijní výsledky, můžeš získat cenu děkana. Kdybyste se otrávil houbami, vypumpovali by vám v nemocnici žaludek.*

Ad d) „Přípustka je označení takové okolnosti, která průběhu slovesného děje nezabrání, třebaže je hodnocena jako nepříznivá a mohla by případně ději vadit. Děj však proběhne navzdory této okolnosti. Mohli bychom se na ni zeptat otázkou *navzdory čemu?* (= nastal děj). Přípustka se primárně vyjadřuje vedlejšími větami se speciálními přípustkovými spojkami *ač, ačkoli(v), třebaže, přestože, i když*, popř. *byť* (př. *Pavel prosadil své řešení, i když bylo značně zdlouhavé. Ačkoliv / Byť byla velmi pečlivá, udělala ve výkazech chybu.*). Vyskytnout se mohou také složené spojovací prostředky, jako např.: *přesto, že...; navzdory tomu, že...; bez ohledu na to, že...; v rozporu s tím, že...*“ (13)

2.6.1.5 Doplněk

„Doplněk vyjadřuje vlastnost, kterou má jméno za děje nebo která se mu dějem přisuzuje.“ (14) Doplněk je chápán jako větný člen, který se vztahuje k přísudkovému slovesu, čímž má blízko k předmětu nebo adverbiale, ale současně rozvíjí substantivum, takže se podobá přívlastku. Doplněk se vyjadřuje nejčastěji adjektivem, substantivem nebo infinitivem. Dělí se na

- a) adjektivní
- b) substantivní
- c) infinitivní

Ad a) Adjektivum v adjektivním doplňku může mít podobu jmennou, avšak častěji je dnes ve tvaru složeném (př. *Otec se vrátil nemocen / nemocný; Oženil se mlád / mladý*)

Ad b) Substantivní doplňky jsou vyjádřeny substantivním výrazem. Často jsou připojeny pomocí *jako*, které je možno nahradit výrazy *coby* nebo *jakožto* (př. *Petr pracuje jako zámečnick. Petr znal Pavla už jako /oby chlapec (=Petr byl chlapec) /oby chlapce (= Pavel byl chlapec)*).

Ad c) Infinitivní doplněk se vyskytuje po slovesech smyslového vnímání a vyjadřuje se často i vedlejší větou doplňkovou (př. *Slyšel jsem sestru, jak /že šramotí v kuchyni /Slyšel jsem sestru šramotit v kuchyni; Učili jsme koláče zavonět až ven*).

2.6.1.6 Atribut (přívlastek)

Přívlastek se ve větném celku uplatňuje jako nevalenční doplnění. Nikdy se nemůže stát primárně sám o sobě základovým větným členem a být zapisován symbolem do GVV.

(13) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 231

(14) Hauser, P.: Základy skladby češtiny, Brno, 2004, s 65

Podle toho, zda se přívlastek shoduje či neshoduje v základních gramatických kategoriích s dominujícím substantivem, rozlišujeme přívlastek **shodný** a přívlastek **neshodný**.

2.6.1.6.1 Shodný přívlastek

Shoduje se s dominujícím substantivem zvláště v pádě, pak v čísle a jmenném rodě, popř. životnosti. Bývá vyjádřen adjektivem a nejčastěji stojí v pozici před substantivem (př. *černý pes, nové auto, bez otcových přátel, s mladými lidmi* aj.)

Bohatěji rozvité shodné přívlastky se spolu se všemi svými dalšími rozvíjejícími součástmi staví jako celek až za dominující substantivum (př. *úkoly vyplývající ze závěrů obou zasedání české vlády*; nikoli **vyplývající úkoly ze závěrů obou zasedání české vlády*). Rovněž číslovky je třeba ve spojení se substantivou hodnotit jako shodné přívlastky (př. *jeden den, první láska, v šestém pádě, dvoje boty*).

Za shodné přívlastky lze považovat i přívlastky vyjádřené nesklonnými adjektivy přejatými (př. *lila šaty, fér jednání, hifi věž*) anebo nespisovnými (př. *bezva / senza prázdniny*).

Shodný přívlastek může být vyjádřen také větně, a to nejčastěji vztahnou vedlejší větou připojenou vztahnými zájmeny *který, jaký, co, jenž* (př. *Autoři, kteří píší televizní seriály, bývají populární. Zmatek, jaký / jenž nastal po koncertě v sále, se nedá ani popsat.*).

Rozlišujeme mezi přívlastkem **těsným** a **volným**. U obou typů jde zejména o postižení rozdílu u rozvitých přívlastkových konstrukcí.

„Těsný je takový přívlastek, který vyjadřuje podstatnou vlastnost výrazu označeného substantivem, omezuje tento výraz natolik, že při vypuštění přívlastku by se porušil základní smysl celého sdělení.“ (15) V textu ho čárkami neoddělujeme (př. *Žáci vyzkoušení ze všech předmětů mohou jít domů. Studenti sedící v poslední*

(15) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 237

řadě se přesunou dopředu.). Volný je přívlastek, jímž se nezužuje významový obsah dominujícího substantiva, pouze se uvádí nějaká další vlastnost. Je to vlastnost, jíž lze vynechat, aniž se změní smysl celého sdělení. V textu se volné přívlastky oddělují z obou stran čárkami (př. *Tato kniha, vydaná ještě před válkou, patří k autorovým nejlepším pracím.*).

Hranice mezi těsným a volným přívlastkem není vždy ostrá. Existují i přechodové případy, které se dají chápat obojím způsobem a psaní čárky pak může kolísat (př. *Karlovy názory (,) zavánějící staromilstvím (,) nám vadily-* chceme-li vyjádřit, že *veškeré* Karlovy názory zaváněly staromilstvím, a proto druhým vadily, půjde o volný přívlastek a bude tedy oddělen čárkami z obou stran. Kdežto při odlišném chápání, že vadila jen *část* Karlových názorů-jen ty zavánějící staromilstvím-bude přívlastek brán jako těsný, pak čárky nepíšeme.)

Je zapotřebí rozlišovat také mezi tzv. přívlastkem **postupně rozvíjejícím** a **několikanásobným**. U přívlastku několikanásobného platí totéž co u jiných několikanásobných členů. Čárka se klade mezi členy skupiny, je-li k tomu důvod. Takový důvod nastává tehdy, pokud nejsou součásti skupiny spjaty slučovacím *a, i, ani, nebo, či* (př. *mladý a pěkný, nový i starý, sváteční či obyčejný*, ale pouze *mladý, ale ošklivý; buď nový, nebo starý*), nastává i v případě, že součásti koordinační skupiny jsou spojeny bezspoječně. U několikanásobných bezspoječně spojených přívlastků obvykle platí, že jednotlivé součásti koordinační skupiny jsou významově takřka synonymní, různými slovy vyjadřují totéž (př. *ošklivý, nevlídný den; náročná, vyčerpávající práce*) Mezi takovéto součásti přívlastkové koordinační skupiny lze vložit případně spojku *a*, popř. *i*, eventuálně také adordinační výraz *a to*.

U **postupně rozvíjejícího** přívlastku platí, že se mezi jeho součásti čárka neklade (př. *další nevlídný den; starší česká literatura*). Postupně rozvíjející přívlastek může být i bohatší (př. *další nevlídný podzimní den*). Původní dvojice s jedním shodným přívlastkem (*podzimní den*) je celá zpřesněna dalším připojeným přívlastkem (*nevlídný + podzimní den*) a toto nově vzniklé spojení je dále rozvíjeno opět novým přívlastkem (*další + nevlídný podzimní den*).

2.6.1.6.2 Neshodný přívlastek

Může být vyjádřen různými slovními druhy, nejčastěji však bývá představován substantivním výrazem v postpozici. Při skloňování se neshodný

přívlastek nemění, zůstává stále ve stejném tvaru. Typické jsou neshodné substantivní přívlastky. Jsou řízeny do tvaru prostého genitivu-bez předložky-(př. *věž kostela, vůně květin, záře hvězd*).

Mnohé z přívlastků by bylo možno nahradit shodnými adjektivními přívlastky (př. *kostelní věž, květinová vůně, hvězdná záře*). Neshodné substantivní přívlastky mohou stát také v prostém dativu nebo instrumentálu (př. *slib přátelům, dar rodičům, blahopřání novomanželům*). Jiné řízené přívlastky se vyskytují u dějových substantiv, která si ponechala slovesnou vazbu s předložkovým pádem (př. *přednáška o umění, vítězství nad lži, péče o chrup, očkování proti tetanu*).

„Řízený přívlastek může mít také větnou podobu; bývá ztvárněn větou připojenou podřadící spojkou.“ (16) Příkladem může být věta: *Potěšilo mě její úsilí, aby se vyrovnala obratnějším spolužákům*.

Ostatní přívlastky už nepatří mezi řízené, nejsou tedy v pevném pádě, ale chovají se jako přimykající. Patří sem jak adverbiální přívlastky, jichž není mnoho (př. *pohled shora, okna dokořán, jízda dolů, předčítání nahlas*), tak přívlastky vyjádřené adverbiálními výrazy se substantivy v různých předložkových pádech, popř. v prostém instrumentálu (př. *situace před válkou, jízda z kopce, předčítání z knížky*).

Za zvláštní druh neshodného substantivního přívlastku se pokládá tzv. **nominativ jmenovací** (přívlastek, který si stále zachovává podobu 1. pádu, i když jeho dominující substantivum se pravidelně skloňuje). Většinou se jím vyjadřují názvy a pojmenování (př. *film Kolja, muzikál Pomáda, časopis Květy, kino Vesmír, automobil Škoda*). Někdy se jako nominativ jmenovací začínají chovat i typy, které patří ke shodným substantivním přívlastkům (př. *na hoře Radhošť* místo *na hoře Radhošti, v řece Labe* místo *v řece Labi*). Tento příklon k nominativu jmenovacímu je zvláště patrný u cizích názvů. Jejich skloňování se tím lze vyhnout (př. *ve městě New York, poblíž města Řím, u přístavu Hongkong*).

(16) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 240

2.7. Zvláštnosti a nepravidelnosti ve větném členění

„Od pravidelného členění na skladební dvojice se mohou vyskytovat některé odchylky. Obvyklá struktura věta je jimi porušena. Některé odchylky jsou **bezděčné**, mají základ v psychice mluvčího. Považujeme je většinou za syntaktické a slohové chyby.“(17)

Typickými odchylkami od pravidelné větné stavby jsou: anakolut, zeugma, atrakce a kontaminace vazeb.

2.7.1 Anakolut (vyšinutí z větné konstrukce)

Tento jev spočívá v nedodržení linie věty. Věta pokračuje jinak, nežli začala: př. *Poslední podmínkou je zhlédnutí pěti filmů, z toho tři filmy české a dva zahraniční.* → (Správně: ... *z toho tři filmů českých a dvou zahraničních.*) „Anakoluty jsou poměrně hojné v mluvených projevech, zejména nepřipravených.“(18)

2.7.2 Zeugma (spřežení dvou vazeb v jednu)

Jeden předmět se připojí ke dvěma slovesům s rozdílnými vazbami: *Nemůžeme dobře rozumět a chápat vývoj, nevidíme-li jeho širší souvislosti.* → *Nemůžeme dobře rozumět vývoji a chápat ho...* Častěji se vyskytuje nesprávné spojení jednoho tvaru s různými předložkami: *Mluvil jsem s ní před i po zápase* (= před zápasem i po něm).

2.7.3 Atrakce (větná spodoba)

Slovo dostane vlivem blízkosti jiného slova tvar, který mu nenáleží a neoprávněně se mu přizpůsobí (př. *Nedostatky unikají pozornosti žákům i učitelům.*)→(Správně: *Nedostatky unikají pozornosti žáků i učitelů.*) Některé atrakce

(17) Hauser, P.: Základy skladby češtiny, Brno, 2004, s 22

(18) Hauser, P.: Základy skladby češtiny, Brno, 2004, s 23

se však již za chybu nepovažují (př. *je širší než delší* /správně: *než dlouhý*; *vem kde vem* / správně: *kde vezmeš*; *bud' jak bud'*; *dělej co dělej*; aj.)

2.7.4 Kontaminace (křížení vazeb)

Vlivem významové blízkosti se mění vazba slovesa:

zabránit nemocem (3. p.)

předcházet nemoci (4. p.) → *předcházet nemocem* (tato vazba se již připouští)

pracovat na něčem

pokračovat v něčem → *pokračovat na něčem*

2.7.5 Apoziopse (věta kusá)

Mluvčí nedokončí větu z různých důvodů, např. proto, že neví jak větu dokončit (př. *Běž, nebo tě...* ; *Čekal jsem na něho, ale on...*)

„Jiného druhu jsou odchytky **záměrné**. Mají podklad v úmyslu mluvčího něco zdůraznit nebo k výpovědi dodat.“ (19)

Mezi takového odchytky patří: samostatný větný člen, vsuvky, elipsa, oslovení, citoslovce.

2.7.6 Samostatný větný člen

Větný člen je vysunut z věty a je od ní oddělen pauzou a v písmu čárkou. Podle postavení rozlišujeme člen vytčený (před větou) nebo dodatečně připojený (za větou).

vytčený člen: *Geometrie, to je krása mapy.*

Tygři, o těch toho vím dost.

Dodatečně připojený: *To už je takové povolání, ta doktořina.*

Vzpomínám si na něho, na Jindřicha.

(19) Hauser, P.: Základy skladby češtiny, Brno, 2004, s. 23

2.7.7 Vsuvky

Jsou to části textu, které nepatří do jeho základní roviny, které byly autorem vsunuty do textu jako vedlejší informace, hodnotící poznámky, apod. Přetínají syntaktickou strukturu výpovědi a do této struktury nejsou zapojeny větnými vztahy. Bývají vyznačeny v textu též zvukově (zvláště intonačně) a graficky (zvláště závorkami nebo pomlčkami). Pro příklad: *Znalost němčiny se vyžadovala i u řemeslníků (dekret z r. 1787).*

2.7.8 Elipsa

„Elipsa neboli výpusťka spočívá ve vynechání výrazu, který by jinak do větné struktury nenáležel. Vynechaný (elidovaný) výraz se neuvádí, protože je zřejmý z kontextu nebo ze zkušenosti mluvčího a adresáta.“ (20)

V psaném textu se místo elidovaného výrazu může klást pomlčka, pokud chceme zvýraznit, že jistá složka je vypuštěna. Čárka se nepíše. Text je možno psát i bez pomlčky (př. *Zlatý šperk – nejkrásnější ozdoba ženy (= je); My o vlku a vlk za dveřmi (= mluvíme; je).*)

Elipsy se mohou dělit na **kontextové** a **situační**.

Podstata **kontextové elipsy** spočívá v tom, že jsou z textu vypuštěny složky, které jsou známy z ostatního kontextu projevu. Sdělení obsahuje jen požadovanou podstatnou informaci, tzv. jádro výpovědi (př. *Jedni čekají za vsí, druzí u lesa.*)

Situační elipsa je těsně svázána se situací projevu, v níž komunikant slovně uplatní jen izolované jádro (př. *Honem! Vodu! Ne teplou, studenou! Víc!; Jednu černou. / v kavárně).*

Ve větě může jít o elipsu části větného členu (př. *Budeš hlasovat pro Karla, nebo proti?*), celého větného členu (př. *Otec kouří doutníky, bratr cigarety.*), též členu vyjádřeného vedlejší větou (*Sáhl jí na čelo / aby zjistil / , nemá-li horečku).*

Může se týkat kteréhokoli větného členu. Nejčastěji bývá elidován opakující se podmět.

(20) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002, s. 242

K elipse nepočítáme **členy nulové**. Mezi nulové členy patří nulová spona ve větách, kde by se sice mohla doplnit, ale kde se nikdy nevyskytuje, např. ve výrocích typu *Mladost – radost* a v upozorňovacích nápisech typu *Šatna naproti*.

2.7.9 Oslovení

Je buď samostatnou výpovědí, nebo výpovědí funkci ztrácí zapojením do jiné výpovědi ve funkci upozorňovacího signálu nebo kontaktového prostředku (př. *Karle, ozvi se!*). Do věty se oslovení nezačleňuje mluvnicky, s větou souvisí obsahově. Vedle funkce oslovovací plní také funkci kontaktovou, navazuje spojení mluvčího s adresátem. Oslovení může být předsunuto před větu, vsunuto dovnitř věty nebo připojeno za větu. Od věty oddělujeme pauzou, v písmu čárkou (př. *Děti, vraťte se v pořádku. Vraťte se v pořádku, děti.*) Nejčastěji oslovujeme osoby, a to jmény osobními i obecnými.

2.7.10 Citoslovce

Tvoří buď sama citoslovečné výpovědi (př. *Fuj! Pst!*), které se mohou těsně spojit s výpověďmi jinými (př. *Pst, někdo jde* = dvě výpovědi, nevětná a větná), nebo se významově zapojují do výpovědi jako její expresivní modifikátor (př. *Pst, buď zticha. Br, to je mi zima.*) nebo jako kontaktový prostředek (*Hej, pojd' sem!*).

Čárkou se v textu oddělují ta citoslovce, která jsou oddělena v mluvnickém projevu pauzou, protože se pocítují jako samostatná.

2.8. Souvětí

Souvětí je syntaktická jednotka skládající se ze dvou nebo více dílčích vět spojených ve vyšší mluvnický i obsahový celek. Věty v souvětí bývají navzájem spojeny různými spojovacími prostředky, k nimž patří především spojky (podřadící i souřadící), vztahná slova (hlavně příslovce a zájmena). **Čárka** jako nejběžnější členicí (interpunkční) znaménko není spojovací prostředek. Čárka nic nespojuje, pouze v písmu slouží k oddělení složek textu v místech, která jsou vymezena interpunkčními pravidly. Obdobou čárky v písmu je v mluvené řeči pauza. Spojovací prostředek může mezi větami v souvětí i scházet. Takovému spojení říkáme **bezespoječné** (asyndetické; asyndeton). „V souvětěném útvaru se mezi větami mohou

používat dva odlišné typy spojení: **parataktické spojení** (parataxe) a **hypotaktické spojení** (hypotaxe).“ (21)

2.8.1 Parataxe a parataktické (souřadné) souvětí

V tomto typu spojení jsou spojované členy nebo celky na téže syntaktické úrovni, tvoří tedy koordinační skupinu. Souvětí, kde jsou složky této skupiny představovány výhradně tzv. hlavními větami, se označuje jako parataktické (souřadné). Je při tom důležité, aby parataktické souvětí obsahovalo alespoň jednu takovou dvojici hlavních vět (př. *Děvčata si na dece hrála s panenkami a chlapci stavěli v pískovišti hrad.*)

Ke spojovacím prostředkům, které se používají při parataktickém spojení vět v souvětí, patří:

- a) souřadící (parataktické) spojky: a, i, ale, ba, nebo'...
popř. připojení bezespoječné;
- b) lexikální prostředky, např.: zdůrazňovací příslovce typu dokonce, naopak, zatím, přesto aj., tedy prostředky, které se proměňují ve spojky;
- c) složené prostředky vznikající kombinací souřadící spojky a příslovce: a přece, ale naopak, ba dokonce aj.
- d) vícečlenné spojovací výrazy jak opakované (*i – i, ani – ani, jednak – jednak, hned – hned, tak dvojitě*) nejen – ale, sice – ale, jak – tak, buď – nebo aj.;
- e) relativa což, přičemž, načež, pročež, která fungují nyní stejně jako prostředky parataktické a daly by se jimi nahradit: *Nepřišel, což mě mrzelo* = *Nepřišel a to mě mrzelo*; *Nepřišel, čímž mě zklamal* = *Nepřišel a tím mě zklamal* atd.

Souřadící spojky nejsou součástí žádné z vět a nejsou ani jejich větným členem.

(21) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 253

V rámci souřadícího souvětí se vymezuje obvykle šest významových poměrů, do kterých vzájemně vstupují věty na téže syntaktické úrovni:

- a) poměr slučovací
- b) poměr stupňovací
- c) poměr odporovací
- d) poměr vylučovací
- e) poměr příčinný (důvodový, resp. vysvětlovací či důvodově-vysvětlovací)
- f) poměr důsledkový

Ad a) **Slučovací poměr** se používá u vět, kde stačí vyjádřit sounáležitost jejich obsahů. Věty se řadí vedle sebe. Používáme slučovací spojky *a, i, (a)nebo, ani, či*, popř. stejné spojky s připojením příslovci typu *také, pak, potom* aj. Výše uvedené základní slučovací spojky nevyžadují kladení čárky mezi věty takto spojené, jsou-li dané věty v těsném sousedství. Pokud je však mezi věty spojené některou z výše uvedených spojek vložena věta na nižší syntaktické úrovni, případně i jiný syntaktický jev, pak se ocitne čárka před spojkou **a** (př. *Nejdřív jsem mlčky naslouchal jejímu barvitému vyprávění, které tĕkalo mezi obrazy a vinnými sklípky, a po chvíli jsem se odhodlal promluvit.*) I opakované spojovací výrazy se mohou uplatnit jako slučovací. Jsou to výrazy: *i – i, jednak – jednak, tu – tu, hned – hned, dílem – dílem, zčásti – zčásti* aj. nebo dvojité *jak – tak*. Další možností je i připojení relativity *což, načež, čímž, přičemž* a spojení asyndetické. Všechny tyto případy uplatnění dalších slučovacích prostředků vyžadují kladení čárky.

Ad b) **Stupňovací poměr** nastává mezi větami v případě, že obsah druhé věty má jinou míru závažnosti než obsah věty první. Druhá věty tedy zesiluje nebo jinak zdůrazňuje výchozí obsah první věty. Ze spojovacích výrazů se používá jednoduché *ba, dokonce*, popř. *ba i, dokonce i, by dokonce* aj. Časté jsou i výrazy dvojité *nejen – ale (i), nejen(že) – nýbrž (i)*.

Ad c) **Odporovací poměr** vyjadřuje, že mezi větnými obsahy nastal nesoulad, jsou navzájem neslučitelné. Obsahy se staví proti sobě. Obsah druhé věty bývá v rozporu s obsahem věty první nebo ho výrazně omezuje.

Všeobecně užívaná odporovací spojka je *ale*, s ní dále *však, avšak, nýbrž, jenže, jenomže*, popř. dvojité spojovací prostředek *sice – ale* nebo složené spojovací

prostředky *ale zato, ale přesto, přesto však* aj. (př. *Oheň divoce vyprskoval, ale / avšak / jenže / jenomže opékané slaniny se nezmocnil / ale přesto se opékané slaniny nezmocnil / přesto však se opékané slaniny nezmocnil.*). Odporovací význam může mít i spojka *a*, spojky *než, leč, alebrž* jsou zastaralé. Nově se v roli odporovacích spojek prosazují původní částice *ovšem* a také *nicméně*, pro konfrontaci obsahů *zatímco, kdežto* (př. *V klecích při umělém odchovu jsou kuřata tetřevů krmena různými směsmi, zatímco / kdežto v přírodě se živí hmyzem a dalšími bezobratlými.*).

Spojky *ale, avšak, pak* také *nýbrž, jenže, jenomže* i složené spojovací prostředky se kladou na začátek druhé připojené věty.

Ad d) **Vylučovací poměr** je vyjádřen tím, že obsahy vět se navzájem vylučují, obvykle platí jen jedna z alternativ, druhá z nich platit buď vůbec nemůže, anebo platit nemusí. Spojovacími prostředky jsou nejčastěji dvojité či opakované: *bud' – (a)nebo, at' – či, at' – at'*, vylučovací *nebo*, případně *jinak* umístěné ve druhé větě.

Ad e) **Příčinný poměr** nastává mezi větami, kde obsah druhé věty v pořadí vyjadřuje vzhledem k první větě příčinu, důvod, nějaké vysvětlení, proč nastal obsah věty první. Spojovací prostředky jsou *neboť, totiž, vždyť*, vyskytnout se může i příčinné *však*, popř. *přece*.

Ad f) **Důsledkový poměr** je opakem poměru příčinného. Druhá věta v pořadí tedy vyjadřuje vzhledem k první větě důsledek platnosti obsahu první věty, to, co z obsahu první věty vyplývá, co jí bylo způsobeno jako její následek či výsledek. Typickými spojovacími prostředky jsou *proto, a proto, tedy, a tedy, tak, a tak*, popř. knižní *tudíž, a tudíž, pročez*. Při změně pořadí vět je potřeba automaticky změnit spojovací prostředek, čímž se změní také významový poměr – z příčinného na důsledkový a naopak.

2.8.2 Hypotaxe a hypotaktické (podřadné) souvětí

Hypotaxe je takový typ spojení vět, při němž se věta stává součástí jiné věty, tzn. začleňuje se do jejího rámce jako větně vyjádřený člen. Začleněná věta je

syntakticky závislá na své řídicí větě. Řídicí větou může být jak věta mluvnicky zcela nezávislá (hlavní), tak i věta, která je už sama závislá. Mezi závislou a řídicí větou nastává syntaktický vztah dominance. „Souvětí, v němž se neuplatňuje na úrovni hlavních vět vztah koordinace, která tedy nemají víc než jednu tzv. hlavní větu a v nichž obvykle převládá hypotaktický typ spojení, se označují jako hypotaktická (podřadná).“ (22)

Jako hypotaktické souvětí označíme již souvětí o dvou větách, z nichž jedna je vedlejší, tzn. Připojená hypotakticky. K základním hypotaktickým spojovacím prostředkům patří:

- a) podřadicí spojky, např.: *že, aby, když, jakmile, jelikož, poněvadž, ačkoli* aj.
- b) vztažná zájmena (*který, jaký, čím, jenž, kdo, co*);
- c) vztažná příslovce (*kam, kde, kudy, kdy, odkdy* aj.);

Tyto hypotaktické prostředky patří do rámce věty vedlejší, která je jimi připojena. Kladou se většinou na její počátek.

Zvláštním případem na pomezí parataxe jsou věty, které jsou formálně připojeny hypotakticky, významově však vytvářejí souvětí parataktického typu. To jsou tzv. **nepravé věty vedlejší**. Forma vedlejší věty tu je snadno nahraditelná větou formálně nezávislou (hlavní). Patří sem nepravé účelové věty s *aby* a nepravé přívlastkové věty s *který* nebo *jenž*: př. *Odešla od něho, aby se do společné domácnosti už víckrát nevrátila* (= a víckrát se nevrátila). Nepravé vedlejší věty se od skutečných vedlejších vět liší v tom, že je nelze převést na větný člen vyjádřený nevětně.

„Vedlejší věty lze třídit podle spojovacích výrazů, kterými jsou připojeny, podle významu vzhledem k větě hlavní a podle větného členství, podle toho, který větný člen věty hlavní vyjadřují.“ (23)

(22) Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE*, s. r. o., 2002, s. 258

(23) Hauser, P.: *Základy skladby češtiny*, Brno, 2004, s. 23

a) Podle spojovacích výrazů: vedlejší věty **vztažné** a **spojkové**

b) Významové hledisko: **věty obsahové, doplňovací vztažné** a **přísluvečně určovací**.

1. **Věty obsahové** přinášejí vlastní obsah sdělení, který je v hlavní větě jen naznačen (př. *Těšíme se, že budou brzy prázdniny.*)

2. **Věty doplňovací** vztažné doplňují a určují význam nějakého podstatného jména věty hlavní (př. *Automobil Škoda je výrobek, který se dokáže prosadit doma i za hranicemi.*)

3. **Věty přísluvečně určovací** vyjadřují okolnosti slovesného děje jako přísluvečné určení (př. *Semena neklíčí, protože je sucho.*)

c) Dále se dělí podle toho, který větný člen věty hlavní vyjadřují na vedlejší věty **podmětné, přísudkové, předmětné, přísluvečné, přívlastkové** a **doplňkové**. Vystihují obdobu stavby věty jednoduché a souvětí.

Uplatňuje se zde závislost na slovním druhu slova věty hlavní: na podstatném jméně závisí věta přívlastková, na slovese předmětná a přísluvečná, na slovese a na jméně věta doplňková. Při určování druhů vět vystupuje do popředí stránka významová.

2.8.3 Druhy vět vedlejších

2.8.3.1 Věty podmětné

Tato vedlejší věta je vyjádřením podmětu věty řídící. Ptáme se na ni otázkou prvního pádu, obdobně jako na podmět. Podle významu jsou podmětné věty:

1. **Popisně jmenovací**: Rozvádějí význam podstatného jména. Některé jsou náhradou konkrétního jména (př. *Co se doporučilo* = doporučení), jiné nejsou přímou náhradou (př. *Kdo to viděl, nikdy na to nezapomene.*)

2. Obsahové: Vyjadřují vlastní sdělení (př. *Je známo, že vznik krápníku trvá velmi dlouho.*)

Podle druhů spojovacích výrazů rozlišujeme podmětné věty vztažné a spojkové.

1. Vztažné věty jsou připojeny vztažnými zájmeny (nejčastěji *kdo, co*: př. *Kdo může utéci, utíká z města ven.*)

2. Spojkové věty mívají spojky že, aby, kdyby, jak, částicové zda (př. *Je pravděpodobné, že pachatel uprchl oknem.*)

2.8.3.2 Věty přísudkové

Nahrazují jmennou část přísudku. V řídicí větě je sponové sloveso a na jmennou část odkazuje zájmeno ten nebo takový (př. *Byl Dalibor takový, jak jej líčí pověsti?*)

2.8.3.3 Věty přívlastkové

Závisí na podstatném jménu věty hlavní, které může mít různou větně členskou platnost. Přívlastková věta bývá často do hlavní věta vložena (př. *Lidé, kteří pracují se železem, dovedou je hračkou učinit povolným.*)

2.8.3.4 Věty doplňkové

Závisí stejně jako doplněk na slovese i na jméně věty řídicí. Spolu se slovesem a příslušným jménem se na ni ptáme otázkou jak? (př. *Pozorovali jsme Jirku, jak chytá ryby.*)

2.8.3.5 Věty předmětné

Závisí na slovese nebo na přídavném jméně věty hlavní. Tuto závislost zjišťujeme pádovými otázkami. Některé předmětné věty lze nahradit předmětem (př.: *Připravte si, co budete potřebovat.* = své potřeby). Předmětní věty bývají připojeny tázacími zájmeny a příslovci „že, aby, kdyby, jak“ nebo částicemi. V hlavní

věte mohou na předmětnou větu odkazovat zájmena. Skutečný předmět je však vyjádřen vedlejší větou (př.: *Konečně dosáhl Mirek toho, po čem toužil.*).

Předmětné věty stojí nejčastěji za větou hlavní. Je-li v hlavní větě odkazovací zájmeno, následuje předmětná věta hned za ním (př.: Učitel trval na tom, aby se Milan omluvil.).

V hlavní větě bývají hlavně zájmena s významem:

a) mluvení: říci, tázat se, volat, vyprávět povídat, odpovédět, oznámit aj.

př.: Pavel zavola: „Podej mi pero!“ rozkazovací
,abych mu podal pero. oznamovací

b) myšlení, vědění: myslit, vědět, domnívat se, tušit, poznat aj.
(př.: Petr doufal, že ho něco napadne.)

c) smyslového vnímání: vidět, slyšet, cítit aj.
(př.: Uvidíme, zda měl Vašek pravdu.)

d) slovesa různých významů

2.8.3.6 Věty příslovečné

Závisí na přídavném jméně věty hlavní. Vyjadřují stejné okolnosti jako základní příslovečná určení místa, času, způsobu, příčiny. Příslopečné určení není možné nahradit vždy větou a obráceně. Druh vedlejších vět příslovečných naznačují spojovací výrazy a někdy je přímo určují. Takovým výrazem jsou např. spojky „protože“ pro věty příčinné, „ačkoliv“ pro věty přípustkové. Jiné výrazy nejsou funkčně vyhraněny a užívá se jich v jiných vedlejších větách. Jsou to např.: *že, kde, aby* aj.

2.8.3.6.1 Věty místní

Vyjadřují místní okolnosti. Odpovídají na stejné otázky jako příslovečná určení místa: *kde, kam, kudy, odkud...* (př.: *Na výletě spíme tam, kde nás zastihne večerní soumrak.*)

2.8.3.6.2 Věty časové

Vyjadřují časové okolnosti jako příslovečné určení času. Odpovídají také na stejné otázky. Stojí před větou hlavní i za ní.

Časové spojky jsou různé např.:

Když - spojka s všeobecným časovým významem

(př.: Maminka se uklidnila, když se Jana vrátila domů.)

Až – užívá se při ději budoucím

Jakmile, jak, sotva / sotvaže, jen / jen co vyjadřují, že děj věty hlavní nastal

ihned po ději věty vedlejší.

Kdykoli má význam opakování děje nebo jeho obvyklosti.

Než / nežli, dříve než vyjadřují, že děj věty časové nastal až po ději věty hlavní.

(př.: *Než napočítám do sta, všichni se schovejte.*)

Zatímco, mezitímco, co – děj časové věty je současný s dějem věty hlavní.

(př.: *Co ti se ti dva hádali, Honza potichu zmizel z místnosti.*)

Dokud – označuje konečnou časovou hranici:

(př.: *Večer jsem si obvykle četl, dokud jsem neusnul.*)

2.8.3.6.3 Věty způsobové a měrové

Odpovídají na otázku *jak?*, měrové na otázku *kolik?* Dělíme je na přirovnávací a účinkové.

a) přirovnávací

Tyto věty uvádějí, čemu se děj nebo vlastnost věty hlavní podobá, nebo jak se od nich liší.

Přirovnání se vyjadřuje:

- spojkou jak, jako často s odkazovacím výrazem *tak* v hlavní větě
(př.: *Jak si usteleš, tak si lehneš.*)
- výrazy jako by, jako kdyby, jako když
(př.: *Jan, jako by ani neslyšel, obrátil se na Libora.*)

- jaký – takový
(př.: *Jaká je práce, taková bude odměna.*)
- kolik – tolik, kolikrát – tolikrát
(př.: *Dostanete tolik potravy, kolik sníte.*)
- čím – tím
(př.: *Čím častěji Jiřík na princeznu hleděl, tím se mu zdála krásnější.*)
- než, nežli, než jak, než jaký
(př.: *Bude lépe začít se stavbou, než stále vyčkávat.*)

b) účinkové

V těchto větách je způsob vyjádřen jako účinek nebo výsledek toho, čím se projevil děj věty hlavní. Spojovací výrazy zde bývají různé:

- tak – že
(př.: *Martin zavíral dveře tak opatrně, že ani nezavrzaly.*)
- takže
(př.: *Chodba byla vysoká, takže jsem ani nedosáhl rukou na strop.*)
- tak – aby
- až, že až
- div, divže, málem že
- aby, než aby

2.8.3.6.4 Věty prostředkové

Vyjadřují prostředek, jímž je uskutečňován děj věty hlavní. V těchto větách bývají spojovacími výrazy:

- tím – že
(př.: *Nové odrůdy získáme tím, že jedince křížíme.*)
- tak – že
(př.: *Plymulého rozjezdu docílíme tak, že pomalu pouštíme spojku.*)
- čím – tím
(př.: *Čím kdo zachází, tím také schází.*)

2.8.3.6.5 Věty zřetelové

Vyjadřují, k čemu se vztahuje děj věty hlavní nebo omezují jeho platnost. Bývají v nich výrazy *pokud jde o, co se týče, pokud se týká* aj.

(př.: *Pokud jde o zítřejší výlet, domluvíme se v poledne.*)

2.8.3.6.6 Věty příčinné

Vyjadřují příčinu nebo důvod věty hlavní. „Příčina je skutečnost konkrétní, důvod je skutečnost myšlená. Jejich mluvnické vyjádření je však shodné, proto je není třeba rozlišovat.“ (24)

Tyto věty odpovídají na otázku *proč?* Věty příčinné jsou pouze spojkové. Základní a nejrozšířenější spojkou je *protože* (př.: *Mrkev sejeme brzy zjara, protože její semeno klíčí pomalu.*)

V hlavní větě může být i příslovce *proto*, ve vedlejší větě je pak spojka *že*. Někdy bývá pouze spojka *že* (př.: *Aleš si liboval, že se k němu dobře chovají.*)

Dalšími spojkami mohou být:

- *poněvadž, jelikož, ježto* (spojky knižní)

2.8.3.6.7 Věty účelové

Věty vyjadřují účel, nějaký cíl věty hlavní. Odpovídají na otázku *proč? za jakým účelem?* Věta účelová stává častěji za větou hlavní, postavení před ní je řidší. Základní účelovou spojkou je *aby* (př.: *Někteří hoši odešli do lesa, aby nasbírali dřevo.*)

V mluveném projevu hovorového zabarvení se užívá i spojky *ať* (př.: *Dej pozor, ať neupadneš.*)

Rozdíl účelových vět od vět příčinných je při stejné otázce *proč?* formálně vyznačen spojkami *aby – protože*. Hlavní rozdíl se zde projeví v rozboru časového průběhu vedlejších a hlavních vět.

(24) Hauser, P.: *Základy skladby češtiny*, Brno, 2004, s. 96

2.8.3.6.8 Věty podmínkové

Vyjadřují okolnost, na které závisí průběh a uskutečnění děje věta hlavní. Tato skutečnost je podmínka.

Podmínka může být skutečná, reálná nebo neskutečná, nereálná, jenom myšlená.

Podle toho rozlišujeme:

a) podmínkové věty skutečné (reálné)

- mívají nejčastěji spojku jestliže, -li (v hovorovém stylu jestli)
(př. *Jestliže motor nezabere, stroj začne klesat.*)
- v řídicí větě může být odkazovací výraz tak, pak
(př. *Jestliže v nejbližší době nezaprší, tak zelenina povadne.*)
- podmínku mohou obsahovat také věty se spojkou když
(př. *Když budu mít čas, stavím se v obchodě.*)

b) podmínkové věty neskutečné (nereálné)

- mívají nejčastěji spojku kdyby
- její součástí jsou tvary podmiňovacího způsobu, ten může být i ve větě hlavní
(př. *Kdybych to věděl, nikdy bych to neudělal.*)

2.8.3.6.9 Věty přípustkové

Vyjadřují přípustku, nepříznivou okolnost, která je na překážku uskutečnění děje věta hlavní, její děj však přesto proběhne.

Pro přípustkové věty jsou typické spojovací výrazy ačkoli, ač, třeba, třebaže, přestože, které se v jiném druhu vedlejších vět neobjevují. Spojka byl' je silně knižní.

Věty **podmínkově přípustkové** jsou zvláštním druhem. Uvádějí nepříznivou okolnost, za níž děj hlavní věty proběhne stejně jako za okolnosti příznivé. Tato okolnost může být stejně jako u podmínkových vět skutečná nebo neskutečná.

Ve skutečných podmínkově přípustkových větách jsou složené spojky i když, ani když.

(př. *Lyžař si někdy zlomí nohu, i když jen naráz zabrzdí.*)

Neskutečné podmínkově přípustkové věty jsou spojeny spojkami i kdyby, ani kdyby.

(př. *Nepůjdu tam, ani kdyby mi slibovali milión.*)

2.9 Rozbor věty jednoduché

V rozboru vyznačujeme vyjádření větných vztahů, souřadných poměrů a druh větných členů. Rozbor zaznamenáváme graficky plošně. Při záznamu postupujeme podle přirozeného řazení větných členů ve větě. Postupujeme takto:

1. Určíme základní skladebná dvojici a zapíšeme podmět a přísudek tak, jak za sebou následují ve větě. Spojíme je dvojitou čarou.
2. Závislé členy zapíšeme do nižších rovin podle jejich postavení. Buď vlevo, nebo vpravo pod členy řídicí.
3. Vyznačíme zda je závislost vyjádřena:
 - s = shodou
 - ř = řízeností
 - p = přimykáním

4. Větné členy označíme zkratkou. Pouze podmět a přísudek nemusíme, protože

jsou v nejvyšší rovině spojeny dvojitou čarou. Pro ostatní členy platí tyto

značky:

Pk = přívlastek

Pk s = přívlastek shodný

Pk n = přívlastek neshodný

Pt = předmět (číslem označíme, ve kterém je předmět pádě)

Pu = příslovečné určení (název přísl. určení vypíšeme nebo jej můžeme zkrátit)

D = doplněk

Pro označení souřadného poměru se používají tyto značky:

+ slučovací

x odporovací

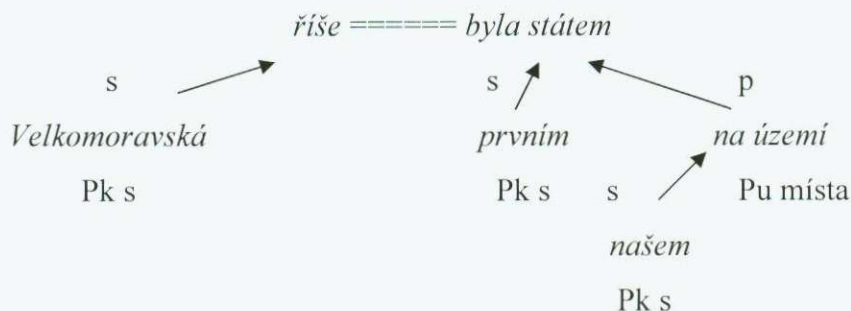
v vylučovací

→ důvodový

← důsledkový

┌┐ stupňovací

př.: *Velkomoravská říše byla prvním státem na našem území.*

2.9.1 Interpunkce ve větě jednoduché

Ve větě jednoduché jsou nejdůležitější pravidla o kladení čárky. Čárkou oddělujeme:

1. Několikanásobné větné členy, nejsou-li spojeny spojkami a, i, ani, nebo
(př. *Ozvalo se zaštěkání psa, výkřik ptáka, zašplouchání vody.*)
2. Volně připojené větné členy
 - a) volný přívlastek
(př. *Střední Asie, odříznutá hradbami vysokých hor, je vyprahlá a suchá.*)
 - b) přístavek
(př. *To je Bingo, chloubá našeho podniku.*)
 - c) přechodníková vazba
(př. *Kapky se snášely, tiše zpívající, na listy stromů a keřů v zahradě.*)
3. Samostatné části vět
 - a) Vokativ
(př. *Vrat' se brzy, Jendo!*)
 - b) samostatný větný člen
(př. *Mácha, to je výjimečný zjev české literatury.*)
 - c) citoslovce
(př. *Ach, moci tak být přítomen.*)
 - d) vsuvka
(př. *Tato věc je, upřímně řečeno, dost obtížná.*)
 - e) dodatečně připojené údaje, vysvětlivky, výčty
(př. *Přijíždí sem hodně turistů, hlavně o prázdninách.*)

b) Na každé větě hlavní závisí věta vedlejší. Souvětí je spojením podřadných souvětí.

1 2 3 4

př.: *Brzy jsme poznali, že se stala chyba, a dneska už víme, že vosy nejsou tak hloupé.*

2.10.2 Složité souvětí podřadné

V souvětí je vždy jedna hlavní věta a nejméně dvě věty vedlejší.

1. Na větě hlavní závisí nejméně dvě věty vedlejší spojené souřadně. Hlavní věta může být na začátku souvětí, na konci nebo ve středové pozici.

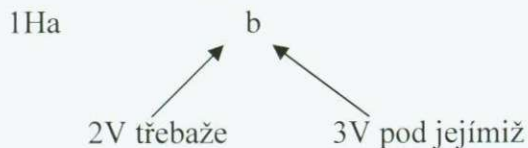
Vedlejší věty mohou záviset na různých částech hlavní věty.

1a 2 1b

Ranní slunce, třebaže bylo zdržováno parnatými clonami, prosvětlovalo jídelnu, pod

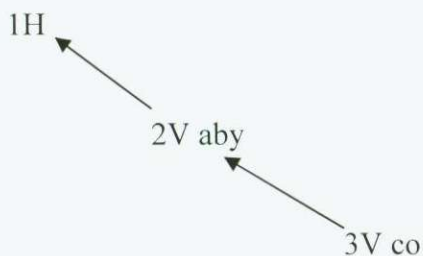
3

jejímiž okny se zdvihal ozářený nevysoký kopec.

2. Na hlavní větě také může být závislá věta vedlejší, která je větou řídicí pro další větu vedlejší (= tzv. řetězová závislost).

Vašík postupil blíž, aby lépe zjistil, co se tu vlastně odehrálo.

Jednotlivé typy mohou být rozšiřovány o další věty a mohou se také vzájemně kombinovat.

2.10.3 Rozbor souvětí

Pro vystižení stavby souvětí využíváme grafického záznamu. Postup je následující:

1. Očíslujeme průběžně všechny věty v souvětí
2. Zjistíme druhy vět: hlavní označíme H , vedlejší V.
3. Části vět rozdělených vložených větami závislými označíme písmeny a, b, c ...
4. V schématu naznačíme do nejvyšší roviny věty hlavní.
5. V souřadném spojení vět hlavních i vedlejších vyznačíme poměr: slučovací +, stupňovací \lceil , odporovací x, vylučovací v, důvodový \rightarrow , důsledkový \leftarrow .
6. Vedlejší věty zapíšeme do nižší roviny než věty hlavní. Při jejich zápisu zachováme jejich prostorové umístění vlevo – vpravo.
7. Naznačíme, na které větě vedlejší věta závisí.
8. K označení vedlejší věty připojíme spojovací výraz.
9. Určíme druh věty vedlejší a označíme jej zkratkou jako větné členy
10. Určíme druh souvětí: souřadné – podřadné, složité souřadné – složité podřadné.

2.10.4 Interpunkce v souvětí

Kladení čárek v souvětí se řídí stavbou souvětí a zvýrazňujeme její členění.

V souvětí čárkou oddělujeme:

1. Věty hlavní a souřadně spojené věty vedlejší.
2. Věty vedlejší od závislých vět vedlejších.
3. Řídící věty vedlejší od vět závislých.

3. VYUŽITÍ VALENČNÍ SYNTAXE VE VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA NA 1. STUPNI ZŠ

„V současné době, kdy byla znovuotevřena otázka sjednocení školské jazykovědné terminologie, ukazuje se opět jako naléhavý úkol hledat takový gramatický popis syntaktické roviny jazyka, který by byl pro potřeby vyučování v češtině na základní škole nejvhodnější.“ (1)

Donedávna byly za hlavní náplň syntaktického učiva pokládány větné rozborů. Některé učební programy a někteří učitelé toto pojetí neopustili doposud. S větou se téměř výhradně pracovalo jako s utvořenou, konečnou jednotkou, která byla rozkládána na menší části. Zjišťovalo se hlavně to, jaké jsou vztahy mezi výrazy tvořícími základní skladební dvojice. Těmto výrazům byla přisuzována funkce konkrétního větného členu.

Valenční teorie předpokládá, že **centrem věty je sloveso v určitém tvaru**. Toto sloveso má schopnost vázat na sebe určitý počet výrazů, jimž zároveň předepisuje formu. Tato schopnost se nazývá valencí slovesa. Pro zjištění valence slovesa se ptáme, kolik výrazů ke svému významovému doplnění sloveso vyžaduje. „Tyto výrazy představují spolu s přísudkem základové větné členy a vytvářejí základ věty, neboli tu nejmenší část, která má ještě smysl. Základovými větnými členy jsou přísudek, podmět a předmět (jsou-li ve větě obsaženy), popřípadě valenční příslovečné určení a valenční doplněk.“(2)

Struktura je tedy tvořena dvěma typy větných členů:

- a) základové větné členy (přísudek, podmět a předmět, popř. valenční příslovečné určení a valenční doplněk)
- b) nezákladové větné členy (ty větné členy, které sloveso nezbytně nevyžaduje ke svému významovému doplnění)

(1) Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka. Pedagogická fakulta UK, Praha 2004 - Šmejkalová, M.: Vybrané problémy syntaxe v jazykové výchově na základní škole, str. 71

(2) Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka. Pedagogická fakulta UK, Praha 2004 - Šmejkalová, M.: Vybrané problémy syntaxe v jazykové výchově na základní škole, str. 77

K zaznamenání základu věty slouží gramatický větný vzorec (GVV), který popisuje syntaktickou strukturu, kterou vytváří sloveso v určitém tvaru (verbum finitum, VF) a ostatní základové členy (valenční doplnění slovesa). Pro značení se používá zkratk latinských názvů anebo čísel (pro zaznamenání pádů).

Valence slovesa nám určuje počet a formu základových větných členů a lze ji tedy rovněž postihnout i gramatickým větným vzorcem. Slovesa se podle typu valence sdružují do několika skupin.

- Nevalenční slovesa nevyžadují žádná další doplnění. Jsou to většinou slovesa označující přírodní procesy (např. *setmělo se, mží, ochladilo se, svítá, bude pršet* atd.).
- Jednovalenční slovesa vyžadují doplnění jedním výrazem.
- Dvojvalenční slovesa pak dvě nutná doplnění (př. *Myslivec mířil na srnku.*).
- Slovesa trojvalenční vyžadují nutná doplnění tři.

Valenční doplnění může mít i větnou podobu.

Dnes se učitelé mohou setkat s v učebnicích, které používají ke své práci, se dvěma přístupy k české větě – s tzv. tradiční syntaxí a syntaxí valenční.

F. Čermák definuje valenční syntax jako syntaktickou koncepci, která vychází z toho, že jádrem věty je sloveso, které má vpravo i vlevo od sebe zpravidla argumenty, resp. aktanty, předurčované obecně samotným slovesem.

Z. Holubář vychází ze základního větotvorného vztahu, který může žák odhalit bez znalosti gramatických pravidel, a to tak, že hledá podstatné, bez čeho by věta adresátovi nic neříkala. „Z komunikačního hlediska srovnává a hodnotí důležitost jednotlivých vztahů ve větě. Ze vztahů v jazyce se mu jeví jako základní vztahy syntaktické.“ (3)

Z. Holubář dokázal, že schopnost rozlišit vztahy tvořící větnou strukturu podle jejího sémantického smyslu a hodnotit jejich závažnost pro adresáta při komunikaci, mají již děti ve věku 7-8 let. Umějí manipulovat s větnými vztahy.

(3) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého,

Olomouc, 1999, s. 77

J. Novotný provedl průzkum obdobného charakteru. Pokoušel se zjistit, do jaké míry jsou žáci na vyučování skladby podle principů valenční syntaxe „zralí“ a nakolik mají předpoklady pro její zvládnutí.

Závěr J. Novotného byl takový, že žáci mají principy valenční syntaxe ve svém jazykovém vědomí v zásadě uloženy a že jsou na zavádění valenční syntaxe do školy nejen připraveni, ale dokonce pro ně bude v nejednom zřeteli přirozenější než tradičně pojatá syntax klasická.

Testování byli žáci v podstatě filologicky nevzdělaní (žáci třetích tříd), kteří o valenční syntaxi nikdy neslyšeli. Opírali se tedy pouze o své jazykové vědomí.

Zajímavý byl i výzkum, jak zvládnou úkoly nově orientované syntaxe studenti středních škol, kteří již získali jistý filologický základ, ale dosud se však na základní škole setkali pouze se syntaxí tradiční. Valenční syntax poznali jen okrajově až ve druhém ročníku střední školy.

Při sestavování zadání bylo využito pojmů a formulací, které jsou uvedeny v učebnici **Český jazyk I-IV pro střední školy** (Tejnor, A. a kol., 3. vydání, SPN, Praha 1984).

V kapitole Větné členy je vyloženo, že na slovese ve tvaru určitém, na jeho vlastnostech se zakládá celé větné schéma. V této souvislosti byla valence definována jako schopnost vázat na sebe větné členy s určitým významem. V učebním textu dále následuje pojednání o jednotlivých větných členech se zřetelem k valenci.

„V našem šetření jsme k tvorbě větných schémat vybrali slovesa *svítit*, *milovat*, *chovat se*, *pršet*.

Sloveso *svítit* je trojvalenční, slovesa *chovat se* a *milovat* jsou dvojvalenční. Valenční potenciál však tato slovesa nemají totožný. U slovesa *chovat se* může být konstitutivním komponentem v pozici pravovalenční substantivum, adjektivum nebo adverbium. Kdežto u slovesa *milovat* je konstitutivním komponentem v pozici pravovalenční převážně substantivum, řidčeji adverbium. Sloveso *pršet* má valenci nulovou, ve výjimečných případech je jednovalenční.“ (4)

(4) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, s. 78

Úkol byl zadán takto:

„*Se slovesy svítit, milovat, chovat se, pršet utvořte taková větná schémata, aby žádný ze členů nemohl být vypuštěn. (Doplňte valenci sloves.)*“ (5)

Před zahájením úkolu, byla demonstrována podstata tvorby větných schémat na vzorovém slovese *darovat*, které vyžaduje doplnění valenčního potenciálu na otázky *kdo daroval komu, co*. (Např. *Petr daroval Monice knihu*.)

Při hodnocení bylo považováno za správné i větné schéma *Daroval Monice knihu*. Levovalenční pozice je potenciální a nemusí tedy být obsazena.

Analýzou studentských prací bylo zjištěno, že asi jedna třetina všech studentů vytvořila správně všechna čtyři větná schémata.

Výsledky výzkumu tedy potvrzují, že zařazení valenční syntaxe do výuky až na střední škole nepřináší náležitý efekt. Studenti přistupují k řešení úkolů především formálně, naplňují podobu vzorového příkladu, aniž by si úsudkem ověřili správnost svého postupu.

Sémantický zřetel by měl být zvýrazněn ve výuce českého jazyka už na základní škole.

Diskuze o zařazení valenční syntaxe do výuky se rozvinula v 80. letech. Zdůrazňoval se především produktivní přístup k syntaktické látce.

Do konce 80. let se, až na malé výjimky, k sémantice v syntaxi nepřihlíželo. V upravené učebnici **Český jazyk pro 5. ročník základní školy** (Styblík, V. a kol., 7. přepracované vydání, SPN Praha, 1988) nacházíme některá sémantická cvičení. V pozdějších vydáních, např. z roku 1995, značně rozšířen.

Začátkem 90. let je pak vydána řada alternativních učebnic:

Mezi prvními se objevuje soubor učebnic z nakladatelství JINAN – **Čeština pro 5. (6., 7., 8.) ročník**. „Pro splnění cíle vyučování se jeví autorkám vhodnější postup „od významu k formě“, volí tedy nové pojetí výkladu syntaktických jevů.“ (6)

(5) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, s. 78

(6) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, s. 79

I přes svůj způsob pojetí výkladů a hravý přístup k látce nenašly tyto učebnice oblibu mezi učiteli, protože nebyly utříděné a materiálově přehledně zpracované.

Mezi další patří učebnice pro 1. stupeň **Český jazyk 5** (M. Hirschová, H. Mikulenková, Prodos, Olomouc 1996). „Pozornost zasluhuje užitá terminologie, podle níž *základní věta* je složena ze *základních větných členů* – *podmět, přísudek, doplnění*.“ (7)

Důsledně uplatňuje sémantický zřetel. Soubor učebnic **Český jazyk pro 5.**(6., 7.) ročník základní školy (Fortuna, Praha 1993, 1994, 1995) od autorek I. Balkó a L. Zimové. V učebnici pro 5. ročník přistupuje k probírání slovních druhů tak, že se nejprve zaměří na jejich význam, a potom teprve uvádí mluvnické kategorie. Podobně je tomu, například větné členy vykládá nejprve ze sémantického aspektu.

Soubor **Český jazyk s Tobiášem, Skladba** (Z. Topil, V. Bičíková, Tobiáš 1996) lze považovat za důslednou aplikaci valenční syntaxe ve vyučování českého jazyka na základní škole. Nejedná se však o tradičně pojaté učebnice, přizpůsobené pro jednotlivé ročníky, ale jde o „sešity“ zpracované tematicky.

„Ve školní praxi se však hojně používají ty učebnice, které byly jednotně zavedeny před rokem 1989. Jedná se o **Český jazyk pro 5. (6., 7., 8.) ročník základní školy** autorů V. Styblík, M. Čechová, P. Hauser, A. Jedlička, B. Sedláček.“ (8) I přesto, že soubor těchto učebnic vychází již poněkolkáté, odlišují se pouze tím, že z učebnic byly odstraněny nevhodné texty, avšak způsob výkladu syntaktického učiva, pojetí, obsah a rozsah pojmů zůstal (až na malé výjimky) stejný.

Alternativní učebnice se nepoužívají systematicky, ale slouží spíše jako doplňující materiál, mnohdy má tuto učebnici k dispozici pouze učitel.

(7) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, s. 80

(8) Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, s. 80

Příklady práce s valenční syntaxí na 1. stupni ZŠ

Pro rozpoznání základu věty je vhodné například toto cvičení:

Žáci mají za úkol rozhodnout, zda izolované věty mají dobrý smysl. Pokud tomu tak není, je jejich úkolem rozhodnout, co je toho příčinou. Žákům můžeme uvést tyto věty:

Sparta vyhrála. – Je mi do zpěvu. – Myslivec zastřelil. – Není. – Uteč. – Jde se domů. – Bolí mě. – Jezevčík honí. – Dnes jsem celý den hledal. – Tatínek věnoval Petře za pěkné vysvědčení. – Od mých deseti let bydlíme. – Zase nám utekli. – Už zase sněží. – Pes hop přes plot a utíkal za mnou. – Komu z vás dnes chybí domácí úkol? aj.

(Pozn.: Pokud jde však o vyjádření v kontextu, může mít smysl, plný význam.)

Další způsob, kterým lze s žáky pracovat, je vytváření základových vět pomocí zadaných sloves, přičemž můžeme využít grafické podobnosti některých sloves. Takovými slovesy mohou být např.: *uhodnout – hádat se, vklouznout – klouzat, plnit – doplňovat, obrat – obrátit se, plížit se – plít, prchat – poprchávat* aj. Příkladem mohou být tyto dvě věty:

1. *Petr uhodl těžkou hádanku.*
2. *Vašek se už zase hádá s Ondrou.*

Základové větné struktury těchto vět jsou:

1. Petr uhodl hádanku (někdo – uhodl – něco).
2. Vašek se hádá s Ondrou (někdo – se hádá – s někým).

Jako další způsob uplatnění je úkol, kdy žáci vyhledávají základy vět v zadaných větách. Postupně z věty odstraňují výrazy, až dospějí k nejmenší struktuře, která ještě vyjadřuje nějaké sdělení:

- př.: ZADÁNÍ: *V cukrárně poněkud zapomnětlivý prodavač přinesl dětem zmrzlinu až po dlouhém čekání.* ŘEŠENÍ: základ věty je *Prodavač přinesl dětem zmrzlinu* (někdo – přinesl – někomu – něco).
- Jako další příklady mohou posloužit například tyto věty: *V úvodu dnešní hodiny se rozcvičíme. Spartu minule porazila Slávie na pražské Letné 2:0. Na celém území naší krásné republiky včera odpoledne i dnes ráno*

pršelo. – Tatínek zavezl Petra na plavání. – Tak odpoví mi už někdo na tak jednoduchou otázku? aj.

Základové větné struktury nemusíme pouze vyhledávat, ale můžeme je s žáky i rozšiřovat o další členy.

- př.: „**Kdo postaví vyšší pyramidu** (eventuálně pyramidu s nejdelší základnou)? Jednotlivé výrazy je nutno připisovat postupně.

opravil

Tatínek opravil auto.

Tatínek včera opravil auto.

Tatínek včera odpoledne opravil auto.

Můj tatínek včera odpoledne opravil naše auto.

Můj tatínek včera odpoledne rychle opravil naše auto.

Můj tatínek včera odpoledne rychle před domem opravil naše auto.

Můj tatínek včera odpoledne rychle před domem opravil naše staré auto.

Můj tatínek včera odpoledne rychle před domem opravil naše staré auto značky Opel.

Doplňující otázky:

Na které řádce je pouze základ věty? (podtrženo)

V poslední větě podtrhněte výrazy, které nenáleží do základu věty.

Najděte ve větě podmět.

Najděte ve větě přísudek

Zapište, jakými slovními druhy je rozvíjeno sloveso (podstatné jméno, příslovce, ...).“ (9)

(9) Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka. Pedagogická fakulta UK, Praha 2004 - Šmejkalová, M.: Vybrané problémy syntaxe v jazykové výchově na základní škole, str. 80

4. METODICKÉ POSTUPY PŘI OSVOJOVÁNÍ SYNTAKTICKÉHO UČIVA NA 1. STUPNI ZŠ

„Syntax zaujímala ve vyučování vždy zvláštní postavení, neboť se - na rozdíl od nižších jazykových rovin – zabývá již souvislým jazykovým celkem.“ (1)

Hlavním cílem ve vyučování skladbě je, aby žák poznal stavbu české věty, pochopil její strukturu, osvojil si větná schémata, zákonitosti výstavby textu a naučil se uvědoměle užívat syntaktických poznatků v komunikační praxi. Žák by si měl uvědomovat významovou i formální stránku věty a chápat ji, měl by věty (výpovědi) tvořit na základě znalosti věcného obsahu, který je sdělován, i záměru a na základě požadavků formální stránky.

Skladbě je ve vyučování českého jazyka na základní škole věnována velká pozornost. Pracuje s větou jako základní textovou jednotkou, proto je zvládnutí stavby věty a souvětí jedním z předpokladů zvládnutí stavby textu.

„Pochopení učiva ze skladby na 1. stupni ZŠ usnadňuje jeho strukturální a spirálovité uspořádání. Žáci se seznamují s příslušným syntaktickým jevem jako se strukturovaným celkem. Postupně poznávají prvky této struktury, a to ve vzájemných vztazích. Zapamatují si lépe, než když si je osvojovali izolovaně. Jev, který poznají v nižších ročnících v elementární podobě, je později přesněji vymezován a hlouběji interpretován.“ (2)

Žáci se se základy skladby seznamují již ve druhém ročníku. Učí se poznávat hranice mezi větnými celky, rozlišovat věty jednoduché a souvětí a pozornost je věnována i pořádku vět a druhům vět podle modality.

„Samostatně je syntax vyčleněna sice až od 2. ročníku, ale již v prvním ročníku jsou vytvořeny předpoklady a podmínky pro pozdější plnění úkolů stanovených osnovami pro tuto jazykovou rovinu. Během prvního roku školní docházky se systematicky rozvíjí přirozená schopnost žáků vyjadřovat se ve větách a v souvětích tím, že se jim poskytne dostatek příležitostí k ústnímu projevu. Současně se však žáci učí jazyk pozorovat, užívat jeho spisovné podoby, členit krátké jazykové projevy na věty, uvědomovat si vztah mezi větou a slovem, tvořit věty, rozvíjet je a

(1) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 156

(2) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 156

pronášet je se správnou intonací. Dětem se dostává prvního poučení o syntaktickém pravopise (velké písmeno na začátku, příslušné interpunkční znaménko na konci), na vhodných příkladech je jim demonstrován proces vzniku věty, poznávají přímou řeč.“ (3)

Věta a souvětí

Již na začátku školní docházky, v některých případech i před ní, se dítě (později žák) vyjadřuje nejen větami, ale i souvětími, za použití pouze určitých spojovacích výrazů.

S větou se žáci seznamují už od počátku mluvnického vyučování na 1. stupni základní školy, avšak neuvádí se jim žádná definice věty. Poznávají věty zpočátku podle zkušenosti, učí se je pořádat v krátký celek, spojovat v jednoduchých případech v souvětí. V opačných případech jednoduchá souvětí rozkládají na jednotlivé věty apod. Někdy však činí žákům značné potíže rozlišit, zda se jedná o jednu větu či více vět.

V případě nácviku této problematiky se můžeme opírat o metodu pozorování, kdy žák bude vycházet ze své převažující dosavadní zkušenosti a poznávat větu jako zvukovou jednotku s typickou intonací. Žáci v tomto případě napodobují učitele. Začínáme větami jednoduchými a postupně připojujeme větu další. Zprvu můžeme dělat přestávku mezi těmito dvěma větami až nepřirozeně dlouhou, avšak toto stanovisko brzy opouštíme a děláme přestávky přirozené délky. „Postupně rozšiřujeme počet vět na tři a na čtyři. Úkolem žáků je stanovit jejich počet. V každém případě to musí být věty obsahově na sebe navazující. Jde nám o to, aby jejich počet žák stanovil na základě linguistických kritérií (melodie, oddělovací pauza), nikoli na základě obsahové samostatnosti jednotlivých vět.“ (4)

Postup můžeme doplnit i o oživení grafické představy věty (př.: POKYN: *Opište tuto větu, tyto věty.*). Nezapomínáme žáky upozornit na velké písmeno na začátku

(3) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 158

(4) David, M.: Kapitoly z didaktiky českého jazyka na 1. stupni ZŠ, České Budějovice 2001, str. 80

věty a na interpunkční znaménko na konci. V této souvislosti upozorníme žáky i na možnost uvedení jiného znaménka za větou (otazník, vykřičník).

Jakmile zjistíme, že žáci tuto problematiku zvládají, začínáme postupně vytvářet rozdíl mezi větou jednoduchou a souvětím. Vše opět ze začátku na základě zvukového vjemu. Učitel žákům průběžně uvede několik souvětí a přitom výrazně uplatňuje melodii. Věty, jak jdou za sebou, mají melodii stoupavou, poslední věta má pak melodii klesavou. Mezi větami v souvětí jsou taktéž kratičké přestávky, v žákově podvědomí se tak rozpadá přednesený větný celek na nižší jednotky, může tedy pak určovat počet takových vět. Žáky poučíme o tom, že takový celek se jmenuje souvětí. Učitel seznámí žáky se základními spojkami. „Nevyhýbáme se však jinému příležitostnému poučení, že totiž mohou být i případy, kdy spojka v souvětí vůbec není. Na to žáky upozorňujeme, ale opačný postup, aby např. žák utvořil bezspoječné souvětí, nepraktikujeme.“ (5)

Analýzu souvětí žáci provádějí tak, že nejdříve zjistí počet vět a poté znázorní stavbu věty schématem. Větu značíme písmenem V s indexem pořadí. Nesmí samozřejmě zapomenout znázornit taktéž spojky a interpunkční znaménka.

Postupem času zařazujeme věty se spojkami souřadícími a podřadícími a vedeme také žáky k rozlišování vět hlavních a vedlejších. Žákům na praktickém rozboru předvedeme, že na vedlejší větu se můžeme zeptat pomocí tázacího slova a některého výrazu věty hlavní. Na hlavní větu se zpravidla takto ptát nemůžeme.

Skladební dvojice

Stavba věty jednoduché je těžištěm učiva ve třetím ročníku. „Je to důležité naukové učivo. Žáci si mají osvojit pojmy základní skladební dvojice (a skladební dvojice ostatní), větný člen řídicí a závislý. Doposud poznali větu jako celek obsahový a zvukový, nyní se seznamují s její stránkou mluvnickou.“ (6)

(5) David, M.: Kapitoly z didaktiky českého jazyka na 1. stupni ZŠ, České Budějovice 2001, str. 81

(6) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 163

Slova uvádíme do vzájemných (větných) vztahů a tím vytváříme větu. Na základě těchto vztahů pak vzniká strukturní celek složený ze skladebních dvojic, které mají svou významovou stránku, ze které vycházíme, protože je pro žáky nejvýraznější.

Skladební dvojice je dvojice větovorná (predikační) a vytváří větu. „Poznání základní skladební dvojice je pro žáky dalším kritériem při rozhodování, zda se jedná o větu jednoduchou nebo souvětí.“ (7) Spolehlivým poznávacím znakem při vyhledávání základní skladební dvojice je určitý slovesný tvar a od něj také při analýze větné stavby vycházíme.

Kromě základní skladební dvojice jsou ve větě ještě dvojice další, kdy jeden člen dvojice zpřesňuje význam členu druhého (např.: slovo *hnědý* blíže určuje slovo *pes*). Tuto závislost zjišťujeme otázkou (Jaký pes? – Hnědý.) Ptáme se tázacím slovem a řídicím členem a členem závislým si odpovídáme. „Členy skladební dvojice, v níž je jeden člen řídicí a druhý závislý, spojujeme svorkami a směr závislosti naznačujeme šipkou, která směřuje ke členu řídicímu:

černý pes“ (8)

Teprve poté můžeme přistoupit k určování základních skladebních dvojic. „Upozorňujeme žáky, že taková dvojice je ve větě vždy pouze jedna a že pouze v ní se můžeme ptát jedním členem na druhý. Pro mnohé žáky bude poznávacím znakem pro jeden člen základní dvojice určité sloveso. Vyplatí se proto jako příprava na vstupní hodinu opakování o slovních druzích spojené s určováním sloves.“ (9)

Základní skladební dvojici znázorňujeme dvěma čarami bez šipek na jejich konci.

(7) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 163

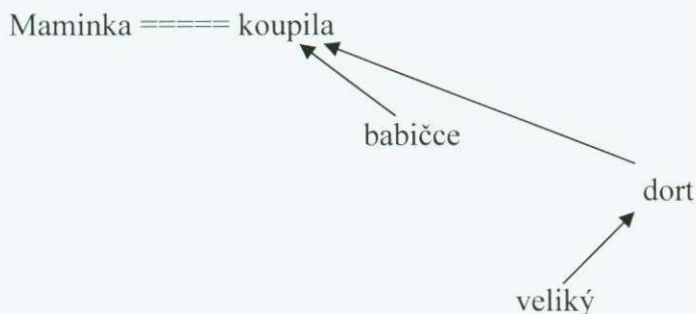
(8) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 164

(9) David, M.: Kapitoly z didaktiky českého jazyka na 1. stupni ZŠ, České Budějovice 2001, str. 81

(10) David, M.: Kapitoly z didaktiky českého jazyka na 1. stupni ZŠ, České Budějovice 2001, str. 81

„Maminka koupila babičce veliký dort.“ (10)

Stavbu věty můžeme také zaznamenávat plošně:

„Protože se jedná o první seznámení se stavbou věty jednoduché, volíme pouze nesložitě věty, v nichž jsou oba základní větné členy vyjádřeny. Příklady musí být jednoznačné, proto na nich máme vytvářet jisté dovednosti. Nesmíme jimi vznikající vědomosti rozkolísávat. Zdůrazňujeme, že spojení předložky se jménem je jediný větný člen (*na dvoře*). Zvratné osobní zájmeno *se* je na tomto stupni součástí slovesa a spolu s ním tvoří jeden větný člen.“ (11)

Stále myslíme na to, že cílem této lekce je pochopení principu výstavby věty, proto soustavně využíváme grafické znázorňování.

Podmět a přísudek

Podmět je základní větný člen, vyjadřující původce děje a nositele vlastnosti nebo stavu. Toto vymezení je však pro žáky příliš abstraktní, proto se spokojíme s poučením, že podmět vyjadřuje, o kom nebo o čem se mluví.

Je nutné přidržet se hlediska ryze formálního, protože by ve větě mohlo být více substantiv v 1. pádě, využijeme k určení podmětu znalostí žáků, že v základní

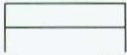
(11) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 164

skladební dvojici se lze ptát jedním členem na druhý. Pro žáky je snadné vyhledání určitého slovesného tvaru (přísudku, který něco vypovídá o podmětu, přisuzuje mu činnost, vlastnost apod.). Žáci přísudkem a otázkou prvního pádu *Kdo? Co?* zjistí, podmět.

Důležité je, aby se žáci při procvičování nesetkávali ve větách jen s podmětem v postavení před přísudkem. Tento znak by mohli chápat jako podstatný rys podmětu.

„U rozvitého podmětu a přísudku vyhledáváme jeho základ (*stěhovaví ptáci* – základem je slovo *ptáci*; *na podzim odlétli* – základem je *odlétli*), neužíváme označení holý podmět, holý přísudek, ale pouze základ podmětu, základ přísudku.“
(12)

Žáci se dále seznámí s podmětem nevyjádřeným. U vět s takovýmto podmětem vyznačujeme základní skladební dvojici graficky takto:

„/já/ Dám kočce mléko.

Na výlet nepojedeme. /my/“ (13)

Podmět několikanásobný je vyjádřen několika souřadnými výrazy (v psaném projevu jej oddělujeme čárkami nebo spojujeme spojkami). Žákům tento příklad uvedeme na základě srovnání vět s rozvitým a několikanásobným podmětem. U několikanásobného podmětu na sobě nejsou jeho členy závislé, nemůžeme se tedy ptát jedním členem na člen druhý.

(12) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 167

(13) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 167

Druhy vět podle postoje mluvčího

Tato problematika je probírána již ve druhém ročníku. Rozeznáváme věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací. Při výkladu vycházíme z obsahu, zdůrazňujeme interpunkci a sledujeme melodii.

„Žáci se seznámí najednou se všemi druhy vět, jejich melodiemi a interpunkčními znaménky. Vychází se tedy opět z celku. Ze vzájemného srovnávání jednotlivých druhů vět si žák lépe uvědomí rozdíly mezi nimi. Toto učivo je důležité pro rozvoj kultivovaného vyjadřování, žáci si ho musí v tomto ročníku osvojit, dále je už jen součástí opakování. Lekce je proto uzavřena poučkami:

„Rozlišujeme věty oznamovací, tázací, rozkazovací a přací. Věťmi oznamovacími něco oznamujeme. Hlas na konci klesá. Píšeme za nimi tečku.

Věťmi tázacími se tážeme. V tázacích větách ano – ne hlas na konci stoupá. Za všemi píšeme otazník.

Věťmi rozkazovacími něco rozkazujeme nebo někoho k něčemu vyzýváme. Hlas na konci klesá. Většinou za nimi píšeme tečku. Za důrazným rozkazem píšeme vykřičník.

Věťmi přacími (se slovy at', kéž) vyslovujeme přání. Hlas na konci klesá. Píšeme za nimi většinou tečku.“ (14)

Řeč přímá a nepřímá

Tuto učební látku žák prakticky zná z četby. Nezná však teoretickou podstatu, pravidla o interpunkci a většinou ji neumí ani aktivně užívat. Toto učivo má plnit tři úkoly:

1. Seznámení žáků s termíny přímá řeč, věta uvozovací, řeč nepřímá. Žáci se neučí poučky zpaměti, mají pochopit pouze smysl termínů.
2. Naučit žáky interpunkci přímé a nepřímé řeči.
3. Cvičit používání přímé a nepřímé řeči.

(14) Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990, str. 16

Řeč přímá reprodukuje projev doslova, má formu věty hlavní a k větě uvozovací je připojena asyndeticky. V řeči nepřímé dává mluvčí původnímu projevu novou podobu, dochází ke změně kategorie osoby, času a způsobu.

Důležité je věnovat náležitou pozornost změně jednoho typu na druhý a vést žáky k vhodnému užívání přímé řeči ve vypravování.

5. ROZBOR A HODNOCENÍ UČEBNIC ČESKÉHO JAZYKA

Současná doba nabízí nepřehledné množství učebnic. Učitelům se tak naskýtá možnost volby, podle jaké učebnice chtějí učit. Z tohoto bohatého výběru jsem vybrala na ukázkou tři různá nakladatelství, se kterými jsem se nejčastěji setkávala na školách během svých praxí.

5.1 UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA VYDANÉ NAKLADATELSTVÍM SPN, a. s.

Učebnice českého jazyka vydané nakladatelstvím SPN odpovídají osnovám vzdělávacího programu „Základní škola“, nově vydané učebnice pak i Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání.

Jsou děleny na dvě základní části, část jazykovou a část slohovou. Jazyková část je dále rozdělena na dalších pět částí a to:

Opakování

Slovo, nauka o slově a pravopis

Tvarosloví

Skladba

Shrnutí

Český jazyk pro 2. ročník ZŠ

Nakladatelství: SPN

Autoři: PhDr. Vlastimil Styblík, CSc.

PhDr. Zdeňka Dvořáková, CSc.

doc. PhDr. Karla Ondrášková, CSc.

Ilustrovala: Lenka Vybíralová

Rok a místo vydání: Praha, 2003

Počet stran: 182

Na úvod učebnice je umístěno opakování toho, co by žáci jež měli znát z první třídy. Jako další následuje kapitola nazvaná „*O větách*“. Ta je dále dělena na podkapitoly:

Poznáváme věty

Pořádek vět v textu

Druhy vět

Žáci se učí poznávat věty, čtou je v textu a rozlišují je v mluvené řeči. Poznávají, že věta má svou melodii a její konec poznáme podle závěrečné klesavé melodie. Poznatky, které by si měli žáci pamatovat, jsou označeny červeným rámečkem. Také jsou zde seznámeni s tím, že na začátku věty píšeme velké písmeno a na konci věty pak tečku, vykřičník nebo otazník.

Další podkapitola „*Pořádek vět v textu*“ seznamuje žáky s faktem, že věty mají v textu své určité postavení a jejich pořádek není možno libovolně měnit. Pořádek si nacvičují ve cvičeních, kde sami řadí věty tak, jak patří správně za sebou.

„*Druhy vět*“ je pojmenována další podkapitola, která podává žákům základní informace o tom, že existují nějaké věty oznamovací, rozkazovací, tázací a práci. Dozvídají se také to, že za větou oznamovací píšeme tečku, na konci tázací věty píšeme otazník, za rozkazovací tečku (při důrazném rozkazu vykřičník) a za práci tečku (za zdůrazněným přáním vykřičník). V tabulce je zmiňována i příslušná intonace u těchto druhů vět. Vše si opět žáci nacvičují v následujících cvičeních.

Další kapitola „*O souvětí*“ je uvedena problematikou věty jednoduché a souvětí. V červeném rámečku mají opět zopakování toho, že konec věty poznáme podle melodie, je zde také zmínka o znaménkách a nově je zde rozdělení větných celků na věty jednoduché a souvětí. Jako procvičení slouží článek na začátku kapitoly, ke které se vztahují otázky, které mají žáci zodpovídat.

Poprvé se objevuje zmínka o spojovacích výrazech. Žáci se dozvědí, že věty v souvětí jsou spojovány spojkami, mezi větami může být také čárka, ale pokud jsou věty spojeny spojkou „*a*“, čárka se zpravidla nepíše. Následují cvičení, kde si vše opět žáci dostatečně procvičují. Spojka „*a*“ však nemusí spojovat pouze věty, ale i

samotná slova. Následuje závěrečné shrnutí toho, co se žáci naučili, a pak slohová část.

SPN, a.s., vydalo s vročením 2006 novou učebnici **Český jazyk 2 pro ZŠ**, která je zpracována v souladu s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Autorkami učebnice jsou Eva Hošnová, Milada Buriánková, Simona Pišlová a Martina Šmejkalová.

V úvodu učebnice jsou uvedeny klíčové kompetence žáka, k jejichž osvojení učebnice Český jazyk pro 2. ročník ZŠ směřuje.

V duchu tradic „styblíkovských“ učebnic pro 1. stupeň základní školy je k učebnici vydána Metodická příručka Český jazyk pro 2. ročník ZŠ, SPN, a. s., Praha 2007 a pracovní sešit Český jazyk pro 2. ročník ZŠ, SPN, a. s., Praha 2006.

Změnou je řazení slohového učiva průběžně do lekcí gramatických.

Český jazyk pro 3. ročník ZŠ

Nakladatelství: SPN, a. s.

Autoři: PhDr. Vlastimil Styblík, CSc.

PhDr. Zdeňka Dvořáková, CSc.

doc. PhDr. Karla Ondrášková, CSc.

Ilustrovala: Miroslava Jakešová

Rok a místo vydání: Praha, 2005

Počet stran: 224

Ve třetím ročníku je na úvod opět zařazeno opakování již probraného učiva z předchozích ročníků. *Jazyková část* učebnice je dále dělena na tyto části:

Nauka o slově a pravopis

Tvarosloví

Skladba

Na závěr je jako již v předchozí učebnici zařazeno závěrečné opakování.

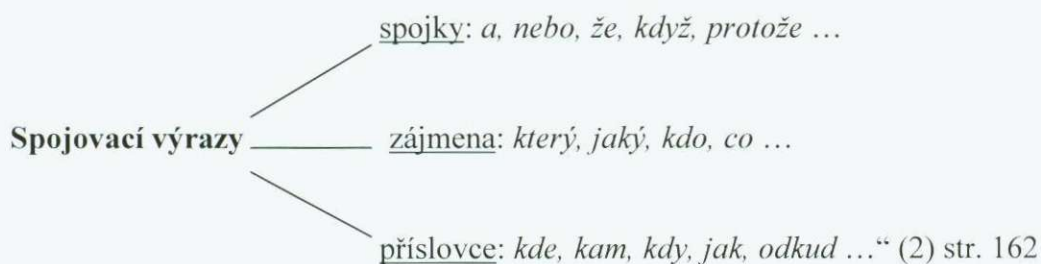
Ve třetím ročníku se žáci již učí o slovních druzích, poznali již dobře slovesa, mohou tedy poznávat počet vět v souvětí podle počtu sloves. V části o souvětí žáci získávají nový poznatek o promluvách.

„Chceme-li někomu něco ústně nebo písemně sdělit, vytváříme promluvu.

Promluva se skládá z větných celků – jsou to věty jednoduché a souvětí.

Tyto větné celky musí být v promluvě vhodně uspořádány. Proto se musíme stavbu promluvy učit.“ (1)

Další kapitolou je „*Stavba souvětí*“, kde se žáci dozvědí, že stavbu souvětí můžeme naznačit vzorcem, do kterého zapíšeme značku „*V*“ pro větu, číslici označující pořadí věty v tom určitém souvětí a všechny spojky, čárky a znaménka na konci vět. Ve cvičeních pak žáci vytváří podle vzorců určitá souvětí. Znovu si opakují, že před spojkou „*a*“ se zpravidla nepíše čárka. Hovoří se zde také o dalších spojovacích výrazech. „Věty v souvětí se spojují nejen spojkami, ale i jinými výrazy:

Další kapitola seznamuje žáky se stavbou věty jednoduché. Říká jim, že věta je uspořádaným celkem a je složena ze slov. Na základě počítání dvojic slov (v článku), která k sobě patří se seznamují poprvé s pojmem skladební dvojice. Poznávají, že ve větě bývá jedna dvojice ta nejdůležitější. Ta se nazývá základní skladební dvojice. Jak se na tuto dvojici slov ptáme, je ukázáno na větě „*Pes vytrvale ohryzává velkou kost.*“ Žáci se mohou zeptat na sloveso ve větě otázkou „*Co dělá pes?*“ a odpovědí si „*ohryzává*“. Na podstatné jméno se naopak mohou zeptat

(1) Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Český jazyk pro 3. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 2005, s. 152

(2) Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Český jazyk pro 3. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 2005, s. 162

otázkou „*Kdo ohryzává?*“ a opět si odpovědí „*pes*“. Vznikne jim tak základní skladební dvojice „*pes – ohryzává*“. Z tohoto příkladu je odvozen poznatek, že dvojice, ve které se můžeme ptát jedním členem na člen druhý, se nazývá právě základní skladební dvojice.

Další důležitou věcí, se kterou se v tomto ročníku žáci seznamují, je příslušnost zájmena „*se*“ ke slovesu a skutečnost, že s ním tvoří jediný člen základní skladební dvojice. Taktéž předložky nejsou samostatnými větnými členy skladebních dvojic, patří k podstatnému jménu. Na závěr je v učebnici opět zařazeno opakování.

Český jazyk pro 4. ročník ZŠ

Nakladatelství: SPN, a. s.

Autoři: PhDr. Vlastimil Styblík, CSc.

PhDr. Zdeňka Dvořáková, CSc.

doc. PhDr. Karla Ondrášková, CSc.

Milada Buriánková

Ilustrovala: Milada Kudrnová – Papežová

Rok a místo vydání: Praha, 2004

Počet stran: 204

V části zaměřené na skladbu je hodně využíváno vyvozování určitých závěrů pomocí úryvků a souvislých článků. Úkoly jsou vždy napsány pod cvičením. Žáci si vedle učiva nového procvičují i učivo již probrané.

Dále jsou v učebnici cvičení na pořádek slov ve větě, procvičování pravopisu (doplňování *i*, *y* uprostřed slov i na konci slov, ve shodě podmětu s přísudkem). Nová látka je procvičována následně ve cvičeních.

Shoda podmětu s přísudkem je zaměřena především na shodu složených slovesných tvarů, jejichž součástí je přičestí minulé.

Novým učivem je v tomto ročníku rozdíl mezi větou jednoduchou a souvětím, vytváření základních skladebních dvojic a určování základních členů této

dvojice (podmětu a přísudku). Podmět je tady dále rozveden na nevyjádřený a několikanásobný. Je zde věnována pozornost i shodě přísudku s podmětem ve všech rodech.

Problematice souvětí je v této kapitole věnována velká pozornost. Je zde zmínka o spojovacích výrazech, ale i o vyjádření souvětí v mluveném i psaném projevu. Sem jsou dobře vložena cvičení na vytváření souvětí podle určitých vzorců, která rozvíjejí představivost dětí (je udán pouze nadpis, který žákům sděluje hlavní téma příběhu). Příkladem je následující cvičení.

NA VÝLETĚ

V1 a V2.	V1, co V2.
V1, aby V2.	Ačkoli V1, V2.
V1, který V2.	V1, kam V2.
Když V1, V2.	V1, jak V2.
V1, protože V2.	V1, proč V2.

Cvičení se zaměřují i na interpunkci v přímé řeči a v souvětí. Nové informace, které slouží žákům k zapamatování, jsou umístěny do červeného rámečku. Informace jsou dobře a přehledně zpracované a shrnuté do stručné podoby.

Český jazyk pro 5. ročník ZŠ

Nakladatelství: SPN, a. s.

Autoři: PhDr. Vlastimil Styblík, CSc.

PhDr. Zdeňka Dvořáková, CSc.

doc. PhDr. Karla Ondrášková, CSc.

Ilustrovala: Zdeňka Krejčová

Rok a místo vydání: Praha, 2003

Počet stran: 182

Pátý ročník je zaměřen vesměs na opakování a prohlubování učiva z ročníků předchozích, zvláště pak ze čtvrtého ročníku. V učebnici se skladbou zabývají tyto kapitoly:

Věta, skladební dvojice

Základní skladební dvojice a určování skladební dvojice

Podmět a přísudek

Shoda podmětu s přísudkem

Souvětí

Řeč přímá a nepřímá

V kapitole „Věta a skladební dvojice“ si žáci zopakují rozlišování vět jednoduchých a souvětí a určování počtu vět v souvětích. Zopakují si i pořádek slov ve větě na cvičeních, kde musí věty sestavovat ze slov vypsanych na řádku. Celá tato jedna oblast je zakončena informací o skladebních dvojicích.

Další kapitola je věnována určování skladebních dvojic. Skladební dvojice jsou zde dále rozlišovány na základní skladební dvojice a skladební dvojice určovací. Rozdíl je uveden hlavně na členech dvojice. V základní skladební dvojici jsou oba její členy (podmět i přísudek) stejně důležité, kdežto v určovací skladební dvojici je vždy jeden člen důležitější (řídící) a druhý je člen závislý. Členem řídícím se ptáme na člen závislý. Je zde také zmínka o předložkách. Učebnice žákům sděluje, která slova nejsou samostatnými členy skladebních dvojic. Mezi tyto jsou zařazeny předložky (patří ke jménu a jsou součástí větného členu), zvrtné zájmeno *se* (patří ke slovesu a je součástí větného členu) a mezi poslední jsou zahrnuty i spojky. Další informací je zde fakt, že základní skladební dvojice v některých větách mají podobu úplné věty (př. *Rek štěká.*) a jiné v jiných větách samy podobu úplné věty nemají (př. *Děti si stavějí...*). Má-li vzniknout úplná věta, je nutno doplnit alespoň jeden člen z určovací dvojice (př. *Děti si stavějí sněhuláka.*). Žáci mají ve cvičeních za úkol vyhledávat nejen základní skladební dvojice, ale i určovací, dále vyhledávají slova, která nejsou samostatnými větnými členy, rozvíjí základní skladební dvojice jako samostatnou větu a naznačují stavbu vět graficky.

Učivo o podmětu a přísudku je uvedeno v další kapitole. Podmět je rozlišen na podmět holý a rozvitý, dále pak nevyjádřený a několikanásobný. Přísudek je taktéž rozlišován na přísudek slovesný a jmenný se sponou. Základní skladební

dvojici v případě přísudku jmenného se sponou tvoří základ přísudku jmenného se sponou a základ podmětu.

Následující kapitola je zaměřena na shodu přísudku s podmětem. Shoda je vysvětlena tím, že se shoduje podmět a přísudek v osobě a čísle. Je-li v přísudku přičestí minulé, shoduje se podmět s přísudkem v osobě, čísle a rodě. Podobné je to v případě přísudku jmenného se sponou. Ten se také shoduje v rodě. Žáci si učivo o shodě opakují v uvedených cvičeních. Nově je zařazeno učivo o shodě s několikanásobným podmětem. Je zde uvedeno, že pokud se mezi členy několikanásobného podmětu vyskytuje také podstatné jméno rodu mužského životného, píše se v koncovce přičestí –i. Jsou-li všechny členy několikanásobného podmětu středního rodu v množném čísle, je v koncovce přičestí –a.

V kapitole o souvětí se procvičuje hlavně vhodné užívání spojovacích výrazů a interpunkce v souvětí. Prohlubuje se učivo z předchozího ročníku, důraz je kladen především na zvyšování náročnosti.

Kapitola o řeči přímé a nepřímé opakuje, co to je řeč přímá a nepřímá, co jsou to uvozovky a kde a jak se píše. Učivo je opět prohlubováno a je zvyšována náročnost.

SHRNUTÍ

Celá řada těchto učebnic je koncipována téměř stejně. Na začátek učebnice je zařazeno opakování z předchozího ročníku a za učivem je vždy závěrečné shrnutí, kde si mohou žáci opět zopakovat to, co se naučili. Důležité poučky jsou umístěny do výrazných červených rámečků. Slohové učivo je řazeno jako samostatné učivo v závěrečné části učebnice.

Ve srovnání s jinými učebnicemi nejsou tyto nijak výrazně ilustrované, avšak co se týče výkladu a usprádaní učiva, patří mezi nejkvalitnější.

5.2 UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA VYDANÉ NAKLADATELSTVÍM ALTER

Cyklus učebnic českého jazyka nakladatelství ALTER pro 1. stupeň základních škol splňuje požadavky dané osnovami pro základní školy, ale i vytváří i předpoklady pro další možnost pojetí českého jazyka na obecné škole.

Český jazyk pro druhý ročník

Autor: Zuzana Nováková

Ilustrace: Vlasta Švějdová

Rok vydání: 1994

Počet stran: 128

Nakladatelství: ALTER Všeň

Ve druhém ročníku je učivo rozděleno do následujících částí:

Věta

Druhy vět

Souvětí

V kapitole „Věta“ se žáci seznamují s větou jako celkem. Učí se psát na začátku věty velké písmeno a za větou vždy znaménko. Jako nejčastější znaménko je zde používána tečka. Tato znaménka a velká písmena následně ve větách například vyznačují barevně a upevňují si tak tuto novou znalost. Žáci také poznávají konce vět v mluvené řeči. Učí se, že konec poznají podle změny melodie hlasu a podle přestávky, kterou děláme mezi jednotlivými větami. Jsou zde i cvičení na sestavování vět z určitých slov, která mají nabídnuta na řádku. Dále je v této kapitole řečeno, že každá věta má své postavení v článku, a pokud pořadí vět změním, nemusí pak článek dávat smysl.

Další kapitola učí žáky o druzích vět. Probírají se tu všechny čtyři druhy vět. Začíná se větami oznamovacími, další následují věty tázací, rozkazovací a práci. U

každého typu vět jsou zmiňována znaménka, která za větami píšeme. Za druhy vět následuje opakování dosud naučeného.

Nauka o souvětí je hodně propojena se slohovými cvičeními. Pozornost je tu zaměřena hlavně na spojovací výrazy – spojky - v souvětí a na interpunkci. Mezi věty vhodně doplňují různé spojky. Stále se opakuje rozdíl mezi větou jednoduchou a souvětím. Za kapitolou opět následuje opakování.

Na konec učebnice jsou vložena praktická cvičení na opakování učiva, přehled druhů vět a taktéž i testy, které si může učitel okopírovat a použít jako opakovací prověrku. Žáci si přehledy mohou okopírovat a vystříhnout.

Český jazyk pro třetí ročník

Autor: PhDr. Ladislav Dvorský

Ilustrace: Kateřina Lovis

Rok vydání: 1995

Počet stran: 152

Nakladatelství: ALTER Všeň

Na začátek je vloženo opakování toho, co žáci probrali ve druhém ročníku, dále je zařazena kapitola o párových souhláskách objevujících se uvnitř slov a a abecedě (tu se žáci podle učebnic od nakladatelství SPN učí již ve druhém ročníku). V učebnici převládá učivo o vyjmenovaných slovech a slovních druzích. Syntaktickému učivu je zde věnována menší část. V tomto ročníku si žáci opakují a prohlubují znalosti učivo o souvětí a větě jednoduché. Tak jsou zde i pojmenovány kapitoly týkající se syntaxe:

Souvětí

Věta jednoduchá

V kapitole o souvětí si žáci zopakují obecně, co to souvětí je, a následně procvičují ve cvičeních. Jsou zde cvičení na určování počtu vět v souvětí a na vytváření souvětí podle vzorců. Žáci rovněž tvoří vzorce souvětí. Nově se také učí

žáci to, že spojovací výraz může stát na začátku věty a v některých případech může i chybět, v tom případě jsou věty odděleny čárkou. Dozvědí se, že spojovacími výrazy mohou být spojky, zájmena nebo příslovce. Kapitola je doplněna cvičeními na doplňování vhodných spojovacích výrazů.

Následuje kapitola o větě jednoduché, kde se žáci učí o základních skladebních dvojicích. Jsou zde cvičení na vyhledávání a vyznačování základních skladebních dvojic ve větách jednoduchých a následně i v souvětí a rozvíjení holých vět.

Na konci učebnice nacházíme opakovací testy, diktáty na vyjmenovaná slova, přehledy vyjmenovaných slov (opět možnost vystříhnout), rozdělení hlásek, abeceda, přehled slovních druhů, význam slov, vlastní jména, kartička pro kontrolu pravopisu (zde zahrnuto i syntaktické učivo), pádové otázky.

Český jazyk pro čtvrtý ročník

Autor: Rudolf Čechura

Ilustrace: Drahomíra Dvořáková

Rok vydání: 1996

Počet stran: 161

Nakladatelství: ALTER Všeň

V úvodní části učebnice je opět opakování z předchozího ročníku. Opakuje se věta a souvětí a základní poznatky o tom, jaká znaménka se za kterou větou píší.

Dalšími kapitolami jsou:

Stavba věty jednoduché

Shoda přísudku s podměttem

Souvětí

V kapitole o stavbě věty jednoduché se žáci učí o základní skladební dvojici a o podmětu a přísudku. Vyhledávají je v textu a dále rozlišují dále na holý a rozvítý. Holé členy skladebních dvojic zkoušejí rozvíjet ve cvičeních a podtrhávají rovnou

čarou tu část, která patří k podmětu, a vlnovkou tu, která patří k přísudku, tak se učí rozlišovat část podmětovou a část přísudkovou.

Další kapitola je věnována shodě přísudku s podmětem. V prvním cvičení mají žáci za úkol vyvodit koncovky přičestí minulého při užití podmětů v rodě mužském životném, neživotném, ženském, středním. Dále je navázáno učivo o shodě s podmětem v rodě středním, které je procvičováno na cvičení, kde žáci rozlišují podmět rodu středního v množném čísle a podmět rodu ženského v čísle jednotném. V dalším cvičení taktéž určují číslo a rod podmětu a na základě toho pak doplňují správnou koncovku přičestí minulého. Jako další je uveden podmět rodu ženského. Ve cvičeních opět mají za úkol určovat číslo jednotné a množné, převádět věty z jednotného čísla do množného a používat správně koncovky v přičestích. Obdobně je to s podmětem v rodě mužském. Mužský rod je ještě rozdělen na životný a neživotný, žáci se je učí rozlišovat. První cvičení je opět vyvozovací. Žáci mají pozorovat rozdíl mezi koncovkami v přičestí s podmětem tohoto rodu (životného a neživotného). Za kapitolou nechybí opakování probraného učiva.

Další kapitola se věnuje problematice a procvičování souvětí. Určují počty určitých sloves, počty vět v souvětích, dále mají žáci za úkol určovat vzorce souvětí, základní skladební dvojice, rozšiřovat holé věty o další slova. Pozornost je věnována i spojovacím výrazům a slovům, která mohou být spojovacími výrazy. Není tady opomenuta ani interpunkce v souvětí. Žáci se dozvědí, že čárkou neoddělují jen věty, ale i samotná slova. Je zde zmínka o oddělování 5.pádu (oslovení) a citoslovci. Následuje opět opakování toho, co bylo probráno.

V závěru učebnice nalezneme opět testy pro všechna čtyři čtvrtletí. Dále jsou vloženy diktáty a karty s přehledy vyjmenovaných slov, podstatných jmen, sloves, vzorů podstatných jmen rodu mužského, ženského a středního. Ze skladby je zde návod k rozboru vět, určování základní skladební dvojice a shoda přísudku s podmětem.

Český jazyk pro pátý ročník

Autor: Jana Štroblová

Ilustrace: Daniela Benešová

Rok vydání: 1996

Počet stran: 184

Nakladatelství: ALTER Všeň

V úvodní části učebnice je jako již tradičně zařazeno opakování z předchozích ročníků. Ze skladebného učiva jsou zde kapitoly:

Skladba - první část (zaměřeno na podmět, přísudek, shodu přísudku s podmětem)

Skladba – druhá část (zaměřeno na stavbu věty, větné členy – přívlástek, souvětí, věta hlavní a vedlejší)

Přímá řeč

Začátek kapitoly o skladbě je věnován základním větným členům. Ve cvičeních mají žáci za úkol hledat podmět a přísudek, ptát se na ně, určovat, zda jsou holé nebo rozvité. Vyhledávají a vyznačují základní skladební dvojice, určují, ve kterém pádě je podmět.

Kapitola *Skladba* má podkapitolu „*Podmět holý, rozvítý a několikanásobný*“. Zde je řešeno i to, jaké slovní druhy mohou být v roli podmětu. Žáci zjistí, že podmět nemusí být vždy jen podstatné jméno, ale i zájmeno, přídavné jméno nebo třeba číslovka. K několikanásobnému podmětu se žáci dozvědí tuto definici:

„Několikanásobný podmět se skládá ze dvou nebo více členů, které jsou obvykle vyjádřeny podstatnými jmény (zájmeny) v 1.pádě. Jednotlivé členy několikanásobného podmětu oddělujeme čárkami nebo mohou být spojeny spojkami (např. a, i, ani).“ (1)

(1) Štroblová, J.: Český jazyk pro 5. ročník. ALTER, Všeň Praha 1996

Další podkapitola nese název „*Věty s podmínem nevyjádřeným*“. Žáci se učí ptát na podmět otázkou *Kdo? Co?* a přísudkem. Poznají, že podmět nemusíme vyjadřovat, jestliže: ho známe z předešlé věty; je zřejmý z určitého tvaru slovesa; je všeobecný, např. přesněji nepojmenovaní lidé. Na cvičeních si procvičují vyhledávání podmětů holých, rozvitých, několikanásobných a nevyjádřených a doplňují čárky tam, kam patří.

Jako další je podkapitola „*Přísudek holý, rozvitý a několikanásobný*“. V úvodním článku jsou tyto druhy přísudku vyznačeny barevně, a tak si mohou žáci snáze uvědomit, který přísudek je který. Hned pod článkem mají i teoretické vysvětlení. Zařazeno je sem i cvičení, které „předcvičuje“ příslovečné určení – i když se tu o něm ještě nehovoří. Ve cvičení mají žáci za úkol rozvíjet určitá slovesa slovy, která vyjádří, jak, kdy a kde děj probíhal. Tato slova pak vyznačují barevně. Na konci této kapitoly následuje shrnutí skladebného učiva.

Následuje kapitola „*Shoda přísudku s podmínem*“. Na začátek je zařazena shoda s podmínem v rodě mužském, pak v rodě ženské a nakonec v rodě středním. Žáci si celou problematiku procvičují na vhodně volených cvičeních, kde hlavně doplňují koncovky příčestí, ale i vyhledávají základní skladební dvojice a opět hledají výrazy, které děj doplňují, a ptají se na ně otázkami *jak? kde? kdy?*. Následuje slohová část a hned po ní podkapitola nazvaná „*Shoda přísudku s několikanásobným podmínem*“. První cvičení pomůže žákům vyvodit tyto teoretické poznatky:

„Jsou-li všechny členy několikanásobného podmětu v množném čísle rodu mužského životného, napíšeme v koncovce příčestí **měkké – i**.

Jsou-li všechny členy několikanásobného podmětu v množném čísle rodu mužského neživotného nebo rodu ženského, napíšeme v koncovce příčestí **tvrdé – y**.

Jsou-li všechny členy několikanásobného podmětu v množném čísle rodu středního, napíšeme v koncovce příčestí – **a**.“ (2)

(2) Štroblová, J.: Český jazyk pro 5. ročník. ALTER, Všeň Praha 1996

Na dalším cvičení je ukázáno, jak vypadají koncovky v přičestí, pokud máme podmět různého rodu:

a) Je-li alespoň jeden člen několikanásobného podmětu rodu mužského životného, píšeme v koncovce přičestí minulého měkké – *i*.

b) Není-li mezi členy několikanásobného podmětu podstatné jméno rodu mužského životného, píšeme v koncovce přičestí minulého tvrdé – *y*.

c) Jsou-li všechny členy několikanásobného podmětu rodu středního v množném čísle, píšeme v koncovce přičestí minulého – *a*.

Žáci mají možnost si všechny tyto nové poznatky zopakovat ve cvičeních, která následují hned za kapitolou. Cvičením na toto opakování jsou zde věnovány celé další čtyři listy.

Druhá část věnovaná skladbě se zabývá větami. Hned na začátku si žáci zopakují, co je to věta jednoduchá a souvětí, vyhledají si je, určují počty vět v souvětích. Jako nové učivo je probírán nový větný člen – přívlástek. Nejprve mají žáci v učebnici celkové rozdělení větných členů a vše mají zakresleno do schématu. Pozornost je zde zaměřena také na interpunkci v souvětí a některá cvičení přímo vyzývají k doplnění čárek mezi větami. Taktéž se zde opět opakují spojovací výrazy. Nově je do této kapitoly zařazeno rozlišování věty hlavní a věty vedlejší. Vše je dobře barevně vyznačeno a vesměs cvičení pomáhají žákům, aby si závěr nejprve vyvodili a pak následuje určitá definice. Následuje opět opakování a procvičování všeho co se dosud žáci ze skladby dozvěděli.

Poslední část syntaktického učiva v této učebnici je věnována přímé řeči. Je to nové učivo a podává informace o tom, co to je přímá řeč, jak je vyznačena, v jakých pozicích může být do věty vložena věta uvozovací (před přímou řeč, za ni nebo je do ní vložena). Ve cvičeních žáci vymýšlí přímou řeč a doplňují, doplňují správná znaménka, převádějí prostý text do přímé řeči. Mluví se zde i o řeči nepřímé. Nejprve ji žáci pozorují v textu a pak opět vyvozují definici. Jako již tradičně následují cvičení na nepřímou řeč, poté závěrečné opakování a v koncové části učebnice jsou k dispozici opakovací testy a přehledy probraného učiva shrnuty do tabulek a kartiček.

Shrnutí

Všechny učebnice jsou vystavěny na stejném principu. Na úvod je vždy zařazeno opakování z předchozích ročníků, opakování najdeme v závěru učebnice. Najdeme zde opakování dosud probraného učiva i opakovací testy, které je možno následně využít ve výuce jako opakovací písemky. Dále jsou zde žákům k dispozici různé přehledy a tabulky například o slovních druzích, přehledy vět, přehledy vyjmenovaných slov a tak podobně. Najdeme zde i doplňovací cvičení, uvedená zábavnější formou.

Každá učebnice je také velice pestře ilustrovaná, různá problematika je od sebe odlišena i v úvodních cvičeních, slouží k lepší orientaci žáků. Barvami jsou také rozlišeny různé druhy cvičení. Cvičení určená k písemnému vypracování jsou značena zeleně, přípravná (rozšiřující) cvičení jsou vyznačena modrou barvou a ve žlutém rámečku jsou uvedeny diktáty.

Podle mého názoru patří tyto učebnice k nejnáročnějším. K učebnicím jsou ještě k dispozici pracovní sešity, ve kterých je dostatek různorodých cvičení.

5.3 UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA VYDANÉ NAKLADATELSTVÍM DIDAKTIS

Český jazyk pro 2. ročník

Autoři: Hana Burianová

Ludmila Jízdná

Mária Tarábková

Ilustrace: Aleš Čuma

Rok vydání: 2003

Počet stran: 103

Nakladatelství: DIDAKTIS, s.r.o., Brno

Tyto učebnice jsou celkově koncipovány jiným způsobem než učebnice nakladatelství SPN a ALTER, obsah se však výrazně neliší. Celou učebnicí žáky provádí skřítek „Větík“, který jim pomáhá všechno pochopit a vše jim „vysvětluje“.

Syntaktické učivo ve druhém ročníku je, jako i u nakladatelství SPN a ALTER, zaměřeno na poznávání čtyř základních druhů vět. Nejdříve se žáci seznamují s tím, co to vlastně věta je. „Věta je myšlenka vyjádřena slovy. Věta se skládá ze slov. Každé slovo píšeme zvlášť. Slovo má ve větě své místo.“ (1)

Následují cvičení na pořádek slov ve větě a tvoření různých vět.

Učivo o druzích vět je žákům uvedeno na cvičení, ve kterém si mají vyhledat věty zakončené tečkou, otazníkem a vykřičníkem. Tím si zapamatují, že za větami musíme psát určité znaménko a tyto věty pak také různě vyslovujeme. Z těchto příkladů všech vět si odvodí právě požadované čtyři druhy vět. Následuje kapitola o větě oznamovací. Zde je shrnuto vše, co bylo řečeno již v prvotním vyvození vět.

(1) Burianová, H., Jízdná, L., Tarábková, M.: Český jazyk pro 2. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2003, s. 18

Větou oznamovací něco oznamujeme a píšeme za ní tečku. Ve cvičeních si pak opakují a upevňují, že na začátku věty píšeme velké písmeno a na konci věty oznamovací tečku. Následuje učivo o větě tázací. „**Větou tázací se na něco ptáme - tážeme.** Píšeme za ní otazník. (*Co děláš, Větičku?*)“ (2) Ve cvičeních žáci tvoří různé věty ze slov na rádcích. Jako další je uvedena věta rozkazovací. Učebnice říká žákům, že touto větou mohou něco rozkazovat, při mírném rozkazu však musí na konci věty napsat tečku. Při velkém důrazu vykřičník. Opět je vše upevňováno na následujících cvičeních. Před tím, než je probírána věta přací, je vloženo menší opakování všech dosud probraných druhů vět. Jsou ve cvičeních různě kombinována a žáci je musí poznat. Po krátkém zopakování následuje věta přací. „Větou přací vyjadřujeme přání. Píšeme za ní tečku nebo vykřičník. Nejčastěji začíná slovy *at', kéž, necht'.* (*At' vám všechno vyjde!*)“ (3) Následuje procvičení a opakování všech druhů vět.

Český jazyk pro 3. ročník

Autoři: Hana Burianová

Ludmila Jízdná

Petra Nováková

Mgr. Vladimír Volf

Ilustrace: Aleš Čuma

Rok vydání: 2004

Počet stran: 111

Nakladatelství: DIDAKTIS, s.r.o, Brno

(2) Burianová, H., Jízdná, L., Tarábková, M.: Český jazyk pro 2. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2003, s. 22

(3) Burianová, H., Jízdná, L., Tarábková, M.: Český jazyk pro 2. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2003, s. 25

Žáky opět provází skřítek „Větík“. Ve třetím ročníku, je probírána problematika základních skladebních dvojic (stejně jako v učebnicích od nakladatelství ALTER a SPN). Na úvod je vložen úryvek a na jeho základě je tento problém žákům přibližován. Výrazně je vyznačena definice, která nakonec žákům vyvodí problematiku obecně.

„Slova, která k sobě patří svým významem, ve větě tvoří dvojice. V každé větě je základní skladební dvojice, kterou tvoří podstatné jméno a sloveso.“ (4) Žáci se učí správně se ptát na členy této dvojice. Opět jim v tom pomáhá Větík. Radí jim, aby si prvně našli sloveso, které již poznají, a poté k němu našli podstatné jméno. Pak již stačí se jen se správně zeptat. Je zde opět uveden návod:

„Určování základní skladební dvojice

Věta: *Náš Montík staví z Lega.*

1. Najdi ve větě sloveso. Je to *staví*.
2. Zeptej se v **1.pádě**: *Kdo, co staví?*
3. Odpověz: *Montík*.
4. Ptej se: *Co dělá Montík?*
5. Odpověz: *Staví*.
6. Základní skladební dvojice je **Montík staví**.“ (5)

Podle tohoto vzoru pak žáci mohou zkoušet vyhledávat základní skladební dvojice. Podtrhávají podstatné jméno rovnou čarou, sloveso vlnovkou.

Jako další je probírána problematika věty jednoduché a souvětí. Vše si opět žáci vyvozují víceméně sami díky prvnímu cvičení, které je pomocí otázek a úkolů navádí, jak dojít k novému. K souvětí se zde žáci dovědí, že se skládá ze dvou nebo více vět jednoduchých. Dále se odkazuje na to, co žáci již znají, a na poznatek, že základem věty je základní skladební dvojice. Ve větě jednoduché je jedna základní

(4) Burianová, H., Jízdná, L., Nováková, P., Volf, V.: Český jazyk pro 3. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2004, s. 101

(5) Burianová, H., Jízdná, L., Nováková, P., Volf, V.: Český jazyk pro 3. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2004, s. 101

skladební dvojice, v souvětí tedy musí být více základních skladebních dvojic. Na cvičení si vše vyzkoušejí-za pomoci Větíka. U cvičení mají napsaný opět návod „jak na to“:

„Nejdříve spočítám základní skladební dvojice: Jedna, dvě, tři čtyři, pět, **tolik má souvětí vět!**“ (6)

Hovoří se zde i o spojovacích výrazech. Věty mohou být spojeny spojovacími výrazy a čárkou nebo pouze čárkou. Jako v učebnici pro 3. ročník od nakladatelství SPN jsou i v této učebnici vypsány slovní druhy, které mohou být spojovacími výrazy. K nim jsou dále vypsány konkrétní příklady. Nechybí tu ani upozornění, že spojky nemusí vždy spojovat jen věty, ale i samotná slova mezi sebou. Samozřejmě je zde zmíněna i problematika větných vzorců. „Souvětí můžeme zapsat **do vzorců**. Větu označíme písmenem **V**, ke kterému číslem připišeme pořadí věty, v souvětí. **Dopíšeme čárky, spojky i tečku.**“ (7)

Žáci jsou upozorněni i na možnost, kdy spojovací výraz stojí na začátku věty. V následujících cvičeních si opět vše mohou procvičit.

Český jazyk pro 4. ročník

Autoři: Petra Grünhutová

Petra Humpolíková

Lenka Hubeňáková

Vladimír Volf

Ilustrace: Aleš Čuma

Rok vydání: 2005

(6) Burianová, H., Jízdná, L., Nováková, P., Volf, V.: Český jazyk pro 3. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2004, s. 102

(7) Burianová, H., Jízdná, L., Nováková, P., Volf, V.: Český jazyk pro 3. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2004, s. 104

Skladebné učivo je uvedeno opakováním skladebních dvojic (resp. základních skladebních dvojic). Na tuto látku je navázáno nové učivo, které žákům říká, že ve větě jsou slova, která k sobě významově patří a tvoří spolu skladební dvojice. Je zde i opakování věty jednoduché a souvětí. Žáci spojují věty jednoduché do souvětí, vymýšlí věty a různě si s nimi „hrají“. Následuje prohloubení učiva o skladebních dvojicích. Nově se zde žáci dovědí něco o základních větných členech. Jako první jsou pojmenované členy základní skladební dvojice – podmět a přísudek.

„**Sloveso** v základní skladební dvojici je **přísudek, podstatné jméno je podmět**. (Např. Děvče cvičí.)“ (8) O podmětu a přísudku se hovoří i dál. Je zde řečeno, že nemusí být rozvíjen již žádným dalším členem, ale může stejně jako přísudek být rozvit dalšími členy. Podmět bývá nejčastěji vyjádřen podstatným jménem v 1. pádě a ptáme se na něj otázkou *Kdo? Co?* Podmět může být také nevyjádřený nebo několikanásobný, přičemž jednotlivé části několikanásobného podmětu oddělujeme čárkami nebo spojkou. Problematika přísudku je rozvedena podobně jako je tomu u podmětu. „Přísudek bývá nejčastěji vyjádřen určitým slovesným tvarem Ptáme se Co dělá? Co se říká o podmětu?“ (9) Obdobně jako u učebnic nakladatelství ALTER a SPN je i zde poznamenáno, že zvrtná slovesa a složené tvary považujeme za jediný větný člen. Následuje opakování a kapitola nazvaná „*Shoda přísudku s podmětem*“.

V kapitole o shodě přísudku s podmětem je stejně jako v učebnicích nakladatelství ALTER a SPN uvedena stejná problematika.

(8) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 100

(9) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 102

„Je-li **podmět v množném čísle rodu středního**, má **příčestí činné koncovku –a** (např. štěňata štěkala).“ (10)

„Je-li **podmět v množném čísle rodu ženského**, má **příčestí činné koncovku –y** (např. dívky tancovaly).“ (11) Žáci jsou upozorněni na slovo „*dítě*“. kdy toto podstatné jméno má v množném čísle tvar ženského rodu „*děti*“. Pokud je toto slovo podmětem, napíšeme v koncovce –y.

„Je-li **podmět v množném čísle rodu mužského životného**, píše se v **koncovce příčestí činného –i** (např. žáci se smáli). Je-li **podmět v množném čísle rodu mužského neživotného**, píše se v **koncovce příčestí činného –y** (např. stroje pracovaly).“ (12)

Po kapitole o shodě přísudku s podmětem následuje kapitola o souvětí. Na jejím začátku si žáci opět zopakují to, co již dosud vědí o souvětí. Že se skládá ze dvou nebo více vět, že větu poznají podle počtu sloves v určitém tvaru a základních skladebních dvojic. Věty mohou být spojeny spojovacími výrazy a zopakují si i to, které slovní druhy mohou mít funkci spojovacích výrazů. Jako další věc si zopakují, že souvětí můžeme zaznamenat i graficky, a to pomocí vzorce. Tato látka je následně procvičována na úkolech v učebnici.

Poslední kapitola skladebného učiva v této učebnici je věnována řeči přímé. S přímou řečí se žáci setkali již na začátku učebnice, a tak pro ně není tato látka tak úplně nová. Již vědí, co je to uvozovací věta a přímá řeč. **Typy přímé řeči** jsou ukazovány na příkladech:

„1. Uvozovací věta: „Přímá řeč.“

(*Babička mě poprosila: „Běž a přines mi kabát.“*)

2. „Přímá řeč,“ uvozovací věta.

(*„Běž a přines mi kabát,“ poprosila mě babička.*)

3. „Přímá řeč,“ uvozovací věta, „přímá řeč.“

(*„Běž,“ poprosila mě babička, „a přines mi kabát.“*)“ (13)

Dalších několik stran je věnováno souhrnnému opakování skladebného učiva.

(10) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 106

(11) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 108

Český jazyk pro 5. ročník

Autoři: Martina Horáčková

Petra Hudáčková

Jaromír Košťák

Martina Kulhavá

Romana Nečasová

Ilustrace: Aleš Čuma

Rok vydání: 2007

Počet stran: 124

Nakladatelství: DIDAKTIS, s.r.o., Brno

V učebnici pro pátý ročník je syntaktické učivo rozděleno následovně:

Podmět

Přísudek

Shoda přísudku s podmětem

Věta jednoduchá a souvětí

První kapitola je věnována rozšíření poznatků o podmětu. Úvodní článek je nazván Galileo Galilei. Žáci si nejprve zopakují, co se všechno o podmětu učili, a dále se poučí o tom, že podmět nemusí být vyjádřen pouze podstatným jménem, ale i zájmenem, přídavným jménem nebo číslovkou. Ke všem možnostem jsou samozřejmě uvedeny příklady a jako již tradičně si žáci vše vyzkouší sami na příkladech.

Přísudek je rozlišen na slovesný a jmenný se sponou.

„**Přísudek** ve větě může být:

- a) **slovesný** – základem přísudku je určitý slovesný tvar jednoduchý (*Tadeáš čte.*) nebo složený (*Přijeli jste včas?*, *Kamarád by nehradil.*);
- b) **jmenný se sponou**, např. *Filip se stal lékařem.*; *Čekárna bývá plná.* – základem je spona (sloveso být, bývat, stát se, stávat se, a to i v záporu, např. není, nestane se) a jmenná část (podstatné nebo přídavné jméno).“ (14)

Další kapitola je, jak již bylo zmíněno výše, věnována shodě přísudku s podmětem. Je uvedena na základě úryvku z encyklopedie Tajuplný vesmír. Opět je prohlubováno učivo z předchozího ročníku, které je doplněno o shodu přísudku s podmětem několikanásobným. Tato problematika je zde hezky zpracována v tabulce, kde se žáci seznámí s tím, kdy píše jakou koncovku v případě takovéto shody. Jako důležitá věc je ve vedlejší tabulce poznamenána přednost rodu mužského životného před všemi ostatními rody. Pokud se tedy v podmětu několikanásobném nachází rod mužský životný, má vždy přednost před ostatními rody a přísudkové sloveso má v takovém případě vždy koncovku *-i*.

Kapitola o větě jednoduché a souvětí je založena na úryvcích z knihy *Hobit* od Johna R.R. Tolkiena a dále i z jeho *Pána Prstenů*. Žáci si na úvod zopakují to, co se o tomto tématu učili již ve čtvrtém ročníku, rozdělují větné celky na věty jednoduché a souvětí, zopakují si taktéž vše, co vědí o spojovacích výrazech. Celá kapitola je proložena různými otázkami a úkoly, na kterých je možné vše si procvičit.

SHRNUTÍ

Učebnice nakladatelství DIDAKTIS jsou velice pestře ilustrované. Na první pohled mohou působit poněkud chaoticky, avšak učivo je v nich vykládáno, podle mého názoru, žákům srozumitelnou formou, navíc je vhodně doplňováno množstvím vhodných cvičení.

Obsahem se nijak výrazně neliší od učebnic předchozích dvou nakladatelství

(12) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 110

(13) Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005, s. 118

(14) Horáčková, M., Hudáčková, P., Košťák, J., Kulhavá, M., Nečasová, R.: Český jazyk pro 5. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2007,

6. Výzkum úrovně znalosti syntaktického učiva na 1.stupni ZŠ

Test měl zjišťovat, jak si žáci dokáží poradit se syntaktickým učivem na 1.stupni ZŠ. Testy byly vybrány z učebnic nakladatelství ALTER, vždy z učebnice pro ročník nižší, než kterému byl test zadán. Předpokládala jsem tedy, že učivo by již mělo být probrané, a tudíž by nemělo žákům činit větší problémy.

Testování se zúčastnilo celkem 42 žáků třetích tříd, 40 žáků čtvrtých tříd a 35 žáků pátých tříd. Výzkum byl prováděn na dvou základních školách, a to ZŠ Počátky a ZŠ Horní Cerekev.

Žákům nedělalo větší problémy testové úkoly řešit, na jeho vyplnění stačila vesměs ve všech třídách jedna vyučovací hodina.

Zadávané testy vypadaly následovně:

Test pro 3. třídu

Jméno: _____

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
- b) věty _____
- c) věty _____
- d) věty _____

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

V prvním cvičení bylo úkolem žáků vypsát čtyři základní druhy vět, které se učí již ve druhém ročníku. Následně měli za úkol tyto věty vytvořit. Mělo by odpovídat i přiřazení vět (věta „a“ k příkladu věty „a“). Věty které se měly objevit byly: věta oznamovací, rozkazovací, tázací a práci a k nim příslušné příklady.

Toto cvičení je zařazeno pro srovnání i v dalších dvou ročnících.

2. Pepíku, dej mi kousek perníku!

Touto větou něco _____.

Je to věta _____.

Píšeme za ní _____.

Změň ji na větu tázací a tu napiš:

Dále změň tuto větu na větu oznamovací a tu opět napiš:

V tomto cvičení bylo úkolem odvodit obecné informace od uvedeného příkladu. Žáci měli za úkol pracovat s větou uvedenou v zadání. Jejich úkolem bylo určit, že touto větou něco rozkazujeme, je to tedy věta rozkazovací. Jako interpunkční znaménko za ní píšeme tečku nebo vykřičník – obě možnosti byly správné, stačilo však uvést pouze jednu. Dále měli žáci s touto větou správně pracovat. Větu měli změnit z uvedené rozkazovací na větu tázací, tu napsat a dále změnit tuto větu na oznamovací.

3. Změň věty oznamovací na věty tázací a napiš je.

Dáša se těší na Vánoce. _____

Dostane hodně dárků. _____

Také už chystá nějaké dárečky. _____

V prasátku má našetřené peníze. _____

Myslí na všechny. _____

V posledním cvičení byla úkolem takéž praktická práce s větami. Žáci měli za úkol měnit výše uvedené věty z oznamovacích na tázací. Důležité bylo správné znaménko na konci věty, velké písmeno na začátku a to, aby věta dávala smysl.

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
 b) věty _____
 c) věty _____
 d) věty _____

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
 b) _____
 c) _____
 d) _____

V prvním cvičení bylo úkolem žáků vypsát čtyři základní druhy vět, které se probírají již ve druhém ročníku. Následně měli za úkol tyto věty vytvořit. Mělo by odpovídat i přiřazení vět (věta „a“ k příkladu věty „a“). Věty, které se měly objevit, byly: věta oznamovací, rozkazovací, tázací a práci a k nim příslušné příklady.

Cvičení je totožné s prvním cvičením ve třetím ročníku.

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a podle jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

Slavní mořeplavci objevili nové pevniny.	Jedná se o _____ .
Když vlak zastavil, lidé vystoupili.	Jedná se o _____ .
Jana se blaženě usmála.	Jedná se o _____ .
Na krajinu se snesla černá noc.	Jedná se o _____ .
Hlídač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután.	Jedná se o _____ .
Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka.	Jedná se o _____ .

Ve druhém úkolu se výzkum soustředil na vyhledávání základních skladebních dvojic a podle jejich počtu určování, zda se jedná o větu jednoduchou nebo souvětí.

Základní skladební dvojice měli žáci v textu vyznačit a poté na příslušný řádek zapsat písmenem, jedná-li se o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

3. Napište věty podle vzorců:

V1 a V2. _____

V1, protože V2. _____

Když V1, V2. _____

V1, ale V2. _____

V1, aby V2. _____

Další cvičení prověřovalo, jak dobře a do jaké míry dovedou žáci tvořit věty podle daných vzorců. Důležité bylo, aby žáci respektovali znaménka na konci vět (tečky) a zadané spojky a podle toho, aby tvořili věty.

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. _____

Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. _____ .

Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali.

Čtvrté cvičení je opačné ke cvičení třetímu. Úkolem bylo vytvořit k uvedeným souvětím jejich větné vzorce. Žáci by přitom neměli zapomínat na čárky a spojovací výrazy.

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- e) věty _____
- f) věty _____
- g) věty _____
- h) věty _____

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

V prvním cvičení bylo úkolem žáků vypsát čtyři základní druhy vět, které se učí již ve druhém ročníku. Následně měli za úkol tyto věty vytvořit. Mělo by odpovídat i přiřazení vět (věta „a“ k příkladu věty „a“). Věty, které se měly objevit, byly: věta oznamovací, rozkazovací, tázací a přací a k nim měli žáci napsat příslušné příklady.

Cvičení je totožné s prvním cvičením ve třetím a čtvrtém ročníku.

2. Utvořte souvětí podle daných vzorců:

V1, že V2, když V3. _____

V1, ale V2, protože, V3. _____

Aby V1, V2. _____

Když V1, V2 a V3. _____

V1, že V2, ale V3. _____

Kdo V1, V2. _____

Další cvičení je podobné jako cvičení třetí ve čtvrtém ročníku. Prověřovalo, jak dobře a do jaké míry dovedou žáci tvořit věty podle daných vzorců. Důležité bylo, aby žáci respektovali znaménka na konci vět (tečky) a žádané spojky ana základě toho měli tvořit věty.

3. V následujícím článku podtrhněte rovnou čarou část podmětovou a vlnovkou část přísudkovou. Vyznačte základní skladební dvojice.

ŽELEZNIČÁŘSKÁ RODINA

Viktorův tatínek pracuje jako výpravčí vlaků. Maminka prodává jízdenky. Dědeček už odešel do výslužby. Jeho pracovištěm bývala výtopna. Viktorovi se ten výraz zdál podivný. Děda mu vysvětlil, že ve výtopnách se vytápěly parní lokomotivy. Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.

V tomto cvičení bylo měli žáci za úkol najít v textu základní skladební dvojice, ty následně vyznačit. Dalším úkolem bylo najít v každé větě část podmětovou (podtrhnout rovnou čarou) a část přísudkovou (podtrhnout vlnovkou).

4. Do vět doplňte podměty a správnou koncovku slovesa:

_____ se motal_ na pískovišti.	(žáby)
_____ se motal_ na pískovišti.	(kluci)
_____ se motal_ na pískovišti.	(štěňátka)
_____ nás lákal_ do parku.	(dětská hřiště)
_____ nás lákal_ do parku.	(rozkvetlé květiny)
_____ nás lákal_ do parku.	(mohutné stromy)
_____ nás lákal_ do parku.	(spolužáci)

V posledním cvičení jsem se zaměřila na prověření užívání koncovek při použití různých podmětů. Ve cvičení jsem užila podměty rodu ženského, mužského životného

i neživotného a stredného. Úkolem žáků bylo doplnit do věty podmět uvedený v závorce a do přičestí doplnit správnou koncovku.

Rozbor testu úrovně znalosti syntaktického učiva na ZŠ Počátky

Na této škole je český jazyk vyučován podle učebnic od nakladatelství SPN.

3. třída

Z této třídy se výzkumu zúčastnilo celkem 18 žáků, z toho 9 chlapců a 9 děvčat. Ve třídě jsou 3 žáci s SPU.

1. cvičení – první část:

První cvičení bylo rozděleno na dvě části. Úkolem žáků v první části bylo správně určit čtyři základní druhy vět, a to věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací. Tyto druhy měli žáci vypsát na připravené řádky.

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	18	100	0	0
Věta rozkazovací	18	100	0	0
Věta tázací	18	100	0	0
Věta přací	18	100	0	0

Z výsledků první části prvního cvičení vidíme, že určení čtyř základních druhů vět nečinilo žákům žádné potíže. Všichni žáci určili správně.

1. cvičení – druhá část:

V druhé části prvního úkolu měli žáci vytvořit příklady vět, které v první části vypsali. Pozornost byla věnována hlavně správným znaménkům na koncích vět a velkým písmenům na začátcích vět.

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	17	94,4	1	5,6
Věta rozkazovací	15	83,3	3	16,7
Věta tázací	15	83,3	3	16,7
Věta přací	12	66,7	6	33,3

Jak je vidět i na číslech v tabulce, byl tento úkol již poněkud obtížnější. Příklad k větě oznamovací uvedlo správně z osmnácti žáků sedmnáct (**94,4%**), k větě rozkazovací a tázací **83,3%** žáků a pouze **66,7%** žáků dokázalo vytvořit příklad věty práci.

U tří žáků se stalo, že zapomněli na velké písmeno na začátku věty, přičemž jeden z nich zapomněl i na znaménka na koncích vět.

2.cvičení:

Ve druhém cvičení měli žáci v zadání uvedenou větu a jejich úkolem bylo odpovědět na uvedené otázky (resp. doplnit nedokončenou větu) a změnit uvedenou větu na větu tázací a dále na větu oznamovací. Věta v zadání byla rozkazovací „*Pepíku, dej mi kousek perníku!*“

	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1. Touto větou něco...	14	77,8	4	22,2
2. Je to věta...	16	88,9	2	11,1
3. Píšeme za ní...	18	100	0	0
4. Změna na tázací	13	72,2	5	27,8
5. Změna na oznamovací	12	66,7	6	33,3

Jak vidíme opět v tabulce, nejmenší potíže činila odpověď na otázku, co píšeme za touto větou „*Píšeme za ní...*“ . Tuto větu správně dokončilo všech **18** dotazovaných (**100%**). Pouze **88,9%** žáků správně určilo, že se jedná o větu rozkazovací. Větu „*Touto větou něco...*“ správně dokončilo **77,8%** respondentů. Největší potíže činilo žákům převedení věty na větu oznamovací. Správně ji převedlo pouze 12 žáků (**66,7%**). Žáci se většinou snažili větu převést, ale nově vzniklá věta již měla úplně jiný význam než věta původní, proto bylo procento chybných odpovědí poměrně vysoké (**33,3%**).

Celkově se zdá, že převádění vět na jiný druh věty dělá žákům nemalé potíže. Pokud se totiž podíváme i na předchozí úkol, kde měli žáci převádět původní větu na

větu tázací, zjistíme, že procento chybných odpovědí je také poměrně vysoké. Tuto větu chybně převedlo 6 žáků (27,8%).

3.cvičení:

Třetí cvičení bylo opět zaměřeno na převádění uvedených vět oznamovacích na věty tázací. Pozornost byla věnována hlavně uvedení správných znamének na koncích vět.

	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	15	83,3	3	16,7
2.věta	16	88,9	2	11,1
3.věta	15	83,3	3	16,7
4.věta	16	88,9	2	11,1
5.věta	12	66,7	6	33,3

Vidíme, že procento úspěšnost zde bylo ve většině případů kolem osmdesáti procent. První věta „*Dáša se těší na Vánoce.*“ a třetí věta „*Také už chystá nějaké dárečky.*“ mají úspěšnost **83,3%**, oproti tomu druhá věta „*Dostane hodně dárků.*“ a čtvrtá věta „*V prasátku má našetřené peníze.*“ měly úspěšnost ještě nejvyšší (**88,9%**). Největší problémy dělala věta poslední „*Myslí na všechny.*“, kde odpovědělo chybně **33,3%** dotazovaných žáků.

4. třída

Čtvrtou třídu navštěvuje 18 žáků, devět dívek a devět chlapců. Ve třídě jsou dva žáci s SPU- kombinace dysgrafie a dysortografie.

1.cvičení – první část:

Úkolem žáků v první části bylo správně určit čtyři základní druhy vět a ty pak vypsát na připravené řádky.

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	16	88,9	2	11,1
Věta rozkazovací	17	94,4	1	5,6
Věta tázací	16	88,9	2	11,1
Věta práci	17	94,4	1	5,6

1. cvičení – část druhá:

V druhé části prvního úkolu měli žáci vytvořit příklady vět, které v první části vypsali.

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	16	88,9	2	11,1
Věta rozkazovací	15	83,3	3	16,7
Věta tázací	16	88,9	2	11,1
Věta práci	12	66,7	6	33,3

Jak je vidět, nejmenší problémy dělala věta oznamovací a tázací. Správně ji vytvořilo **88,9%** respondentů. Hned za nimi se umístila věta rozkazovací (úspěšnost **83,3%**). Nejhůře dopadla věta práci, kde pouze 12 žáků (**66,7%**) uvedlo správný příklad věty.

2.cvičení:

Úkolem ve druhém cvičení bylo vyhledat ve větách základní skladebné dvojice (ZSD) a podle jejich počtu určit, zda se jedná o větu jednoduchou nebo souvětí.

Základní skladební dvojice	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	13	72,2	5	27,8
2.věta	9	50	9	50

3.věta	12	66,7	6	33,3
4.věta	2	11,1	16	88,9
5.věta	8	44,4	10	55,6
6.věta	11	61,1	7	38,9

Nejvíce žáků určilo ZSD u první věty „*Slavní mořeplavci objevili nové pevniny.*“ (72,2%). Hned za ní byla nejúspěšnější věta třetí „*Jana se blaženě usmála.*“, kterou správně určilo 12 žáků (66,7%). Pořadí dalších vět vidíme v tabulce. Nejvíce chyb udělali žáci ve větě čtvrté „*Na krajinu se snesla černá noc.*“, kde správně určili ZSD pouze dva žáci (11,1%).

Velice často určovali žáci jako ZSD u třetí věty spojení *Jana - blaženě*. U čtvrté věty bylo nejčastějším chybným spojením *krajinu – snesla*. Ve druhé a páté větě byly chyby způsobené nejčastěji nevyznačením ZSD v každé větě souvětí. Velice často určili žáci ZSD pouze v jedné větě a další nechali nevyznačenou.

Určení souvětí a vět jednoduchých	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	17	94,4	1	5,6
2.věta	15	83,3	3	16,7
3.věta	16	88,9	2	11,1
4.věta	16	88,9	2	11,1
5.věta	17	94,4	1	5,6
6.věta	16	88,9	2	11,1

V této části cvičení nebyly opět žádné větší potíže. Ukázalo se, že i když žáci nesprávně určili nebo neurčili vůbec ZSD, dokázali ve většině případů určit, zda se jedná o větu jednoduchou nebo souvětí. Nejmenší procento úspěšnosti měla druhá věta „*Když vlak zastavil, lidé vystoupili.*“, kde chybovali tři žáci (16,7%).

3.cvičení:

Ve třetím cvičení měli žáci za úkol vytvářet souvětí podle zadaných vzorců.

Tvoření souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	13	72,2	5	27,8
2.věta	18	100	0	0
3.věta	14	77,8	4	22,2
4.věta	15	83,3	3	16,7
5.věta	16	88,9	2	11,1

Nejúspěšnější bylo souvětí druhé „V1, protože V2“, které vytvořili správně všichni dotazovaní žáci. Největší procento chybných příkladů mělo souvětí první „V1 a V2“. Chybovalo zde 5 žáků (27,8%).

4.cvičení:

Čtvrté cvičení bylo opačné ke cvičení třetímu. Žáci měli tvořit vzorce souvětí, která měli zadány.

Vzorce souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	17	94,4	1	5,6
2.věta	4	22,2	14	77,4
3.věta	4	22,2	14	77,4

Jak je patrné z tabulky, největší počet chybných určení je vidět u věty druhé „Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny.“ a třetí „Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali.“, kde vzorec souvětí chybně určilo 14 žáků (77,4%). První souvětí chybně určil pouze jeden žák. Nejčastějšími chybami v tomto cvičení bylo to, že žáci zapomínali ve vzorcích přisuzovat spojovací výrazy. V poslední větě pak často vypouštěli větu prostřední.

5. třída

Pátou třídu navštěvuje celkem 15 žáků.

1.cvičení – první část:

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	13	86,7	2	13,3
Věta rozkazovací	13	86,7	2	13,3
Věta tázací	13	86,7	2	13,3
Věta práci	12	80	3	20

První část cvičení zvládlo po třinácti žácích větu oznamovací, rozkazovací a tázací. Věta práci dělala větší obtíže. Celých 20% žáků ji nezvládlo zahrnout do čtyř základních druhů vět celých.

1.cvičení – druhá část:

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	13	86,7	2	13,3
Věta rozkazovací	12	80	3	20
Věta tázací	12	80	3	20
Věta práci	6	40	9	60

Jak vidíme v tabulce, největší problémy opět měli žáci s uvedením příkladu k větě práci. Z 15 žáků dokázalo pouze 6 napsat příklad této věty. Nejčastěji chybně uváděli dotazovaní jako větu práci např.: „Moc bych si přál kolo.; Já bych chtěla pejska.“. Jeden dotazovaný neuvedl žádný příklad.

2.cvičení:

Vytvoření souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	5	33,3	10	66,7
2.věta	12	80	3	20
3.věta	8	53,3	7	46,7
4.věta	3	20	12	80

5.věta	7	46,7	8	53,3
6.věta	3	20	12	80

Ve druhém cvičení bylo nejméně problémové souvětí druhé „*V1, ale V2, protože V3.*“, které správně splnilo **80%**. Naproti tomu veliké potíže dělalo vytvoření souvětí čtvrtého a šestého, kde chybovalo **80%** žáků. Dva žáci nevyplnili toho cvičení vůbec. Častou chybou u souvětí třetího „*Aby V1, V2.*“ bylo to, že žáci psali spojení slov „*Aby jsem ...; aby jsme...*“ Další poměrně častá chyba byla u čtvrtého souvětí „*Když V1, V2 a V3.*“, kde chybovalo opět **80%** respondentů.

3.cvičení:

Třetí cvičení je rozděleno do tří částí podle úkolů, které měli žáci plnit.

3. cvičení – první část:

Základní skladební dvojice	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	9	60	6	40
2.věta	9	60	6	40
3.věta	9	60	6	40
4.věta	4	26,7	11	73,3
5.věta	3	20	12	80
6.věta	6	40	9	60
7.věta	4	26,7	11	73,3

Toto cvičení dělalo žákům největší potíže. Z tabulky plyne, že největší úspěšnost měla první, druhá a třetí věta, kde našlo **60%** žáků správně základní skladební dvojici (ZSD). Naopak největší problémy měli žáci a pátou větou „*Viktorovi se ten výraz zdál podivný.*“ (chybně **80%**), kde často dotazovaní spojovali dvojici slov „*výraz – podivný*“, „*Viktorovi – výraz*“ a „*Viktorovi – se zdál*“. Ve čtvrté větě „*Jeho pracovištěm bývala výtopna.*“ žáci velice často uváděli jako ZSD „*pracovištěm - bývala*“ (správnost **26,7%**).

3. cvičení – druhá část:

Podmětová část	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	1	6,7	14	93,3
2.věta	6	40	9	60
3.věta	6	40	9	60
4.věta	2	13,3	13	86,7
5.věta	0	0	15	100
6.věta	0	0	15	100
7.věta	0	0	15	100

Procento chybných odpovědí zde bylo velice vysoké. V první části bylo úkolem žáků najít a vyznačit podmětovou část ve větách a v souvětích. Nejvyšší počet správných určení (**40%**) měla druhá a třetí věta „*Maminka prodává jízdenky.;* *Dědeček už odešel do výslužby.*“, avšak i zde bylo procento chybných odpovědí nadpoloviční (**60%**).

Stoprocentní nesplnění se vyskytlo u věty páté „*Viktorovi se ten výraz zdál podivný.*“, šesté „*Děda mu vysvětlil, že ve výtopnách se vytápěly parní lokomotivy.*“ a sedmé „*Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.*“. Vzhledem k tomu, že v posledních dvou případech se jedná o souvětí, častou chybou bylo určení pouze jedné části souvětí v jedné větě ze souvětí. Druhá věta v souvětí ve většině případů zůstala nevyplněna.

3. cvičení – třetí část:

Přísudková část	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	1	6,7	14	93,3
2.věta	1	6,7	14	93,3
3.věta	0	0	15	100
4.věta	1	6,7	14	93,3
5.věta	0	0	15	100
6.věta	0	0	15	100
7.věta	1	6,7	14	93,3

Určení přísudkové části ve větách a v souvětích činilo taktéž dost veliké potíže. Opět byla problematická pátá a šestá věta a nově k nim přibyla i věta třetí „*Dědeček už odešel do výslužby.*“, kde chybovalo všech 15 žáků (**100%**). Pouze u první, druhé a sedmé věty jeden žák určil správně přísudkovou část.

4.cvičení:

Doplnění správné koncovky	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
žáby	14	93,3	1	6,7
kluci	9	60	6	40
štěňátka	4	26,7	11	73,3
dětská hřiště	3	20	12	80
rozkvetlé květiny	12	80	3	20
mohutné stromy	14	93,3	1	6,7
spolužáci	9	60	6	40

V posledním úkolu žáci nejvíce chybovali v koncovce přičestí za užití podmětu „*dětská hřiště*“ a „*štěňátka*“, kde měli dotazovaní doplnit koncovku přičestí *-a*. Ve spoustě případů se stalo i to, že žáci vysloveně tipovali a do všech koncovek doplnili *-y*. Nejméně problémové se zdá být doplnění koncovky za použití podmětů „*žáby*“ (úspěšnost **93,3%**) a „*mohutné stromy*“ (**93,3%**). Nadpoloviční většina (**60%**) pak splnilo užití koncovky *-i* v přičestí za použití podmětů „*kluci*“ a „*spolužáci*“.

6.2 Rozbor testu úrovně znalostí syntaktického učiva na ZŠ Horní

Cerekev

3.třída

Tuto třídu navštěvuje celkem 24 žáků, 11 děvčat a 13 chlapců.

1.cvičení – první část:

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	23	95,8	1	4,2
Věta rozkazovací	23	95,8	1	4,2
Věta tázací	23	95,8	1	4,2
Věta práci	23	95,8	1	4,2

Z tabulky vidíme, že téměř všichni žáci správně doplnili všechny čtyři druhy vět, které se učili. Pouze jeden žák doplnil místo názvů druhů vět příklady.

1.cvičení – druhá část:

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	23	95,8	1	4,2
Věta rozkazovací	22	91,7	2	8,3
Věta tázací	20	83,3	4	16,6
Věta práci	22	91,7	2	8,3

Druhá část prvního cvičení dopadla opět celkově hůře oproti části první. Z tabulky vidíme, že v této třídě největší problém žákům dělalo uvést příklad věty tázací, kde jich **16,6%** chybovalo. Ve dvou případech byla chyba způsobena tím, že žáci uvedli místo věty tázací větu oznamovací, jeden žák nevyplnil kolonku vůbec a u jednoho došlo dokonce ke „kombinaci“ dvou vět, a to věty práci a tázací (napsal větu práci a za ní otazník).

Nejúspěšnější byla věta oznamovací. Zde pouze jeden žák uvedl chybně. Ostatní dvě věty (*rozkazovací, práci*) měly procentuální úspěšnost vysokou (**91,7%**), zde chybovali pouze dva žáci (**8,3%**).

2.cvičení:

	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1. Touto větou něco...	20	83,3	4	16,6
2. Je to věta...	22	91,7	2	8,3
3. Píšeme za ní...	22	91,7	2	8,3
4. Změna na tázací	21	87,5	3	12,5
5. Změna na oznamovací	15	62,5	9	37,5

Úspěšnost splnění druhého úkolu byla již nižší. Čísla v tabulce nám ukazují, že nejmenší obtíže činilo žákům určení, o jakou větu se jedná (*rozkazovací*) a určení znaménka, které za ní píšeme (9 žáků dokonce uvedlo tečku i vykřičník). Jeden žák nepochopil úkol a do kolonek vpisoval věty a druhý uvedl místo věty rozkazovací větu oznamovací a jako znaménko, které za ní píšeme, uvedl otazník.

Jak jasně vidíme, největší problémy opět žákům dělalo převést zadanou větu „*Pepíku, dej mi kousek perníku!*“ na větu oznamovací. Správně ji převedlo pouze 15 žáků (**62,5%**), chybovalo tedy poměrně vysoké procento dotázaných (**37,5%**).

3.cvičení:

	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	23	95,8	1	4,2
2.věta	22	91,7	2	8,3
3.věta	22	91,7	2	8,3
4.věta	20	83,3	4	16,6
5.věta	20	83,3	4	16,6

Se třetím cvičením si většina žáků poradila velice dobře. Největší procento chybných odpovědí se vyskytlo u čtvrté a páté věty „*V prasátku má našetřené peníze.; Myslí na všechny.*“ Zde chybovali čtyři žáci (**16,6%**). Nejvíce správných převedení měla věta první „*Dáša se těší na Vánoce.*“, správně tuto větu převedlo 20 žáků (**95,8%**). Ostatní dvě věty správně převedlo po 22 žácích (**91,7%**).

4. třída

Třidu navštěvuje celkem 24 žáků, z toho 13 děvčat a 11 chlapců. Výzkumu se zúčastnilo 22 žáků. Žáci s SPU jsou ve třídě celkem dva, jedná se konkrétně o dyslexii, dyskalkulii.

1. cvičení – první část:

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	21	95,5	1	4,5
Věta rozkazovací	20	90,9	2	9,1
Věta tázací	18	81,8	4	18,2
Věta přací	21	95,5	1	4,5

Z tabulky je patrné, že s první částí prvního cvičení si žáci poradili dobře. Nejmenší potíže jim dělalo uvést větu oznamovací a přací. Dva žáci pak chybovali v uvedení věty rozkazovací a nejvíce chyb se objevilo v uvedení věty tázací.

Jeden žák nepochopil úkol a místo druhů vět vypisoval konkrétní věty. Místo věty tázací byla jedním žákem uvedena věta „ukazovací“, jiný uvedl místo této věty větu „ptací“. Čtvrtý žák místo rozkazovací věty napsal větu „kázací“.

1. cvičení – druhá část:

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	19	86,4	3	13,6
Věta rozkazovací	21	95,5	1	4,5
Věta tázací	16	72,7	6	27,3
Věta přací	17	77,3	5	22,7

Uvedení konkrétního příkladu k druhům vět bylo problematičtější. Nejmenší potíže činila věta rozkazovací (95,5%), hned za ní je věta oznamovací (86,4%). Nejvíce pak žáci chybovali v uvádění věty tázací. Chyb se dopouštěli hlavně

nedoplněním znaménka na konci věty. Za větou tázací ve většině případů napsali tečku, dva dotázaní napsali místo věty tázací příklad věty rozkazovací.

2.cvičení:

Žáci ještě neprobírali učivo o větné stavbě, podmětu a přísudku, a proto druhé cvičení „dělali“ za mírné pomoci učitele.

Skladební dvojice	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	22	100	0	0
2.věta	20	90,9	2	9,1
3.věta	22	100	0	0
4.věta	22	100	0	0
5.věta	19	86,4	3	13,6
6.věta	21	95,5	1	4,5

U druhého cvičení je stoprocentní splnění viditelné u první, třetí a čtvrté věty a hned za nimi je s **95,5%** věta šestá. Pouze u páté věty „*Hlídač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután.*“ chybovali celkem 3 žáci (**13,6%**), z nichž 2 nevyznačili ZSD ve druhé větě ze souvětí a jeden označil jako přísudek v první větě celou část „*si vůbec nevšiml*“.

Určení souvětí a vět jednoduchých	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	20	90,9	2	9,1
2.věta	17	77,3	5	22,7
3.věta	21	95,5	1	4,5
4.věta	21	95,5	1	4,5
5.věta	22	100	0	0
6.věta	17	77,3	5	22,7

Stoprocentní splnění je zde patrné u věty páté. Ve srovnání s předchozí tabulkou je to poměrně zvláštní. I přesto, že žáci nedokázali určit základní skladební dvojici, určili správně, že se jedná o souvětí. Vysokou úspěšnost měly i věta třetí a čtvrtá. Hned za nimi se umístila první věta s celkem dvěma špatnými odpověďmi (chybně **9,1%**). Největší potíže se ukázaly u druhé věty „*Když vlak zastavil, lidé vystoupili.*“, kde chybovalo **22,7%** respondentů a u věty šesté „*Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka.*“, kterou špatně určilo taktéž **22,7%** dotázaných.

3.cvičení:

Tvoření souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	13	59,1	9	40,9
2.věta	19	86,4	3	13,6
3.věta	18	81,8	4	18,2
4.věta	18	81,8	4	18,2
5.věta	20	90,9	2	9,1

V tabulce opět vidíme, že nejmenší potíže dělalo souvětí páté „*V1, aby V2.*“, správně uvedlo příklad **90,9%** žáků. I přesto zde však chybovali žáci ve výrazu za spojkou „*aby*“. Časté bylo spojení „*aby jsem*“ a „*aby jsme*“. Naopak největší problémy dělalo žákům utvořit správný příklad k prvnímu vzorci souvětí „*V1 a V2.*“, kde chybovalo 9 žáků (**40,9%**). Respondenti často spojovali spojkou „*a*“ pouze větné členy, nikoli věty.

4.cvičení:

Vzorce souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	18	81,8	6	27,3
2.věta	1	4,5	21	95,5
3.věta	5	22,7	17	77,3

Jak je patrné z tabulky, největší počet chybných určení je vidět u věty druhé „*Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny.*“ (95,5%). Dále je velké procento chybných odpovědí i u věty třetí „*Diváci ocenili, jak*

se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali.“, kde vzorec souvětí chybně určilo 17 žáků (77,3%). První souvětí chybně určilo 6 žáků (27,3%). Nejčastějšími chybami v tomto cvičení bylo to, že žáci zapomínali ve vzorcích přepisovat spojovací výrazy. V posledním souvětí pak často vypouštěli větu prostřední.

5.třída

V této třídě je celkem 20 žáků, z toho 8 děvčat a 12 chlapců. Je zde jeden žák s SPU (dysortografie).

1.cvičení – první část:

Určení vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	20	100	0	0
Věta rozkazovací	20	100	0	0
Věta tázací	20	100	0	0
Věta přací	20	100	0	0

Z tabulky je patrné, že uvedení čtyř základních druhů vět nečinilo žákům žádné potíže. Všichni splnili tuto část na **100%**.

1.cvičení – druhá část:

Příklady vět	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
Věta oznamovací	20	100	0	0
Věta rozkazovací	20	100	0	0
Věta tázací	20	100	0	0
Věta přací	17	85	3	15

Ve druhé části prvního úkolu měli 3 žáci (85%) potíže s větou přací, jinak všichni opět splnili úkol na **100%**.

2.cvičení:

Vytvoření souvětí	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	20	100	0	0
2.věta	20	100	0	0
3.věta	20	100	0	0
4.věta	14	70	6	30
5.věta	19	95	1	5
6.věta	18	90	2	10

Z tabulky ke druhému cvičení je patrné, že nejmenší problémy dělalo žákům první, druhé a třetí souvětí. Naopak nejvíce žáků chybovalo v souvětí čtvrtém. Zde bylo 6 chybných odpovědí (**30%**). Souvětí šesté má dvě chybné odpovědi (**10%**) a souvětí páté má pouze jednu chybnou odpověď (**5%**).

3.cvičení:

Třetí cvičení je rozděleno do tří částí podle úkolů, které měli žáci plnit.

3.cvičení – první část:

Základní skladební dvojice	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	20	100	0	0
2.věta	20	100	0	0
3.věta	20	100	0	0
4.věta	19	95	1	5
5.věta	20	100	0	0
6.věta	18	90	2	10
7.věta	15	75	5	25

Ve třetím cvičení si žáci bezchybně poradili se základními skladebními dvojicemi u věty první, druhé, třetí a páté. Největší počet chybných určení se vyskytl u věty poslední, sedmé (**25%**). V posledním případě šlo o souvětí „Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.“ A chyby většinou vznikly právě tím, že žáci určili základní

skladební dvojici pouze v první větě a druhou nechali nevyplněnou. Zbylé dvě věty měly po jedné a dvou chybných odpovědích.

3.cvičení – druhá část:

Podmětová část	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	20	100	0	0
2.věta	20	100	0	0
3.věta	20	100	0	0
4.věta	20	100	0	0
5.věta	20	100	0	0
6.věta	20	100	0	0
7.věta	19	95	1	5

Podmětovou část určilo všech dvacet žáků správně u prvních šesti větných celků, pouze v posledním souvětí chyboval jeden žák.

3.cvičení – druhá část:

Přísudková část	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
1.věta	20	100	0	0
2.věta	20	100	0	0
3.věta	20	100	0	0
4.věta	20	100	0	0
5.věta	20	100	0	0
6.věta	20	100	0	0
7.věta	18	90	2	10

S přísudkovou částí si taktéž žáci poradili výborně. Všichni měli **100%** úspěšnost opět v prvních šesti větách, opět pouze v poslední větě dva žáci (**20%**) chybně určili.

4.cvičení:

Doplnění správné koncovky	SPRÁVNĚ	%	CHYBNĚ	%
žáby	20	100	0	0
kluci	20	100	0	0
štěňátka	17	85	3	15
dětská hřiště	18	90	2	10
rozkvetlé květiny	20	100	0	0
mohutné stromy	19	95	1	5
spolužáci	20	100	0	0

V posledním cvičení měli žáci za úkol doplňovat správné koncovky u přičestí. Pokud šlo o podměty „žáby“, „kluci“, „rozkvetlé květiny“ a „spolužáci“, splnili všichni na **100%**. Problémy nastaly u podmětu „štěňátka“, kde neměli žáci doplnit klasicky buď „-i“ nebo „-y“, ale museli doplnit koncovku „-a“. Zde chybovali 3 žáci (**15%**). Obdobný problém byl u podmětu „dětská hřiště“, zde byla dvě špatná doplnění (**10%**).

SROVNÁNÍ ÚSPĚŠNOSTI SPLNĚNÍ TESTŮ NA ZŠ POČÁTKY A ZŠ HORNÍ CEREKEV

- 3. třídy -

1.cvičení:

První cvičení bylo rozděleno na dvě části. Úkolem žáků v první části bylo správně určit čtyři základní druhy vět, a to věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací. Tyto druhy měli žáci vypsát na připravené řádky.

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
- b) věty _____
- c) věty _____
- d) věty _____

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

1.cvičení – první část:

Určení vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	18	100	0	0	23	95,8	1	4,2
Věta rozk.	18	100	0	0	23	95,8	1	4,2
Věta tázací	18	100	0	0	23	95,8	1	4,2
Věta přací	18	100	0	0	23	95,8	1	4,2

Z výsledků první části prvního cvičení vidíme, že určení čtyř základních druhů vět nečinilo žádné potíže žákům počátecké základní školy. Všichni určili správně.

V hornocerekevické škole chyboval pouze jeden žák (4,2 %), zbylých 23 (95,8 %) úkol splnilo.

1. cvičení – 2. část:

V druhé části prvního úkolu měli žáci vytvořit příklady vět, které v první části vypsalí.

Příklady vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	17	94,4	1	5,6	23	95,8	1	4,2
Věta rozk.	15	83,3	3	16,7	22	91,7	2	8,3
Věta tázací	15	83,3	3	16,7	20	83,3	4	16,6
Věta práci	12	66,7	6	33,3	22	91,7	2	8,3

Jak je vidět na číslech v tabulce, byl tento úkol již poněkud obtížnější. Příklad k větě oznamovací uvedlo správně z osmnácti žáků této třídy v ZŠ Počátky sedmnáct (94,4%), k větě rozkazovací a tázací 83,3% žáků a pouze 66,7% žáků dokázalo vytvořit příklad věty práci.

V druhé části úkolu byla celkově úspěšnější třída ze ZŠ Horní Cerkev.

2. cvičení:

Ve druhém cvičení měli žáci v zadání uvedenou větu a jejich úkolem bylo odpovědět na uvedené otázky (resp. doplnit nedokončenou větu) a změnit uvedenou větu na větu tázací a dále na větu oznamovací.

2. Pepíku, dej mi kousek perníku!

Touto větou něco _____.

Je to věta _____.

Píšeme za ní _____.

Změň ji na větu tázací a tu napiš:

Dále změň tuto větu na větu oznamovací a tu opět napiš:

	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. Touto větou něco	14	77,8	4	22,2	20	83,3	4	16,6
2. Je to věta...	16	88,9	2	11,1	22	91,7	2	8,3
3. Pišeme za ní	18	100	0	0	22	91,7	2	8,3
4. Změna na tázací	13	72,2	5	27,8	21	87,5	3	12,5
5. Změna na oznam.	12	66,7	6	33,3	15	62,5	9	37,5

Jak vidíme opět v tabulce, nejmenší potíže činila odpověď na otázku, co pišeme za touto větou „*Pišeme za ní...*“. Tuto větu správně dokončilo na počátecké ZŠ všech **18** dotazovaných (**100%**). Taktéž ve třídě v Horní Cerkvi nečinila tato věta větší potíže. Správně ji dokončilo **91,7%**.

Pouze **88,9%** žáků v počátecké třetí třídě správně určilo, že se jedná o větu rozkazovací. Zde byla úspěšnější hornocerekevská třetí třída, správně dokončilo **91,7%**.

Největší potíže činilo žákům v obou třídách převedení věty na větu oznamovací. V ZŠ Počátky správně větu převedlo pouze 12 žáků (**66,7%**). Žáci v Horní Cerkvi měli ještě o málo vyšší procento chybných odpovědí. Chybně zde odpovědělo 37,5% dotazovaných.

3.cvičení:

3. Změň věty oznamovací na věty tázací a napiš je.

Dáša se těší na Vánoce. _____

Dostane hodně dárků. _____

Také už chystá nějaké dárečky. _____

V prasátku má našetřené peníze. _____

Myslí na všechny. _____

	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	15	83,3	3	16,7	23	95,8	1	4,2
2. věta	16	88,9	2	11,1	22	91,7	2	8,3
3. věta	15	83,3	3	16,7	22	91,7	2	8,3
4. věta	16	88,9	2	11,1	20	83,3	4	16,6
5. věta	12	66,7	6	33,3	20	83,3	4	16,6

Se třetím cvičením si většina žáků poradila velice dobře. Největší procento chybných odpovědí se vyskytlo u čtvrté a páté věty „*V prasátku má našetřené peníze.; Myslí na všechny.*“ v počátecké ZŠ, kde chybovalo **33,3%** žáků. Vysoký počet chybných odpovědí byl u této věty i v hornocerekvické škole. Zde chybovali čtyři žáci (**16,6%**).

Nejvíce správných převedení měla věta první „*Dáša se těší na Vánoce.*“, správně tuto větu převedlo 20 žáků (**95,8%**). Ostatní dvě věty správně převedlo po 22 žácích (**91,7%**). V počátecké škole měla nejvyšší procento správných převedení věta druhá a čtvrtá.

- 4. třídy -

1.cvičení:

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
- b) věty _____
- c) věty _____
- d) věty _____

První cvičení bylo jako v předchozím ročníku rozděleno na dvě části. Úkolem žáků v první části bylo opět správně určit čtyři základní druhy vět, věty oznamovací, rozkazovací, tázací a práci. Tyto druhy měli vypsát na připravené řádky.

Určení vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	16	88,9	2	11,1	21	95,5	1	4,5
Věta rozk.	17	94,4	1	5,6	20	90,9	2	9,1
Věta tázací	16	88,9	2	11,1	18	81,8	4	18,2
Věta práci	17	94,4	1	5,6	21	95,5	1	4,5

Ve všech případech, jak vidíme v tabulce, byla úspěšnost poměrně vysoká, avšak v žádném případě nebyla stoprocentní.

1.cvičení – druhá část:

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
- b) _____

- c) _____
 d) _____

Ve druhé část prvního cvičení měli uvést příklady těchto vět.

Příklady vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	16	88,9	2	11,1	19	86,4	3	13,6
Věta rozk.	15	83,3	3	16,7	21	95,5	1	4,5
Věta tázací	16	88,9	2	11,1	16	72,7	6	27,3
Věta práci	12	66,7	6	33,3	17	77,3	5	22,7

Ve druhé části tohoto cvičení už byly počty chybných odpovědí poměrně vyšší. V počátecké čtvrté třídě dělala žákům největší problémy věta práci (chybně **33,3%**). Velice často věta sice vyjadřovala nějaké přání, avšak neměla podobu, která je pro práci větu typická.

V hornocerekvické škole bylo největší procento chybných příkladů u věty tázací (**27,3%**).

2.cvičení:

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a podle jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

Slavní mořeplavci objevili nové pevniny. Jedná se o _____ .

Když vlak zastavil, lidé vystoupili. Jedná se o _____ .

Jana se blaženě usmála. Jedná se o _____ .

Na krajinu se snesla černá noc. Jedná se o _____ .

Hlídač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután.

Jedná se o _____ .

Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka.

Jedná se o _____ .

Žáci měli v textu vyznačit základní skladební dvojice a poté na příslušný řádek zapsat písmenem, jedná-li se o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

Žáci v ZŠ Horní Cerekev ještě neprobírali učivo o větné stavbě, podmětu a přísudku, a proto druhé cvičení vypracovávali za mírné pomoci učitele.

Základní skladební dvojice	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	13	72,2	5	27,8	22	100	0	0
2. věta	9	50	9	50	20	90,9	2	9,1
3. věta	12	66,7	6	33,3	22	100	0	0
4. věta	2	11,1	16	88,9	22	100	0	0
5. věta	8	44,4	10	55,6	19	86,4	3	13,6
6. věta	11	61,1	7	38,9	21	95,5	1	4,5

Počátecká čtvrtá třída tuto část druhého úkolu splnila s podstatně horším výsledkem. Největší počet správných určení bylo zaznamenáno u první věty. Správně zde určilo 13 dotazovaných (72,2%). Nejvyšší procento chybných určení bylo pak u věty čtvrté, kde základní skladební dvojici chybně určilo 16 žáků (88,9%). Pouze u tří vět je patrná nadpoloviční spěšnost v určení základních skladebních dvojic.

Žáci ze ZŠ Horní Cerkev na 100% určili základní skladební dvojici u první, třetí a čtvrté věty. Pouze 3 žáci chybovali ve větě páté (13,6%).

S druhým úkolem si celkově nejlépe poradili žáci ze ZŠ Horní Cerkev.

Určení souvětí a vět jednoduchých	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	17	94,4	1	5,6	20	90,9	2	9,1
2. věta	15	83,3	3	16,7	17	77,3	5	22,7
3. věta	16	88,9	2	11,1	21	95,5	1	4,5
4. věta	16	88,9	2	11,1	21	95,5	1	4,5
5. věta	17	94,4	1	5,6	22	100	0	0
6. věta	16	88,9	2	11,1	17	77,3	5	22,7

V této části druhého cvičení se nevyskytly žádné větší potíže. Obě třídy, jak vidíme s tabulky, chybovaly v určení druhé věty. V počátecké škole chybovali tři žáci (16,7%), v cerekvické chybovalo žáků pět (22,7%). V cerekvické škole chybovalo pět žáků i ve větě poslední, šesté.

Sto procentně byla určena pouze věta pátá a to v případě hornocerekvické školy.

3. cvičení:

3. Napište věty podle vzorců:

V1 a V2. _____

V1, protože V2. _____

Když V1, V2. _____

V1, ale V2. _____

V1, aby V2. _____

V dalším cvičení měli žáci tvořit věty podle daných vzorců. Důležité bylo, aby respektovali znaménka na konci vět (tečky) a zadané spojky a podle toho, aby tvořili věty.

Tvoření souvětí	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	13	72,2	5	27,8	13	59,1	9	40,9
2. věta	18	100	0	0	19	86,4	3	13,6
3. věta	14	77,8	4	22,2	18	81,8	4	18,2
4. věta	15	83,3	3	16,7	18	81,8	4	18,2
5. věta	16	88,9	2	11,1	20	90,9	2	9,1

Nejúspěšněji bylo splněno souvětí druhé v ZŠ Počátky. Zde byla stoprocentní úspěšnost. Naopak nehorší výsledek se ukázal u souvětí prvního, a to v případě tříd z obou škol. V počátecké třídě toto souvětí chybně určilo pět žáků (27,8%) a v hornocerekevické třídě chybně určilo devět žáků (40,9%).

V ZŠ Horní Cerekev bylo nejúspěšněji určeno poslední souvětí. Správně zde určilo 20 dotázaných (90,9%).

4.cvičení:

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. _____

Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. _____

Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali.

Čtvrté cvičení je opačné ke cvičení třetímu. Úkolem bylo vytvořit k uvedeným souvětím jejich větné vzorce.

Vzorce souvětí	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	17	94,4	1	5,6	18	81,8	6	27,3
2. věta	4	22,2	14	77,4	1	4,5	21	95,5
3. věta	4	22,2	14	77,4	5	22,7	17	77,3

*Jak je patrné z tabulky, největší počet chybných určení je vidět u souvětí druhého a třetího, a to opět shodně u tříd obou škol. U počátecké třídy je procento chybných odpovědí stejné u obou souvětí, a to **77,4%**. V hornocerekevické třídě určil vzorec u druhého souvětí pouze jeden žák. Počet chybných odpovědí zde byl velice vysoký, 21 žáků uvedlo nesprávný vzorec (**95,5%**).*

- 5. třídy -

1.cvičení:

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
- b) věty _____
- c) věty _____
- d) věty _____

První cvičení bylo jako v předchozím ročníku rozděleno na dvě části. Úkolem žáků v první části bylo opět správně určit čtyři základní druhy vět. Tyto druhy měli vypsát na připravené řádky.

Určení vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	13	86,7	2	13,3	20	100	0	0
Věta rozk.	13	86,7	2	13,3	20	100	0	0
Věta tázací	13	86,7	2	13,3	20	100	0	0
Věta práci	12	80	3	20	20	100	0	0

V první části prvního cvičení dopadla o něco hůře ZŠ Počátky. Nejvíce chybných uvedení vidíme u poslední věty-věta práci. Zde chybně uvedli 3 žáci (20%).

V cerekvické třídě určili všichni správně všechny čtyři druhy vět.

1.cvičení – druhá část:

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
b) _____
c) _____
d) _____

Ve druhé část prvního cvičení měli uvést příklady těchto vět.

Příklady vět	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
Věta oznam.	13	86,7	2	13,3	20	100	0	0
Věta rozk.	12	80	3	20	20	100	0	0
Věta tázací	12	80	3	20	20	100	0	0
Věta práci	6	40	9	60	17	85	3	15

Ve druhé části tohoto cvičení už byly počty chybných odpovědí poměrně vyšší.

*V počátecké páté třídě dělala žákům největší problémy věta práci (chybně **60%**).*

*V hornocerekevické škole bylo největší procento chybných příkladů taktěž u věty práci (**15%**). Ostatní věty nečinily žákům z Horní Cerekve žádné problémy. Příklady u dalších druhů vět splnili na **100%**.*

2.cvičení:

2. Utvořte souvětí podle daných vzorců:

V1, že V2, když V3. _____

V1, ale V2, protože, V3. _____

Aby V1, V2 _____

Když V1, V2 a V3. _____

V1, že V2, ale V3. _____

Kdo V1, V2. _____

Další cvičení je podobné jako cvičení třetí ve čtvrtém ročníku. Prověřovalo, jak dobře a do jaké míry dovedou žáci tvořit věty podle daných vzorců.

Vytvoření souvětí	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	5	33,3	10	66,7	20	100	0	0
2. věta	12	80	3	20	20	100	0	0
3. věta	8	53,3	7	46,7	20	100	0	0
4. věta	3	20	12	80	14	70	6	30
5. věta	7	46,7	8	53,3	19	95	1	5
6. věta	3	20	12	80	18	90	2	10

Tvoření souvětí dělalo viditelně větší problémy počátecké páté třídě. Zde bylo nejvíce chybných vytvoření u čtvrtého a šestého souvětí. Chybovalo zde 12 žáků (80%). Naopak nejvíce správných odpovědí bylo u souvětí druhého.

Hornocerekvická pátá třída si s úkolem poradila podstatně lépe. První tři souvětí zvládli žáci vytvořit se stoprocentní úspěšností. Potíže jim dělalo pouze souvětí čtvrté, kde chybovalo 6 žáků (30%). Ve zbývajících dvou souvětích chyboval jeden a dva žáci.

3.cvičení:

3. V následujícím článku podtrhněte rovnou čarou část podmětovou a vlnovkou část přísudkovou. Vyznačte základní skladební dvojice.

ŽELEZNIČÁŘSKÁ RODINA

Viktorův tatínek pracuje jako výpravčí vlaků. Maminka prodává jízdenky. Dědeček už odešel do výslužby. Jeho pracovištěm bývala výtopna. Viktorovi se ten výraz zdál podivný. Děda mu vysvětlil, že ve výtopnách se vytápěly parní lokomotivy. Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.

V tomto cvičení bylo úkolem žáků najít v textu základní skladební dvojice, ty následně vyznačit. Dalším úkolem bylo najít v každé větě část podmětovou (podtrhnout rovnou čarou) a část přísudkovou (podtrhnout vlnovkou).

Základní skladební dvojice	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	9	60	6	40	20	100	0	0
2. věta	9	60	6	40	20	100	0	0
3. věta	9	60	6	40	20	100	0	0
4. věta	4	26,7	11	73,3	19	95	1	5
5. věta	3	20	12	80	20	100	0	0
6. věta	6	40	9	60	18	90	2	10
7. věta	4	26,7	11	73,3	15	75	5	25

Počátecká třída si v tomto úkolu nevedla příliš dobře. Pouze první tři věty splnili žáci na 60%. Zbylé čtyři věty mají nadpoloviční procento chybných odpovědí, přičemž nejvíce chybných označení skladebních dvojic měla pátá věta (chybně 80%).

Tuto část úkolu opět lépe splnila pátá třída ze ZŠ Horní Cerekev. Můžeme zde vidět ve čtyřech případech stoprocentní úspěšnost. Jedná se o první tři věty a větu pátou. Nejvíce chyb se pak vyskytlo ve větě poslední, sedmé (25%).

Podmětová část	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	1	6,7	14	93,3	20	100	0	0
2. věta	6	40	9	60	20	100	0	0
3. věta	6	40	9	60	20	100	0	0
4. věta	2	13,3	13	86,7	20	100	0	0
5. věta	0	0	15	100	20	100	0	0
6. věta	0	0	15	100	20	100	0	0
7. Věta	0	0	15	100	19	95	1	5

Podle čísel v tabulce je patrné, že s určování podmětové části ve větách a v souvětích dělalo veliké potíže žákům páté třídy ZŠ Počátky. Zde v posledních třech větách neurčil správně ani jeden žák. Největší, avšak ani ne poloviční, procento měla u počátečné třídy věta druhá a třetí, kde správně určilo 6 žáků (**40%**).

Hornocerekvická škola byla opět úspěšnější. V určování podmětové části je vidět téměř stoprocentní úspěšnost, pouze v posledním případě jeden žák (**5%**) určil chybně.

Přísudková část	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
1. věta	1	6,7	14	93,3	20	100	0	0
2. věta	1	6,7	14	93,3	20	100	0	0
3. věta	0	0	15	100	20	100	0	0
4. věta	1	6,7	14	93,3	20	100	0	0
5. věta	0	0	15	100	20	100	0	0
6. věta	0	0	15	100	20	100	0	0
7. Věta	1	6,7	14	93,3	18	90	2	10

V části přísudkové můžeme vidět obdobné výsledky jako u předchozí části. Téměř sto procentní úspěšnost je viditelná u hornocerekevické páté třídy. Pouze opět v posledním případě špatně určili dva žáci (10%).

Zcela opačné výsledky jsou patrné u počátecké páté třídy. Zde vidíme ve třech případech sto procentní neúspěšnost a v ostatních větách určit správně požadovanou přísudkovou část pouze jeden žák (6,7%).

4.cvičení:

4. Do vět doplňte podměty a správnou koncovku slovesa:

- _____ se motal_ na pískovišti. (žáby)
- _____ se motal_ na pískovišti. (kluci)
- _____ se motal_ na pískovišti. (štěňátka)
- _____ nás lákal_ do parku. (dětská hřiště)
- _____ nás lákal_ do parku. (rozkvetlé květiny)
- _____ nás lákal_ do parku. (mohutné stromy)
- _____ nás lákal_ do parku. (spolužáci)

Úkolem žáků bylo doplnit do věty podmět uvedený v závorce a do přičestí doplnit správnou koncovku.

Doplnění správné koncevky	ZŠ Počátky				ZŠ Horní Cerekev			
	S	%	CH	%	S	%	CH	%
žáby	14	93,3	1	6,7	20	100	0	0
kluci	9	60	6	40	20	100	0	0
štěňátky	4	26,7	11	73,3	17	85	3	15
dětská hřiště	3	20	12	80	18	90	2	10
rozkvetlé květiny	12	80	3	20	20	100	0	0
mohutné stromy	14	93,3	1	6,7	19	95	1	5
spolužáci	9	60	6	40	20	100	0	0

Žákům ze ZŠ Počátky dělala v tomto cvičení nejmenší potíže koncovka u přičestí za použití podmětu „žáby“ a „mohutné stromy“, úspěšnost v těchto dvou případech byla shodná, a to **93,3%**. Naopak nejvíce chybovali dotazovaní u podmětu „dětská hřiště“, kde dvanáct z patnácti žáků určilo chybně (**80%**).

Hornocerekvická třída na tom byla o poznání lépe. Za užití čtyřech podmětů můžeme vidět stoprocentní úspěšnost. Pouze při použití podmětu „štěňátka“ tři žáci (**15%**) chybovali v koncovce.

SROVNÁNÍ ÚSPĚŠNOSTI SPLNĚNÍ PRVNÍHO CVIČENÍ NA ZŠ

HORNÍ CEREKEV A ZŠ POČÁTKY – 4. TŘÍDY

V tomto cvičení bylo úkolem žáků vypsát čtyři základní druhy vět a následně měli za úkol tyto věty vytvořit. Věty, které se měly objevit, byly: věta oznamovací, rozkazovací, tázací a práci a k nim příslušné příklady.

V obou třídách byl úkol zadán následovně:

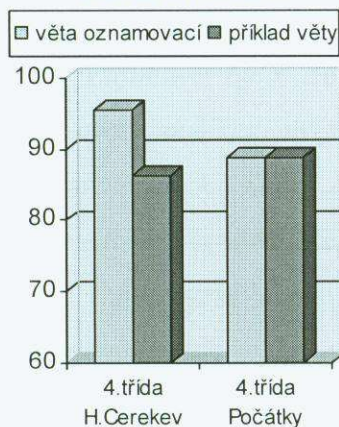
1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty _____
- b) věty _____
- c) věty _____
- d) věty _____

Napiš příklady takových vět:

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

věta oznamovací

Srovnání tříd – první cvičení	4. třída ZŠ <i>Horní Cerkev</i>		4. třída ZŠ <i>Počátky</i>	
	S	%	S	%
věta oznamovací	21	95,5	16	88,9
příklad věty ozn.	19	86,4	16	88,9

Jak je z grafu patrné, nečinilo žákům větší potíže určit druh věty jako oznamovací. Ve srovnání je vidět, že určení bylo úspěšnější ve škole v Horní Cerekvi,

kde ve čtvrté třídě úspěšně určilo **95,5%** žáků, kdežto v počátecké škole určilo správně **88,9%** žáků.

Srovnání nám také dobře ukazuje, že ne vždy dokáží žáci k větě vytvořit i správný příklad. Ve škole v Horní Cerkvi dokázalo správný příklad k větě oznamovací vytvořit pouze **86,4%** žáků. V počátecké ZŠ se počet rovnal počtu určení věty oznamovací, tedy **88,9%**.

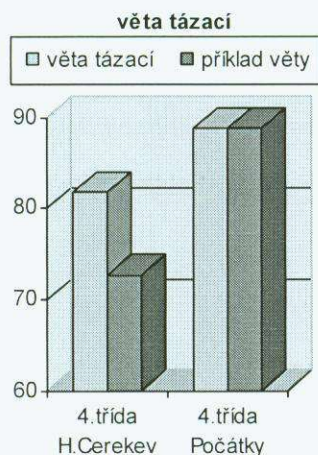

Srovnání tříd – první cvičení	4. třída ZŠ <i>Horní Cerkev</i>		4. třída ZŠ <i>Počátky</i>	
	S	%	S	%
věta rozkazovací	20	90,9	17	94,4
příklad věty rozk.	21	95,5	15	83,3

Další graf nám ukazuje procentuální správnost určení věty rozkazovací jako dalšího druhu věty, které se žáci učili. Ve škole v Horní Cerkvi byla úspěšnost poměrně vysoká. **90,9%** žáků určilo správně větu rozkazovací jako další druh věty. Počátecká škola byla v tomto případě úspěšnější, správně tuto větu určilo **94,4%** žáků.

Zajímavé bylo, že i když někteří žáci nedokázali určit druh věty jako rozkazovací, dokázali uvést příklad této věty, jak nám ostatně ukazuje graf srovnání v hornocerkevické škole. Ačkoliv větu správně určilo „pouze“ **90,9%**, příklad této věty uvedlo správně **95,5%** žáků.

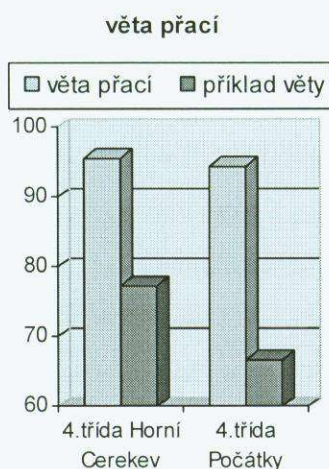
V počátecké škole uvedení příkladu činilo poměrně větší potíže. Příklad rozkazovací věta uvedlo správně pouze **83,3%** žáků.

Srovnání tříd – první cvičení	4. třída ZŠ <i>Horní Cerkev</i>		4. třída ZŠ <i>Počátky</i>	
	S	%	S	%
věta tázací	18	81,8	16	88,9
příklad věty tázací	16	72,7	16	88,9

Úspěšnost určení dalšího druhu věty (věta tázací) byla již podstatně nižší. V ZŠ Počátky uvedlo tento druh správně **88,9%** všech žáků. Hornocerekvická škola měla úspěšnost určení poněkud nižší. Správně uvedlo větu tázací pouze **81,8%**.

Uvedení příkladu u této věty se v počátečné ZŠ rovná procentu uvedení tomuto druhu věty a to **88,9%**. V ZŠ Horní Cerkev byl rozdíl mezi uvedením věty a uvedením příkladu značný. Správný příklad uvedlo pouze **72,7%** žáků. V tomto případě byla úspěšnější ZŠ Počátky.

Srovnání tříd – první cvičení	4. třída ZŠ <i>Horní Cerkev</i>		4. třída ZŠ <i>Počátky</i>	
	S	%	S	%
věta práci	21	95,5	17	88,9
příklad věty práci	17	77,3	12	66,7

Ani zahrnutí práci věty mezi základní čtyři druhy nečinilo větší problémy, ovšem hornocerekvická škola byla úspěšnější. Správně určilo **95,5%** žáků, kdežto v Počátkách určilo pouze **88,9%** žáků.

Uvedení příkladu k práci větě bylo obtížnější. V ZŠ Horní Cerkev vytvořilo správný příklad 77,3% žáků. V ZŠ Počátky byla procentuální úspěšnost ještě podstatně nižší. Správně uvedlo příklad věty práci pouze 66,7% žáků.

ZÁVĚR

Diplomová práce řeší problematiku metod a cílů výuky syntaxe na prvním stupni základní školy. Stejně jako v odborném pojetí patří syntax k nejvíce diskutovaným součástem mluvnického vyučování.

První část slouží jako odborné poučení o syntaktickém učivu na 1. stupni základní školy v širším pojetí.

Druhá část řeší problematiku metod výuky a ovládnutí látky na 1. stupni ZŠ.

Ve třetí části jsme se pokusili o rozbor učebnic českého jazyka pro 2. – 5. ročník základních škol od nakladatelství SPN, a. s., DIDAKTIS, s. r. o., a ALTER.

Čtvrtou část tvoří výzkum znalostí syntaktického učiva žáků na prvním stupni základních škol. Výzkum byl zaměřen konkrétně na 3., 4. a 5. třídy vybraných škol.

Odborníci by očekávali větší využití valenční syntaxe ve školní praxi. K pronikání valenční syntaxe do výuky dochází jen zřídka, jak dokazují i naše rozboru učebnic, výzkumy ve školní praxi i studium odborné literatury. Učitelé i metodikové se jí dosud spíše vyhýbají.

Práce se snaží být komplexním pohledem na syntax a syntaktické učivo.

Z výzkumu je patrné, že i když se syntaktickému učivu na prvním stupni věnuje poměrně hodně času, stále zde převládají určité nedostatky. V procvičování a prohlubování znalostí dané problematiky se proto dále intenzivně pokračuje na 2. stupni ZŠ.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Brabcová, R. a kol.: Didaktika českého jazyka. SPN, Praha 1990.
2. Čechová Marie a kol. Čeština – Řeč a jazyk. ISV Nakladatelství, Praha, 1996.
3. Čechová, M., Styblík, V.: Didaktika češtiny. SPN Praha 1990.
4. David, M.: Kapitoly z didaktiky českého jazyka na 1. stupni, České Budějovice 2001.
5. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 2. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 1998
6. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 3. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 1998
7. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K., Buriánková, M.: Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 4. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 1998
8. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 5. ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 1999
9. Hauser, P.: Základy skladby češtiny. Brno, 2004.
10. Hošnová, E., Buriánková, M., Pišlová, S., Šmejkalová, M.: Metodická příručka Český jazyk pro 2. ročník ZŠ, SPN, a. s., Praha 2007
11. Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: Čeština pro učitele, VADE MECUM BOHEMIAE, s. r. o., 2002.

12. Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka. Pedagogická fakulta UK, Praha 2004 - Šmejkalová, M.: Vybrané problémy syntaxe v jazykové výchově na základní škole.
13. Svozilová, N., Proudová, H., Jirsová, A.: Slovesa v praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves. Academia, Praha 1997.
14. Zouharová Marie – STUDIA PHILOLOGICA 9, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999.

UČEBNICE

1. Burianová, H., Jízdna, L., Tarábková, M.: Český jazyk pro 2. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2003
2. Burianová, H., Jízdna, L., Nováková, P., Volf, V.: Český jazyk pro 3. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2004
3. Čechura, R.: Český jazyk pro čtvrtý ročník. ALTER, Všeň 1996
4. Dvorský, L.: Český jazyk pro třetí ročník. ALTER, Všeň 1995
5. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Český jazyk pro 2. ročník ZŠ. SPN, a.s., Praha 2005
6. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Český jazyk pro 3. ročník ZŠ. SPN, a.s., Praha 2005
7. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K., Buriánková, M.: Český jazyk pro 4.ročník ZŠ. SPN, a. s., Praha 2005

8. Dvořáková, Z., Styblík, V., Ondrášková, K.: Český jazyk pro 5. ročník ZŠ. SPN, a.s., Praha 2005
9. Grünhutová, P., Humpolíková, P., Hubeňáková, L., Volf, V.: Český jazyk pro 4. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2005
10. Horáčková, M., Hudáčková, P., Košťák, J., Kulhavá, M., Nečasová, R.: Český jazyk pro 5. ročník základní školy. DIDAKTIS, s.r.o., Brno 2007
11. Hošnová, E., Buriánková, M., Pišlová, S., Šmejkalová, M.: Český jazyk 2 pro ZŠ, SPN, a.s., Praha 2006
12. Hošnová, E., Buriánková, M., Pišlová, S., Šmejkalová, M.: pracovní sešit Český jazyk pro 2. ročník ZŠ, SPN, a. s., Praha 2006
13. Nováková, Z.: Český jazyk pro druhý ročník. ALTER, Všeň 1994.
14. Štroblová, J.: Český jazyk pro 5. ročník. ALTER, Všeň Praha 1996

9. PŘÍLOHA

1. Testy žáků z výzkumu
2. Vymezení českého jazyka vzdělávacím programem Základní škola a Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání
3. Ukázky z učebnic nakladatelství ALTER a DIDAKTIS

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty oznamovací
- b) věty zářací
- c) věty rozkazovací
- d) věty přací

Napiš příklady takových vět:

- a) Rád chodím ven.
- b) Bude už oběd?
- c) Posaď se se!
- d) Ať už přijde jaro.

2. Pepíku, dej mi kousek perníku!

Touto větou něco Rozkazuji

Je to věta Rozkazovací

Píšeme za ní !

Změň ji na větu tázací a tu napiš:

Pepíku dáš mi kousek perníku?

Dále změň tuto větu na větu oznamovací a tu opět napiš:

Pepík mi dal kousek perníku.

3. Změň věty oznamovací na věty tázací a napiš je.

Dáša se těší na Vánoce.

Těší se Dáša na Vánoce?

Dostane hodně dárků.

Jestli pak dostane hodně dárků?

Také už chystá nějaké dárečky.

Už chystá nějaké dárečky?

V prasátku má našetřené peníze.

Má v prasátku našetřené peníze?

Myslí na všechny.

Myslí na všechny?

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty Přací
 b) věty Interrogativní
 c) věty Volací
 d) věty Prokazovací

Napiš příklady takových vět:

- a) Kde by bylo léso.
 b) Byl jsem na houčích.
 c) Má doma lednici?
 d) Bež do pokoje!

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a pode jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

- Slavní mořeplavci objevili nové pevniny. Jedná se o J
 Když vlak zastavil, lidé vystoupili. Jedná se o S
Jaha se blaženě usmála. Jedná se o J
 Na krajinu se snesla černá noc. Jedná se o J
Hlidač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután. Jedná se o S
 Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka. Jedná se o J

3. Napište věty podle vzorců:

- V1 a V2. Maminka vařila oběd a Adánek pil pivo.
 V1, protože V2. Nesměl jsem jít ven protože jsem spolkil
 Když V1, V2. Když bylo hezky, šel jsem ven.
 V1, ale V2. Chlěl jsem jít ven ale musel jsem si uklidit pokoj.
 V1, aby V2. Nechtěl jsem jít ven aby mě někdo nezabil

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. V1, ale V2.

Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. Když V1, V2, V3.

Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali. V1, V2, aby V3.

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty nářadící
 b) věty oznamovací
 c) věty rozhlasovací
 d) věty pro a přací

Napiš příklady takových vět:

- a) Jsi nemocný?
 b) Byl jsem u babičky na prázdninách.
 c) Jdi do pokoje!
 d) Alť vš jsou prázdniny.

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a pode jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

- Slavní mořeplavci objevili nové pevniny. Jedná se o J
 Když vlak zastavil, lidé vystoupili. Jedná se o S
Jana se blaženě usmála. Jedná se o J
 Na krajinu se snesla černá noc. Jedná se o J
Hlídač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután. Jedná se o S
 Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka. Jedná se o J

3. Napište věty podle vzorců:

- V1 a V2. Maminka vařila a ja s tatínkem jsme dělaly pohyčku
 V1, protože V2. Nemohl jsem ven, protože puselo.
 Když V1, V2. Když jsem byl malý, a chtěl jsem být papelářem
 V1, ale V2. Chtl jsem jít ven, ale nemohl jsem protože jsem slolil
 V1, aby V2. Byl jsem hodný, aby jsem mohl jít na Play Station.

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. V1, ale V2.

Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. Když V1, se, V2.

Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali. V1, jak V2, aby V3.

POČÁTKY

Test pro 5. třídu

Jméno: 2

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- e) věty Oznamovací
- f) věty Rozkazovací
- g) věty Tázací
- h) věty Přací

Napiš příklady takových vět:

- a) Ja bych chtěla pejska.
- b) Jdi ven a hraj si!
- c) Budeme mít kotětko?
- d) Jedeme do Prahy.

2. Utvořte souvětí podle daných vzorců:

V1, že V2, když V3. Renata volala, že přijede třeba, když nebude přesed.

V1, ale V2, protože V3. Volala mi ta Lana, ale já jsem nebyla doma, protože jsem byla nakupovat.

Aby V1, V2. Aby jsme měli zdravé zuby, musíme si je čistit.

Když V1, V2 a V3. Když sviští sluníčko, hraje se venku a chceme se koupat.

V1, že V2, ale V3. Jana řekla, že je třeba kino, ale já nemůžu.

Kdo V1, V2. Kdo jde, smazal su tabuli.

3. V následujícím článku podtrhněte rovnou čarou část podmětnou a vlnovkou část přísudkovou. Vyznačte základní skladební dvojice.

ŽELEZNIČÁŘSKÁ RODINA

Viktorův tatínek pracuje jako výpravčí vlaků. Maminka prodává jízdenky. Dědeček už odešel do výslužby. Jeho pracovištěm bývala výtopna. Viktorovi se ten výraz zdál podivný. Děda mu vysvětlil, že ve výtopnách se vytápěly parní lokomotivy. Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.

4. Do vět doplňte podměty a správnou koncovku slovesa:

<u>kluci</u>	se motal <u>ina</u> pískovišti.	(žáby)
<u>štěňátka</u>	se motal <u>ana</u> pískovišti.	(kluci) ✓
<u>spolužáci</u>	se motal <u>ina</u> pískovišti.	(štěňátka) ✓
<u>Rozkvetlé květiny</u>	nás lákaly do parku.	(dětská hřiště) ✓
<u>Mohutné stromy</u>	nás lákaly do parku.	(rozkvetlé květiny) ✓
<u>Dětské hřiště</u>	nás lákala do parku.	(mohutné stromy) ✓
<u>Žáby</u>	nás lákaly do parku.	(spolužáci) ✓

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty Heřka bych měla spát.
- b) věty Heřka se směje.
- c) věty Heřka bij se učil.
- d) věty Heřka by si hrála.

Napiš příklady takových vět:

- a) Teď šel do lesa na jahody.
- b) Karel šel domů.
- c) Klára šla se prát.
- d) Pepík šel do školy na lekci.

2. Pepíku, dej mi kousek perníku!

Touto větou něco zapsal jsem příkladovou

Je to věta na rozkazovací.

Píšeme za ní vykřičník.

Změň ji na větu tázací a tu napiš:

Pepíku, dáš mi kousek perníku?

Dále změň tuto větu na větu oznamovací a tu opět napiš:

Pepíku, dej mi kousek perníku.

3. Změň věty oznamovací na věty tázací a napiš je.

Dáša se těší na Vánoce. na vánoce?

Dostane hodně dávků. dobře na dávků?

Také už chystá nějaké dárečky. Také už chystá nějaké dárečky?

V prasátku má našetřené peníze. ?

Myslí na všechny. ?

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty rozkazovací
- b) věty tázací
- c) věty oznamovací
- d) věty přací

Napiš příklady takových vět:

- a) Dávej pozor!
- b) Jaký koupíme rybičky?
- c) Bydlem na procházku
- d) Těš by bylo šepo

2. Pepíku, dej mi kousek perníku!

Touto větou něco rozkazujeme.

Je to věta rozkazovací.

Pišeme za ní tečku nebo rybičnick.

Změň ji na větu tázací a tu napiš:

Pepíku dáš mi kousek perníku?

Dále změň tuto větu na větu oznamovací a tu opět napiš:

Pepík mi dal kousek perníku.

3. Změň věty oznamovací na věty tázací a napiš je.

Dáša se těší na Vánoce. Těší se Dáša na Vánoce?

Dostane hodně dárků. Dostane hodně dárků?

Také už chystá nějaké dárečky. Už koké chystá nějaké dárečky?

V prasátku má našetřené peníze. Má v prasátku našetřené peníze?

Myslí na všechny. Myslí na všechny?

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty přací
- b) věty uklízecí
- c) věty vznamovací
- d) věty rozkazovací

Napiš příklady takových vět:

- a) Přeju si nové kolo.
- b) Ten má samé jedničky.
- c) Chci si koupit smalinu.
- d) Kup salám!

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a podle jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

- Slavní mořeplavci objevili nové pevniny. Jedná se o J
- Když vlak zastavil, lidé vystoupili. Jedná se o S
- Jana se blaženě usmála. Jedná se o J
- Na krajinu se snesla černá noc. Jedná se o J
- Hlídač si vůbec nevšiml, že z klece utekl orangután. Jedná se o S
- Tahle slepice snáší nejkrásnější vajíčka. Jedná se o J

3. Napište věty podle vzorců:

- V1 a V2. Panel šel do školy a zapoměl abstraku.
- V1, protože V2. Chci jít na hřiště, protože je zápas.
- Když V1, V2. Když přijí, nemůžu ven.
- V1, ale V2. Jan si šel koupit švečku, ale měl málo pe
- V1, aby V2. Přid ven, aby byla sranda. něz.

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

- Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. V1, ale V2
- Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. V1, iže V2
- Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali. V1, aby V2

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- a) věty práci
 b) věty házací
 c) věty rozkazující
 d) věty osnamovací

Napiš příklady takových vět:

- a) Běž bych mohl jít ven?
 b) Můžeš si jít na kole.
 c) Jdi se učit!
 d) Jdu ven

2. Vyznačte základní skladební dvojice v následujících větách a pode jejich počtu určete, zda se jedná o větu jednoduchou (J) nebo souvětí (S).

Slavní <u>mořeplavci</u> objevili nové pevniny.	Jedná se o <u>jednoduchá</u> .
Když <u>vlak zastavil</u> , lidé vystoupili.	Jedná se o <u>souvětí</u> .
Jana se blaženě <u>ušmála</u> .	Jedná se o <u>jednoduchá</u> .
Na krajinu se <u>sněsla černá noc</u> .	Jedná se o <u>jednoduchá</u> .
Hlídač si vůbec <u>nevšiml</u> , že z klece <u>utekl orangután</u> .	Jedná se o <u>souvětí</u> .
Tahle <u>slepice</u> <u>snáší</u> nejkrásnější <u>vajíčka</u> .	Jedná se o <u>jednoduchá</u> .

3. Napište věty podle vzorců:

- V1 a V2. Jdu do školy a cestou si u ^{domku} knižky namůžu.
 V1, protože V2. Když je prázdninám ven protože bych uměl.
 Když V1, V2. Když jdu spát vyčistím si zuby.
 V1, ale V2. Učím ale nesmím křičet.
 V1, aby V2. Když je hezký jdu ven aby sem si mohl brát s sebou.

4. Napište vzorce, podle kterých jsou utvořena následující souvětí:

- Ruda tomu rozuměl, ale nepřihlásil se. V1, ale V2.
 Když instruktor zjistil, že si Filip se vším poradí, přeřadil ho do jiné skupiny. V1, protože, V2.
 Diváci ocenili, jak se hráči snažili, aby v poslední minutě vyrovnali. V1, aby; V2, aby; V3.

1. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět:

- e) věty oznamovací
- f) věty práci
- g) věty otázní
- h) věty rozkazovací

Napiš příklady takových vět:

- a) a Druška mě mě pověřili.
- b) Kdybych tak mohl být hasičem.
- c) Umíš hrát football?
- d) Upaluj domu!

2. Utvořte souvětí podle daných vzorců:

V1, že V2, když V3. Ríkával jsem, že chci hrát tenis, když už mám raketku.

V1, ale V2, protože, V3. Chlěl bych hrát football, ale nemám kopáčky, protože mám málo peněz.

Aby V1, V2. Aby byl kobliše sladký, musíš ho osladit.

Když V1, V2 a V3. Když chceš mobil, musíš se učeba být hodný.

V1, že V2, ale V3. Ríkali mi, že jsem byl první, ale od konce.

Kdo V1, V2. Kdo chce hrát šachy
Kdo hraje šachy, myslí hlavou.

3. V následujícím článku podtrhněte rovnou čárou část podmětnou a vlnovkou část přísudkovou. Vyznačte základní skladební dvojice.

ŽELEZNIČÁŘSKÁ RODINA

Viktorův tatínek pracuje jako výpravčí vlaků. Maminka prodává jízdenky. Dědeček už odešel do výslužby. Jeho pracovištěm bývala výtopna. Viktorovi se ten výraz zdál podivný. Děda mu vysvětlil, že ve výtopnách se vytápěly parní lokomotivy. Rodiče tvrdí, že to byly vynikající stroje.

4. Do vět doplňte podměty a správnou koncovku slovesa:

_____	se motal <u>y</u> na pískovišti.	(žáby)
_____	se motal <u>í</u> na pískovišti.	(kluci)
_____	se motal <u>a</u> na pískovišti.	(štěňátka)
_____	nás lákal <u>a</u> do parku.	(dětská hřiště)
_____	nás lákal <u>y</u> do parku.	(rozkvetlé květiny)
_____	nás lákal <u>y</u> do parku.	(mohutné stromy)
_____	nás lákal <u>í</u> do parku.	(spolužáci)

Vymezení českého jazyka vzdělávacím programem Základní škola a Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání

1. Vzdělávací program ZÁKLADNÍ ŠKOLA

(Schválilo MŠMT dne 30.4. 1996 pod čj. 16 847/96 - 2 s platností od 1. 9. 1996.)

ČESKÝ JAZYK

Specifické cíle

Kvalita osvojení a užívání mateřského jazyka v jeho mluvené i písemné podobě je základním znakem úrovně všeobecné vzdělanosti žáků základní školy, nástrojem funkčního dorozumívání i nástrojem jejich integrace do lidských společenství. Otevírá žákům svět vyjádřený verbálními prostředky a umožňuje jim komunikaci s kulturními výtvoři a hodnotami. Jazykový rozvoj žáků probíhá paralelně a ve vzájemné podmíněnosti s jejich rozumovým a emocionálním zráním. Prostřednictvím jazykové a literární výchovy získává žák schopnost vyjadřovat své myšlenky a city, vžívat se do myšlení a cítění druhých lidí. Získává prostředky k tomu, aby chápal význam nejdůležitějších literárních výtvorů v historii národní a evropské kultury a mohl se orientovat v různých formách slovesné produkce současnosti.

Ovládnutí jazykových prostředků češtiny je i základním předpokladem úspěšného vzdělávání v dalších oblastech, zejména při osvojování cizích jazyků.

Ve své jazykové části se výuka zaměřuje především na to, aby

- si žáci v žádoucí míře kvality, trvalosti a správnosti osvojili techniku čtení a psaní a prokazovali ji ve škole i mimo školu,
- se naučili souvisle vyjadřovat a dovedli správně a kultivovaně používat mateřský jazyk v běžných situacích,
- získali pro život významné dovednosti, spojené s mnohostrannou komunikací člověka v moderní společnosti (ústní a písemné způsoby vyjadřování ve vztahu k odlišným adresátům, schopnost vyjadřovat vlastní názory, vystupovat před lidmi ap.),
- poznávali bohatost českého jazyka, jeho slovní zásoby a v praxi dovedli používat elementární pravidla stylistiky,
- si osvojili podstatné poznatky ze systému českého jazyka a prakticky ovládli základy českého pravopisu.

V literárněvýchovné části směřuje výuka k tomu, aby

- se žáci, přiměřeně svému věku, naučili s porozuměním číst a interpretovat přístupné texty z literatury minulosti i současnosti a postupně si vytvářeli základní čtenářské dovednosti a návyky,
- získali elementární a použitelné literárněvědné poznatky, důležité pro pochopení čteného textu, pro jeho rozbor a hodnocení,
- se seznámili s nejdůležitějšími literárními žánry a formami a dovedli rozlišovat hodnotnou literaturu od literatury konzumní a manipulační,
- se na základě četby a dalších činností utvářel jejich čtenářský vkus a trvalý zájem o četbu,
- chápali funkci divadla, filmu, televize a ostatních médií, naučili se orientovat v jejich mnohostranné nabídce z hlediska kvality a významu pro vlastní život.

Významnou funkcí literární výchovy je prostřednictvím četby podporovat emocionální zrání žáků a na příkladech jim ozřejmovat životní a mravní hodnoty, které ovlivňují způsoby jednání a rozhodování lidí. Tím se jim otevírá i cesta k sebepoznání a k pozitivním životním motivacím. Pěstuje u žáků smysl pro krásu jazykového výrazu a uměleckého obrazu skutečnosti, probouzí v nich city lidské solidarity a spoluúčasti.

Přístupy k obsahu a organizaci výuky

Učitel využívá dostupných nebo vlastních materiálů a metod. Žáci se podílejí na výstavbě hodiny, učí se pracovat s vlastními chybami. Značný význam má individuální přístup učitele k žákům.

Orientovat se v jazyce se žáci učí tak, že v hodinách českého jazyka a literatury nebudou ostré hranice mezi učivem mluvnice, slohového výcviku a literární výchovy, ale že si žáci v každé hodině českého jazyka a literatury uvědomí propojenost jazyka, stylistických prvků i literárních prvků.

I když je ve středu pozornosti učivo právě probíraného tématu, je třeba opakovat a zdokonalovat vyjadřovací schopnosti a dovednosti žáků. Proto se po celý rok zařazují jazykové rozbor, cvičení pravopisná, lexikálně sémantická a stylizační a průběžně se pečuje o zvukovou stránku mluvnických projevů. Význam pravopisu nelze přeceňovat, ale ani podceňovat. Pozornost se zaměřuje na jevy základní, žáci se učí užívat jazykových příruček: Pravidel českého pravopisu, Slovníku spisovné češtiny a Stručné mluvnice české.

Při zadávání témat slohových prací učitel přihlíží k znalostem a zájmům žáků.

Podstatou práce v literární výchově je, aby se žáci učili pozorně vnímat literární text, rozumět jeho významům a smyslu; porozumění literárnímu textu spojené s kultivací citů a prožitků a s pochopením významu literatury pro život mladého člověka tvoří základ pro utváření trvalého zájmu žáků o hodnotnou četbu, divadlo i o hodnotnou filmovou a televizní produkci. Ve vyšších ročnících základní školy by žáci při práci s literárními texty a v dalších činnostech měli postupně poznávat - v jednoduchém systému - prvky poetiky základních literárních žánrů, pochopit jejich funkce v literárním textu a osvojených pojmů a poznatků umět používat při rozboru, výkladu a hodnocení literárního textu (díla). Konkrétní postup ve vyučování (pořadí témat, výběr textů, děl, autorů) si vytváří učitel; ten stanovuje, s přihlédnutím k zájmům žáků, i tituly souvislé četby (2 - 3 knihy na ročník) a rozhoduje o výběru a zařazení doplňujícího učiva.

Český jazyk

1. ročník

Jazykové vyučování

Učivo

- Věta, slovo, slabika, hláska.
- Písmeno malé, velké, tištěné, psané.
- Tečka, čárka, středník, dvojtečka, otazník, vykřičník, pomlčka, uvozovky.
- Hlasité a tiché čtení.
- Článek, nadpis, řádek, odstavec.
- Prosba, poděkování, omluva, blahopřání.

- Rozlišení věty, slova, slabiky a hlásky z hlediska potřeb čtení a psaní.
- Poznávání písmen abecedy ve vztahu jim odpovídajícím hláskám.
- Rozvíjení znělého hlasu, artikulování, srozumitelné mluvení.
- Uvědomělé čtení, plynulé spojování slabik a slova, výslovnost délky hlásek.
- Sdělování krátkých zpráv.
- Krátké mluvené projevy.

Co by měl žák umět

- Spisovně se vyjadřovat z hlediska slovní zásoby, gramatické správnosti a kultury mluveného projevu odpovídajících možnostem žáka 1. ročníku.
- Rozlišit věty, slova, slabiky, hlásky (písmena).
- Srozumitelně mluvit, uvědoměle číst, vyjádřit svoji zkušenost.

Příklady rozšiřujícího učiva

- Vyprávění pohádek a povídek, přednes básní, řešení hádanek, účast na dramatizaci pohádky nebo povídky.

2. ročník

Učivo

- Věta a souvětí.
- Čeština - abeceda a písmo.
- Věta - jednotka jazykového (řečového) projevu.
- Grafická podoba věty a souvětí.
- Spojení dvou nebo více vět.
- Spojky a jejich funkce.
- Pořádek vět.
- Druhy vět podle postoje mluvčího.
- Věta, slovo.
- Slovní význam - slovo nadřazené, podřazené, souřadné.
- Pořádek slov ve větě.
- Slovo, slabika, hláska, písmeno.
- Rozdělení hlásek.
- Samohlásky, souhlásky, dvojhásky.
- Souhlásky znělé a neznělé.
- Slabikotvorné r, l.
- Písmeno ě.
- Význam slabiky pro dělení slov.
- Slovní druhy: podstatná jména a slovesa, předložky.
- Vlastní jména.
- Základní formy společenského styku.
- Děj - základ vypravování.
- Jednoduchý popis.
- *****
- Vyjadřování ústní a písemné.
- Krátké souvislé projevy.
- Rozlišování české věty od jiných jazyků.
- Procvičování v mluveném a čteném projevu; psaní jednoduchých vět.
- Spojování a oddělování vět.
- Procvičování v užití nejfrekventovanějších spojek.
- Sled vět v řeči mluvené a psané.
- Odlišování a zdůvodňování druhů vět, psaní vět s náležitými znaménky.
- Tvoření vět ze slov.
- Rozlišování vět podle postoje mluvčího.
- Sestavování slov ve věty.
- Třídění slov.
- Rozlišování nadřazenosti a podřazenosti slov.
- Určování pořádku slov ve větě.
- Rozlišování hlásek; výslovnost dlouhých a krátkých samohlásek; psaní i/y po měkkých a tvrdých souhláskách.
- Výslovnosti a psaní souhlásek na konci a uvnitř slova.
- Výslovnost a psaní slov se skupině dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě.
- Dělení slov na konci řádku.
- Seznámení s názvy slovních druhů.
- Poznávání podstatných jmen, sloves a předložek v textu.
- Rozlišování obecných a vlastních jmen.
- Procvičování pravopisu jmen místních.
- Oslovení, pozdrav, poděkování.
- Dodržování posloupnosti dějů na základě pozorování.
- Pojmenovávání předmětů a jejich vlastností

Co by měl žák umět

- Pracovat s větou jako jednotkou projevu.
- Používat spojky v souvětí i větě jednoduché.

- Dodržovat pořádek slov ve větě.
- Rozeznávat věty dle postoje mluvčího.
- Orientovat se v rozdělení hlásek, tvoření slabik (dělení slov jednoduchých).
- Dodržovat správnou výslovnost a psaní skupin dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě.
- Poznávat podstatná jména a slovesa.
- Rozlišovat obecná a vlastní jména.
- Průběžně se seznamovat s pravopisem jmen, učit se respektovat základní formy společenského styku, cvičit se ve schopnosti vypravovat a popisovat.

Příklady rozšiřujícího učiva

- Porovnávat jednoduché věty v českém jazyce s jiným jazykem (konkrétně třeba pozdrav, poděkování, výzvy na silnici, ve vlaku apod.).
- Dělení slov v textu dětských časopisů a knížek, objevování chyb způsobených technikou počítačového dělení slov.
- Hry se slovy končícími na podobné hlásky (dub, dup).
- Doplnění znamének, slabik - individuální kartičky pro žáky respektující zájmy dětí v určité třídě.
- Popis domácího mazlíčka, čtyřnohého kamaráda i s využitím obrázku.
- Vypravování různých příhod. Ličení humorných i smutných situací.

3. ročník

Učivo

- Věta souvětí.
 - Věta jednoduchá – její stavba.
 - Skladební dvojice.
 - Nauka o slově.
 - Slovo a skutečnost.
 - Slova významem podobná, příbuzná a protikladná.
 - Hláskosloví.
 - Stavba slov.
 - Slovní přízvuk.
 - Vyjmenovaná slova.
 - Druhy slov.
 - Ohebné a neohebné slovní druhy.
 - Vlastní jména.
 - Slovesa - pojmenování děje.
 - Tvary sloves - časování.
 - Stylizace a kompozice.
 - Jazykové prostředky.
 - Členění jazykového projevu.
 - Souvislé jazykové projevy.
 - Otázky a odpovědi.
 - Reprodukce textu.
 - Vypravování.
 - Popis.
 - Osnova textu.
 - Společenský jazyk a jeho formy.
- *****
- Určování vět a souvětí.
 - Spojování vět, doplňování souvětí.
 - Třídění slov podle významu.
 - Vyhledávání slov podobných a protikladných.
 - Rozlišování slabik, hlásek.
 - Určování počtu slabik.
 - Správné kladení slovního přízvuku.
 - Pamětní zvládnutí vyjmenovaných slov, jejich použití v textu.

- Pravopis i/y po obojetných souhláskách.
- Poznávání a rozlišování slovních druhů.
- Skloňování podstatných jmen.
- Rozlišování čísla jednotného a množného rodu mužského, ženského a středního.
- Uvědomělé zvládnutí jmen osob, vyhledávání jmen zvířat, měst, vesnic, hor, řek (výcvik pravopisu).
- Určování osoby, čísla a času.
- Časování sloves v čase přítomném, budoucím i minulém.
- Procvičování slovosledu.
- Výběr vhodných prostředků.
- Sestavování nadpisu a procvičování členění projevu.
- Pojmenovávání předmětů, dějů.
- Vytváření dovednosti klást otázky.
- Vypravování podle obrázků.
- Ústní i písemný popis jednoduchých předmětů a činností.
- Využívání jednoduché osnova.
- Požádání o informaci, podání stručné informace (i telefonicky).
- Uvítání návštěvy, rozloučení se.
- Sdělování přání, pozdravů (ústní i písemné); pohlednice, dopis.
- Výběr vhodných výrazů.

Co by měl žák umět

- Rozlišovat slabiky a hlásky.
- Zvládnout přehled i užívání vyjmenovaných slov a s tím i pravopis po obojetných souhláskách.
- Rozlišovat slovní druhy.
- Skloňovat podstatná jména.
- Pracovat s mluvnickými kategoriemi podstatných jmen.
- Správně psát obvyklá vlastní jména.
- Určovat osobu, číslo a čas u sloves, rozlišovat slova ohebná od slov neohebných.
- Odlišit větu od souvětí, poznat skladební dvojice, všimnout si významů slov.
- Souvisle se vyjadřovat a klást otázky.
- Vypravovat dle názorných pomůcek.
- Popisovat jednoduché předměty i činnosti.

Příklady rozšiřujícího učiva

- Vyhledávání zajímavých vlastních jmen z okolí bydliště, z plánek města, z vlastní četby.
- Obecná jména lišící se použitím i/y, í/ý a jak je používat.
- Jednoduché křížovky a hádanky.
- Úryvky z beletrie - ilustrace vypravování, popisů.
- Soutěže ze znalosti vyjmenovaných slov.
- Pohotovost při vyhledávání slov podobných či protikladných.
- Vtipné přání, různé druhy přijatelných pozdravů, co se nemá říkat návštěvám, jak potěšit kamaráda v nemoci apod.
- Popis domácích prací; vypravování s vtipnou zápletkou.

4. ročník

Učivo

- Nauka o slově.
- Hlásková podoba slova.
- Význam slova.
- Slova jednoznačná a mnohoznačná.
- Slova spisovná a nespisovná.
- Slova citově zabarvená.
- Stavba slov.
- Kořen, přípona a předpona.
- Předložky.

- Vyjmenovaná slova.
 - Slovní druhy.
 - Vzory podstatných jmen.
 - Infinitiv sloves.
 - Určité slovesné tvary.
 - Slovesné způsoby.
 - Stavba věty.
 - Podmět a přísudek.
 - Shoda přísudku s podmětem.
 - Přímá řeč - řeč mluvčího.
 - Stylizace a kompozice.
 - Osnova, nadpis, členění projevu.
 - Vypravování – dějové složky.
 - Popis rostlin, zvířat, věcí.
 - Formy společenského styku.
- *****
- Zkoumání různých podob slova.
 - Rozlišování slov dle významů.
 - Rozlišování slov spisovných a nespisovných.
 - Poznávání různě citově zbarvených slov, porovnávání se slovy spisovnými.
 - Poznávání kořenu a rozlišování části příponové a předponové.
 - Rozlišování předpon a předložek.
 - Uvědomělé používání i/y po obojetných souhláskách u vyjmenovaných i příbuzných slov.
 - Určování slovních druhů.
 - Skloňování podstatných jmen.
 - Určování infinitivu.
 - Určování osoby, čísla a času sloves.
 - Časování sloves oznamovacího způsobu.
 - Určování slovesného způsobu v textu.
 - Rozlišování věty jednoduché a souvětí.
 - Spojování vět v souvětí spojovacími výrazy.
 - Určování podmětu a přísudku.
 - Psaní i/y v přičestí minulém (bez ověřování).
 - Rozlišování řeči přímé a věty uvozovací; dramatizace textu.
 - Využívání vhodných jazykových prostředků.
 - Sestavování osnovy, tvoření nadpisu, členění textu na odstavce.
 - Dodržování následnosti dějových složek.
 - Procvičování různých popisů.
 - Sestavování telegramu, telefonování.
 - Psaní dopisu včetně adresy.

Co by měl žák umět

- Porovnávat význam slov, všimát si spisovné podoby slov a porovnávat ji s užívanými nespisovnými slovy, znát stavbu slov.
- Uvědoměle používat i/y po obojetných souhláskách.
- Určovat slovní druhy.
- Skloňovat podstatná jména, časovat slovesa, respektovat shodu přísudku s podmětem.
- Rozlišovat větu jednoduchou a souvětí, pracovat s holou větou, odlišovat řeč přímou a větu uvozovací.
- Sestavovat osnovu projevu, členit text na odstavce.
- Znat různé druhy popisů.
- Sestavit text telegramu.
- Umět výstižně a stručně telefonovat.
- Napsat dopis s vhodným oslovením a správnou adresou.
- Vypravovat s použitím plnovýznamových sloves a využitím vhodných spojek.
- Vyjadřovat se též pomocí souvětí.

Příklady rozšiřujícího učiva

- Věty s podmínkem, který není vyjádřen podstatným jménem, holé věty s neslovesným přísudkem (např. Mlčeti zlato).
- Vyhledávání nevhodných jazykových prostředků v běžném mluveném projevu a nahrazování vhodnými spisovnými výrazy.
- Nezvyklá slova objeovaná při četbě dříve vydávaných knížek pro děti, význam a objasňování archaismů.
- Soutěživé hry na rychlost správného určení slovního druhu.
- Popis květiny, kterou doma pěstujeme.
- Proč se někteří lidé bojí zvířat ?
- Dopis psaný do nemocnice.
- Domácí oslava - přání pro maminku - báseň.
- Obsah pohlednic.

5. ročník

Učivo

- Národní jazyk (mateřský jazyk) nejdůležitější prostředek dorozumívání.
- Stavba slova.
- Odvozování příponami a předponami.
- Části slova.
- Kořen - společný pro všechna příbuzná slova.
- Souhláskové skupiny na styku předpony nebo přípony a kořene.
- Přídavná jména odvozená od jmen zakončených na - s/ - ský, - ští.
- Zdvojené souhlásky.
- Předpony s - , z - , vz - .
- Předložky s, z.
- Skupiny bě/bje, vě/vje, pě, mě/mně (bje, vje, tam, kde se setká předpona ob - a v - s kořenem na je -).
- Dělení slov na konci řádku.
- Pravopis i/y po obojetných souhláskách (mimo koncovku).
- Tvarosloví - slovní druhy.
- Mluvnické kategorie podstatných jmen.
- Druhy přídavných jmen.
- Slovesa - mluvnické kategorie.
- Podmiňovací způsob.
- Zájmena - seznámení s jejich druhy.
- Zájmena osobní.
- Číslovky.
- Druhy číslovek.
- Skladba - základní větné členy.
- Podmět vyjádřený i nevyjádřený.
- Podmět několikanásobný.
- Přísudek slovesný.
- Shoda přísudku s podmínkem.
- Věta jednoduchá.
- Souvětí.
- Interpunkce u řeči přímé.

Sloh

- Reprodukce jednoduchých textů.
- Vypravování.
- Popis předmětu, děje, pracovního postupu.
- Dopis.
- Telegram.
- Tiskopisy - poštovní poukázka, průvodka, podací lístek.
- *****
- Průběžné osvojování jazyka jako nástroje dorozumívání.

- Vytváření vztahu k jazyku.
- Určování kořene, předpon, přípon.
- Vyznačování slovtvorných základů, jak byla slova odvozena.
- Výcvik v pravopise – užití správných koncovek.
- Doplnování předpon podle smyslu.
- Odůvodňování pravopisu s přihlédnutím ke způsobu tvoření slov
- Osvojování spisovné výslovnosti a pravopisu souhláskových skupin.
- Osvojování si základního významu předpon.
- Používání předložek s, z.
- Procvičování učiva (neukončené) skupin bě/bje, vě/vje, pě, mě/mně.
- Procvičování dělení slov po slabikách.
- Užívání vyjmenovaných slov (i u frekventovaných slov příbuzných).
- Osvojování slovních druhů, jejich užívání.
- Určování pádů, čísla, rodu, vzoru, skloňování jmen podle vzorů.
- Rozlišování druhů přídavných jmen pravopis.
- Určování mluvnických kategorií sloves.
- Prvotní procvičování tvarů podmiňovacího způsobu.
- Nahrazování podstatných a přídavných jmen zájmeny.
- Určování zájmen osobních.
- Rozlišování číslovek v textu.
- Skloňování číslovek základních.
- Určování základních větných členů.
- Vyhledávání různých podmětů.
- Užívání podmětu několikanásobného ve větách.
- Osvojování shody přísudku s podmětem.
- Určování věty jednoduché.
- Spojování vět v souvětí.
- Využívání interpunkce ve slohovém výcviku (s pomocí Pravidel českého jazyka a Stručné mluvnice české).

Sloh

- Sestavování osnovy textů.
- Odlišování tvrzení od mínění.
- Procvičování vypravování.
- Vlastní popis.
- Psaní dopisu - jeho částí.
- Podávání telegramu.
- Vyplňování tiskopisů.

Co by měl žák umět

- Využívat jazyka jako nástroje k ústnímu i písemnému dorozumívání jak ve škole, tak v běžném životě.
- Užívat průběžně spisovnou výslovnost a pravopis.
- Využívat přídavná jména při stylistickém projevu ústním i písemném.
- Nezaměňovat kategorie podstatných jmen a sloves.
- Pracovat s různými typy souvětí.
- Znat základní pravidla interpunkce a umět jich využívat v praxi.
- Pracovat s Pravidly českého pravopisu.
- Orientovat se v encyklopediích určených dětem a mládeži.
- Poradit si v běžném společenském styku, zvládnout vyplňování běžných tiskopisů.
- Vypravovat, popisovat, rozšiřovat si slovní zásobu.

Příklady rozšiřujícího učiva

- Vyhledávání vět jednoduchých a souvětí ve 100+1 zahraniční zajímavost, využívání při větném rozboru.
- Přímá řeč v knížkách pro děti.
- Popisy předmětů z televizního vysílání.
- Blahopřejné telegramy a tvořivé texty.

- Pozorování přírody v souvislosti s vyhledáváním několikanásobného podmětu.
- Dopis, který něco říká. Psaníčka ve škole.
- Moje poklady a druhy číslovek. Číslovka v roli podmětu.
- Nadbytečné užívání zájmen v běžné mluvě.
- Interpunkce v dopise.
- Zvláštnosti telegramů.
- Problematičtější tiskopisy.

2. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

(se změnami provedenými k 1. 9. 2005)

5 Vzdělávací oblasti

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV orientačně rozdělen do devíti **vzdělávacích oblastí**. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním *vzdělávacím oborem* nebo více obsahově blízkými *vzdělávacími obory*:

Jazyk a jazyková komunikace (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk*)

Matematika a její aplikace (*Matematika a její aplikace*)

Informační a komunikační technologie (*Informační a komunikační technologie*)

Člověk a jeho svět (*Člověk a jeho svět*)

Člověk a společnost (*Dějepis, Výchova k občanství*)

Člověk a příroda (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)

Umění a kultura (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*)

Člověk a zdraví (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*)

Člověk a svět práce (*Člověk a svět práce*)

Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou v úvodu vymezeny **Charakteristikou vzdělávací oblasti**, která vyjadřuje postavení a význam vzdělávací oblasti v základním vzdělávání a charakterizuje vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů dané vzdělávací oblasti. Dále je v této části naznačena návaznost mezi vzdělávacím obsahem 1. stupně a 2. stupně základního vzdělávání.

Na charakteristiku navazuje **Cílové zaměření vzdělávací oblasti**. Tato část vymezuje, k čemu je žák prostřednictvím vzdělávacího obsahu veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí.

Praktické propojení vzdělávacího obsahu s klíčovými kompetencemi je dáno tím, že si škola na základě cílového zaměření vzdělávací oblasti stanovuje ve ŠVP výchovné a vzdělávací strategie vyučovacích předmětů – viz graf 2.

Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů (včetně doplňujících vzdělávacích oborů¹) je tvořen očekávanými výstupy a učivem². V rámci 1. stupně je vzdělávací obsah dále členěn na 1. období (1. až 3. ročník) a 2. období (4. až 5. ročník). Toto rozdělení má školám usnadnit distribuci vzdělávacího obsahu do jednotlivých ročníků.

Očekávané výstupy mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné. Vymezují předpokládanou způsobilost využívat osvojené učivo v praktických situacích a v běžném životě. RVP ZV stanovuje očekávané výstupy na konci *3. ročníku* (1. období) jako **orientační** (nezávazné) a na konci *5. ročníku* (2. období) a *9. ročníku* jako **závazné**³.

¹ Doplňující vzdělávací obory jsou obory, které doplňují a rozšiřují vzdělávací obsah základního vzdělávání.

² Vzdělávací obsah pro žáky s lehkým mentálním postižením stanovuje příloha tohoto dokumentu.

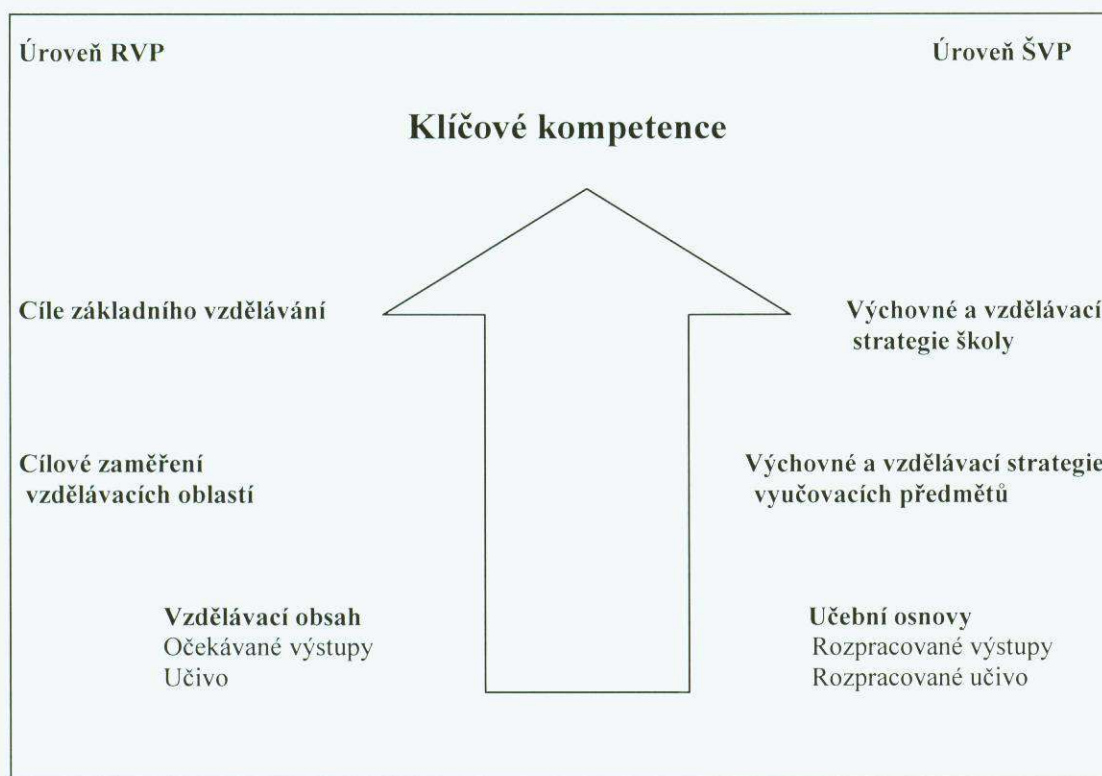
³ Pokud povaha zdravotního postižení objektivně neumožňuje naplnění některých očekávaných výstupů z RVP ZV, je možné ve ŠVP nahradit příslušné očekávané výstupy takovými, které lépe vyhovují vzdělávacím možnostem žáků se zdravotním postižením.

Učivo je v RVP ZV strukturováno do jednotlivých tematických okruhů (témat, činností) a je chápáno jako *prostředek k dosažení očekávaných výstupů*. Pro svoji informativní a formativní funkci tvoří nezbytnou součást vzdělávacího obsahu. Učivo, vymezené v RVP ZV, je **doporučené** školám k distribuci a k dalšímu rozpracování do jednotlivých ročníků nebo delších časových úseků. Na úrovni ŠVP se stává učivo závazné.

Vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů škola rozčlení do *vyučovacích předmětů* a rozpracuje, případně doplní v *učebních osnovách* podle potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků tak, aby bylo zaručené *směřování k rozvoji klíčových kompetencí*.

Z jednoho vzdělávacího oboru může být vytvořen jeden vyučovací předmět nebo více vyučovacích předmětů, případně může vyučovací předmět vzniknout integrací vzdělávacího obsahu více vzdělávacích oborů (integrováný vyučovací předmět). RVP ZV umožňuje *propojení (integraci)* vzdělávacího obsahu na úrovni témat, tematických okruhů, případně vzdělávacích oborů. Integrace vzdělávacího obsahu musí respektovat logiku výstavby jednotlivých vzdělávacích oborů. Základní podmínkou funkční integrace je kvalifikovaný učitel.

Záměrem je, aby učitelé při tvorbě školních vzdělávacích programů vzájemně *spolupracovali, propojovali* vhodná témata společná jednotlivým vzdělávacím oborům a *posilovali nadpředmětový přístup ke vzdělávání*.

Graf 2 - Směřování k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků

5.1 JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE

Charakteristika vzdělávací oblasti

Vzdělávací oblast **Jazyk a jazyková komunikace** zaujímá stěžejní postavení ve výchovně vzdělávacím procesu. Dobrá úroveň jazykové kultury patří k podstatným znakům všeobecné vyspělosti absolventa základního vzdělávání. Jazykové vyučování vybavuje žáka takovými znalostmi

a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání.

Obsah vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace se realizuje ve vzdělávacích oborech **Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk**⁴.

Dovednosti získané ve vzdělávacím oboru **Český jazyk a literatura** jsou potřebné nejen pro kvalitní jazykové vzdělání, ale jsou důležité i pro úspěšné osvojování poznatků v dalších oblastech vzdělávání. Užívání češtiny jako mateřského jazyka v jeho mluvené i písemné podobě umožňuje žákům poznat a pochopit společensko-kulturní vývoj lidské společnosti. Při realizaci daného vzdělávacího oboru se vytvářejí předpoklady k efektivní mezilidské komunikaci tím, že se žáci učí interpretovat své reakce a pocity tak, aby dovedli pochopit svoji roli v různých komunikačních situacích a aby se uměli orientovat při vnímání okolního světa i sebe sama.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru **Český jazyk a literatura** má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do tří složek: Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.

V *Komunikační a slohové výchově* se žáci učí vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu vztahujícího se k nejrůznějším situacím, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah. Ve vyšších ročnících se učí posuzovat také formální stránku textu a jeho výstavbu.

V *Jazykové výchově* žáci získávají vědomosti a dovednosti potřebné k osvojování spisovné podoby českého jazyka. Učí se poznávat a rozlišovat jeho další formy. Jazyková výchova vede žáky k přesnému a logickému myšlení, které je základním předpokladem jasného, přehledného a srozumitelného vyjadřování. Při rozvoji potřebných znalostí a dovedností se uplatňují a prohlubují i jejich obecné intelektové dovednosti, např. dovednosti porovnávat různé jevy, jejich shody a odlišnosti, třídít je podle určitých hledisek a dospívat k zobecnění. Český jazyk se tak od počátku vzdělávání stává nejen nástrojem získávání většiny informací, ale i předmětem poznávání.

V *Literární výchově* žáci poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat literární fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život.

Verbální i neverbální komunikace se může vhodně rozvíjet i prostřednictvím *Dramatické výchovy*, zařazené v RVP ZV jako doplňující vzdělávací obor.

Cizí jazyk a Další cizí jazyk přispívají k chápání a objevování skutečností, které přesahují oblast zkušeností zprostředkovaných mateřským jazykem. Poskytují živý jazykový základ a předpoklady pro komunikaci žáků v rámci integrované Evropy a světa.

Osvojování cizích jazyků pomáhá snižovat jazykové bariéry a přispívá tak ke zvýšení mobility jednotlivců jak v jejich osobním životě, tak v dalším studiu a v budoucím pracovním uplatnění. Umožňuje poznávat odlišnosti ve způsobu života lidí jiných zemí i jejich odlišné kulturní tradice. Prohlubuje vědomí závažnosti vzájemného mezinárodního porozumění a tolerance a vytváří podmínky pro spolupráci škol na mezinárodních projektech.

Požadavky na vzdělávání v cizích jazycích formulované v RVP ZV vycházejí ze Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, který popisuje různé úrovně ovládnutí cizího jazyka. Vzdělávání v Cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A2, vzdělávání v Další cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A1 (podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky)⁵.

⁴ Další cizí jazyk je do roku 2011/2012 vymezen jako **doplňující vzdělávací obor** s disponibilní časovou dotací 6 hodin na 2. stupni. Znamená to, že škola musí všem žákům nabídnout Další cizí jazyk ve formě volitelného předmětu. Vzdělávací obsah doplňujícího vzdělávacího oboru Další cizí jazyk je vymezen v kapitole 5.10.

⁵ Společný evropský referenční rámec pro jazyky vymezuje kompetence komunikativní (lingvistické, sociolingvistické, pragmatické) a všeobecné (předpokládající znalost sociokulturního prostředí a realii zemí, ve kterých se studovaným jazykem hovoří) jako cílové kompetence jazykové výuky. **Úroveň A2:** Rozumí větám a často používaným výrazům vztahujícím se k oblastem, které se ho/jí bezprostředně týkají (např. základní informace o něm/ní a jeho/její rodině, o nakupování, místopisu a zaměstnání). Dokáže komunikovat prostřednictvím jednoduchých a běžných úloh, jež vyžadují jednoduchou a přímou výměnu informací o známých a běžných skutečnostech. Umí jednoduchým

Úspěšnost jazykového vzdělávání jako celku je závislá nejen na výsledcích vzdělávání v jazyce mateřském a v cizích jazycích, ale závisí i na tom, do jaké míry se jazyková kultura žáků stane předmětem zájmu i všech ostatních oblastí základního vzdělávání.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- chápání jazyka jako svébytného historického jevu, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa, a tedy jako důležitého sjednocujícího činitele národního společenství a jako důležitého a nezbytného nástroje celoživotního vzdělávání
- rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku a jeho chápání jako potenciálního zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství
- vnímání a postupnému osvojování jazyka jako bohatého mnohotvárného prostředku k získávání a předávání informací, k vyjádření jeho potřeb i prožitků a ke sdělování názorů
- zvládnutí běžných pravidel mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a rozvíjení pozitivního vztahu k jazyku v rámci interkulturní komunikace
- samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření
- získávání sebedůvěry při vystupování na veřejnosti a ke kultivovanému projevu jako prostředku prosazení sebe sama
- individuálnímu prožívání slovesného uměleckého díla, ke sdílení čtenářských zážitků, k rozvíjení pozitivního vztahu k literatuře i k dalším druhům umění založených na uměleckém textu a k rozvíjení emocionálního a estetického vnímání

5.1.1 ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

1. stupeň

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- *plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti*
- *porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti*
- *respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru*
- *pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost*
- *v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči*
- *volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích*
- *na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev*
- *zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním*
- *píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev*
- *píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení*
- *seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh*

způsobem popsat svou vlastní rodinu, bezprostřední okolí a záležitosti týkající se jeho/jejích nejnáléhavějších potřeb.

Úroveň A1: Rozumí známým každodenním výrazům a zcela základním frázím, jejichž cílem je vyhovět konkrétním potřebám, a umí tyto výrazy a fráze používat. Umí představit sebe a ostatní a klást jednoduché otázky týkající se informací osobního rázu, např. o místě, kde žije, o lidech, které zná, a věcech, které vlastní, a na podobné otázky umí odpovídat. Dokáže se jednoduchým způsobem domluvit, mluví-li partner pomalu a jasně a je ochoten mu/jí pomoci.

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení
- reprodukuje obsah přiměřeně složitěho sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti

Učivo

- čtení – praktické čtení (technika čtení, čtení pozorné, plynulé, znalost orientačních prvků v textu); věcné čtení (čtení jako zdroj informací, čtení vyhledávací, klíčová slova)
- naslouchání – praktické naslouchání (zdvořilé, vyjádření kontaktu s partnerem); věcné naslouchání (pozorné, soustředěné, aktivní – zaznamenat slyšené, reagovat otázkami)
- mluvený projev – základy techniky mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost), vyjadřování závislé na komunikační situaci; komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, zpráva, oznámení, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu; základní komunikační pravidla (oslovení, zahájení a ukončení dialogu, střídání rolí mluvčího a posluchače, zdvořilé vystupování), mimojazykové prostředky řeči (mimika, gesta)
- písemný projev – základní hygienické návyky (správné sezení, držení psacího náčiní, hygiena zraku, zacházení s grafickým materiálem); technika psaní (úhledný, čitelný a přehledný písemný projev, formální úprava textu); žánry písemného projevu: adresa, blahopřání, pozdrav z prázdnin, omluvenka; zpráva, oznámení, pozvánka, vzkaz, inzerát, dopis, popis; jednoduché tiskopisy (příhláška, dotazník), vypravování

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky
- porovnává významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná
- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojovacími výrazy
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky
- odůvodňuje a píše správně: *i/y* po tvrdých a měkkých souhláskách *i* po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; *dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě* - mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu

- rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary
- vyhledává základní skladební dvojici a v neúplné základní skladební dvojici označuje základ věty
- odlišuje větu jednoduchou a souvětí, vhodně změní větu jednoduchou v souvětí
- užívá vhodných spojovacích výrazů, podle potřeby projevu je obměňuje
- píše správně *i/y* ve slovech po obojetných souhláskách
- zvládá základní příklady syntaktického pravopisu

Učivo

- **zvuková stránka jazyka** – sluchové rozlišení hlásek, výslovnost samohlásek, souhlásek a souhláskových skupin, modulace souvislé řeči (tempo, intonace, přízvuk)
- **slovní zásoba a tvoření slov** – slova a pojmy, význam slov, slova jednoznačná a mnohoznačná, antonyma, synonyma, homonyma; stavba slova (kořen, část předponová a příponová, koncovka)
- **tvarosloví** – slovní druhy, tvary slov
- **skladba** – věta jednoduchá a souvětí, základní skladební dvojice
- **pravopis** – lexikální, základy morfologického (koncovky podstatných jmen a přídavných jmen tvrdých a měkkých) a syntaktického (shoda přísudku s holým podmětem)

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku
- vyjadřuje své pocity z přečteného textu
- rozlišuje vyjadřování v próze a ve verších, odlišuje pohádku od ostatních vyprávění
- pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je
- volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma
- rozlišuje různé typy uměleckých a neuměleckých textů
- při jednoduchém rozboru literárních textů používá elementární literární pojmy

Učivo

- poslech literárních textů
- zážitkové čtení a naslouchání
- **tvořivé činnosti s literárním textem** – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, dramatizace, vlastní výtvarný doprovod

základní literární pojmy – literární druhy a žánry: rozpočítadlo, hádanka, říkanka, báseň, pohádka, bajka, povídka; spisovatel, básník, kniha, čtenář; divadelní představení, herec, režisér; verš, rým, přirovnání

Vyjmuto z:

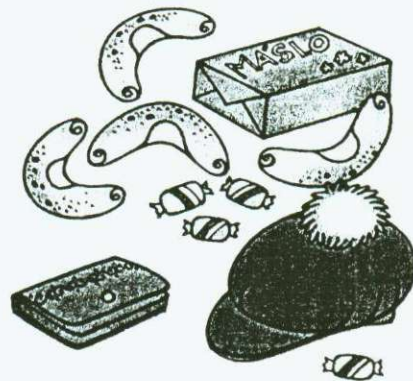
Vzdělávací program ZÁKLADNÍ ŠKOLA (Schválilo MŠMT dne 30.4. 1996 pod čj. 16 847/96 - 2 s platností od 1. 9. 1996.)

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)

Věty rozkazovací a práci

1. Nákup

Jano, běž do obchodu!
Kup rohlíky a máslo.
Kup si taky karamelky.
Nezapomeň si vzít čepici.
A neztrať peněženku!
Paní prodavačku slušně pozdrav.
S nákupem přijď okamžitě domů!
Nedělej babičce zbytečné starosti.

- ① *Poznáme z článku, kdo Janě rozkazuje?
Uvažuj, kdo to může být.*
- ② *Chceme-li něco po druhém člověku, obvykle používáme „kouzelné“ slovo. Víš, které to je?*
- ③ *Požádej maminku, tatínka nebo babičku o kontrolu domácího úkolu, o peníze na kino apod.*

- ① *U každé věty řekni, co maminka Janě větou rozkazuje. Např.: Neztrať peněženku! Maminka rozkazuje Janě, aby neztratila peněženku.*
- ② *Pokuste se společně změnit věty rozkazovací na věty oznamovací.*
- ③ *Pozoruj, co píšeme za větami rozkazovacími.*

2. Opíš cvičení 1. Barevně vyznač velká písmena na začátku vět a znaménka za větami

Pamatuj si!

Větám, kterými něco rozkazujeme nebo někoho k něčemu vyzýváme, říkáme věty rozkazovací.

Za větami rozkazovacími píšeme zpravidla tečku.

Důrazný rozkaz naznačujeme vykřičníkem.

Ze cvičení 1 vyber větu, která je podle tebe velmi přísným rozkazem.

Za větou rozkazovací, která vyjadřuje důrazný rozkaz, píšeme vykřičník.

Vyber větu, která je spíše výzvou, vybídnutím.

Za větou rozkazovací, která vyjadřuje mírný rozkaz, píšeme tečku.

Větám, které vyjadřují přání, říkáme věty práci.

Např.: *Kéž by už byly Vánoce.*

1. Čtenářka

Han-čka má ráda kn-h-. Prý von-.
A každá j-nak. **Pohádky** voní jako
hlubok-les, **příběhy o dětech** jako č-sté
potok-. **Básničky** voní jako květ-n-. V kn-ze
si Hanka prohlíž-nejdřív všechn-
obrázk-. Teprve pak začne č-st. Ale má
nejraděj-, když jí čte někdo j-n-. Třeba
tat-nek před span-m.

Úkoly

Text v rámečku můžeme okopírovat. Zvětšit na 150%.

1. Naše projevy se skládají z vět.
2. Na začátku věty píšeme _____
3. Naučili jsme se rozlišovat čtyři druhy vět.
4. Věty, kterými něco oznamujeme, jsou věty _____
Za větami oznamovacími píšeme _____
Napiš větu oznamovací: _____
5. Věty, kterými se na něco tážeme, jsou věty _____
Za větami tázacími píšeme _____
Napiš větu tázací: _____
6. Věty, kterými něco rozkazujeme, jsou věty _____
Za větami rozkazovacími píšeme obvykle _____
při důrazném rozkazu _____
Napiš větu rozkazovací: _____
7. Věty, kterými vyjadřujeme přání, jsou věty _____
Za větami přacími píšeme obvykle _____
Napiš větu přací. (Použij slova ať, kéž.) _____
8. Věty se skládají ze _____
Každé slovo píšeme _____
9. Slova se skládají ze _____
10. Pokud se celé slovo nevejde na řádek, rozdělíme je podle _____
Rozdělení naznačíme _____
11. Jednoslabičná slova _____ rozdělít.
12. Slabiky se skládají z _____
13. Napsaná hláska je _____
14. Napiš několik slov s dvojhláskami. _____

Tři kamarádi šli na výlet. Slunce na nebi bylo vysoko a na vzdálené věži byly zvony poledne. Za polem odbočovaly dvě cesty mezi stromy. Kluci se chystali v chládku posvačit. Povalovaly se tam pokácené stromy. Klády klukům posloužily jako židle i stůl. Ruda opatrně loupal skořápky z vajíček. Vajíčka všem chutnala.

- Vyprávějte o výletě, který se vám vydařil.
- Přečtete základní skladební dvojice. Vyznačte v nich podmět rovnou čarou a přísudek vlnovkou.
- Slovesné tvary zakončené na -l, -la, -lo, -li, -ly, -la nazýváme _____
- Ukažte na podmínky ukazovacími zájmeny a také slovesnou osobu vyjádřete zájmenem. Porovnejte jejich rod a číslo.

	podmět rodu:	zakončení příčestí min.:
(ti) kamarádi (oni) šli	r. m. živ. č. mn.	-li
(to) slunce (ono) bylo	r. stf. č. j.	-lo
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

V tomto přehledu vidíme, že podmět a přísudek se shodují v rodě a čísle.

- Pozorujte v napsaném přehledu, jak je zakončeno příčestí minulé, je-li podmět v čísle množném:

- ① rodu mužského životný - příčestí minulé končí _____
- ② rodu mužského neživotný - příčestí minulé končí _____
- ③ rodu ženského - příčestí minulé končí _____
- ④ rodu středního - příčestí minulé končí _____

- Vyberte slova, která mohou tvořit základní skladební dvojici. Utvořte věty.

kosi, lesy, mládě, koza, stromy, děvče, louky
se zelenaly, se pásla, se houpalo, kvetly, pilo, voněly, zpívali

	podmět rodu:	zakončení příčestí min.:
Černí kosi zpívali jako o závod.	muž. živ.	-li
_____	_____	_____
_____	_____	_____

1. ÚKLID

Děvčata se pustila do úklidu klubovny. V rohu stála dvě vědra a za plentou byla dvě košťata. Děvčata se o náčiní rozdělila. Práce se jim dařila. Všechna svítidla se po umytí zatřpytila. Také okna se leskla. Vyčištěná křesla stála na svých místech. Skautský oddíl bude mít dnes vzácného hosta.

- Koho byste si pozvali na návštěvu vy? O čem by vám host mohl vyprávět?
- V základní skladební dvojici vyhledejte podmět a určete jeho číslo a rod. Je-li podmět v množném čísle rodu středního, je příčestí minulé zakončeno **-la**.
- Vyhledejte větu, kde podmět není rodu středního. Je-li podmět v čísle jednotném rodu ženského, je příčestí minulé zakončeno **-la**.

- Podmět v čísle množném rodu středního podtrhněte červeně a podmět v čísle jednotném rodu ženského podtrhněte modře. Pozorujte zakončení příčestí minulé.

Žabka poskakovala, kůzlata poskakovala, Jitka utekla, kuřata utekla, Veronika se potopila, housata se potopila, Martina se napila, štěnata se napila, kočka se protahovala, kořata se protahovala, včela bzučela, jablka opadala, svíčka dohasínala, víla tančila, kola se točila, pole se zelenala, knížka se zavírala.

Příčestí minulé je zakončeno -la, je-li podmět:

- _____ nebo b) _____

- Určete číslo a rod podmětu a doplňte koncovky příčestí minulé.

ZMATKY

Vyskočila na madla,
madla se s ní propadl_____

Zadrnčel_____ zrcadla,

dvě pometla upadl_____

splašil_____ se švihadla,

kola vjel_____ pod bradla.

V oknech skla se zachvěl_____

Světla zhasl_____ docela.

základní skladební dvojice

v čísle jednotném:

madlo se propadlo

Zapamatujte si:

Je-li podmět v množném čísle rodu středního, píše se v koncovce příčestí minulé **-a**. Kola se točila. Letadla startovala. Děvčata tančila.

Polovzdělanec Qak si však nedal s provokacemi pokoj ani v parku. J Překá-
žel v jízdě koloběžkám, motal se na pískovišti, kde svévolně kazil l bábovky
a děsily malé parádní psyky. S Jeden majitel takového minipsa po něm vztek-
le mrštil novými a dost se pak divil, když si v nich žabák začal loustvat.
____ Dočetl se tam, že největším nepřítelem žab nejsou lidé, nýbrž čáp.
____ Qak se rozčilil a okamžitě se vydal čápa hledat. ____ Samosebou, že dřív
našl čápa žabáka než žabák čápa. ____ „Jak si to představujete, ubližovat žá-
bám,“ zle se obořil Qak na čápa. ____ Čápa neřekl nic. ____ Jeden vzal Qaka
do zobáku, pěkně si ho nadhodil a polkl. ____ Ostatně čáp si to snad může do-
volit - je přece také chráněný. ____ Naštěstí však o tom neví.

16

1. Ve vyznačené větě vyznačte základní skladební dvojici.
U větných celků vyznačte: souvětí S, věta jednoduchá J. 9

2. Do vět doplňte různé podměty:

_____ se motal na pískovišti.	(žáby)	
_____ se motal na pískovišti.	(kluci)	
_____ se motal na pískovišti.	(štěňátka)	
_____ nás lákal do parku.	(dětská hřiště)	
_____ nás lákal do parku.	(rozkvetlé květiny)	
_____ nás lákal do parku.	(mohutné stromy)	
_____ nás lákal do parku.	(spolužáci)	7

3. Napište věty v množném čísle.
Na naši zahradu často přilétal kos. Kosa v rukou sekáče jen zvonila.
Seno pěkně vysychalo. Seník se rychle plnil. Kráva si v zimě pochutnala.

_____ 9

4. Podtrhněte určitá slovesa vlnovkou.
Je-li větný celek věta jednoduchá, napište J.
Je-li větný celek souvětí, napište S.
Doplňte chybějící čárky a napište vzorce souvětí.

a) Čokoládový mikuláš i čokoládový bonbón mají svůj původ daleko na kakaové plantáži. _____

b) Z větví kakaovníků vyrůstají růžové květy z nich dozrávají bobule které připomínají malinké načervenalé okurky.

c) Dozrálé boby se sklídí suší se na slunci a z plantáží se odvázejí v pytlích na nákladních automobilech. _____ 10

a) Věta jednoduchá má (jednu - dvě - více) základní skladební dvojici.
b) V souvětí je tolik základních skladebních dvojic, kolik je v něm _____ Každá věta v souvětí má (jednu - dvě - více) základních skladebních dvojic.
c) Věty v souvětí bývají odděleny _____
d) Pouze před spojkami _____ se čárka obvykle nepíše.
e) Čárka se píše např. před těmito spojkami: (4) _____
f) Spojovacím výrazem mohou být: spojky, číslovky, zájmena, předložky, příslovce. (Co se nehodí, škrtněte.) 11

6. Napište příklady slov:
a) slovo mnohoznačné: _____
Utvořte dvě věty, v nichž bude mít toto slovo různý význam.
_____ 3

b) slovo významem nadřazené: _____
tři slova podřazená: _____ 3

c) tři slova souřadná se slovem borovice: _____ 3

d) slova protikladná s danými slovy: hloubka - _____
světlý - _____ nahore - _____ mnoho - _____ 4

e) slova stejného nebo podobného významu:
běží - _____
dům - _____
pěkný - _____ 6

f) Ke slovům bez citového zabarvení napište slova s citovým zabarvením
lichotná: _____ hanlivá: _____
_____ polévka _____
_____ pes _____
_____ děda _____
_____ jídlo _____ 8

g) Ke slovům nespisovným napište slova spisovná:
flaška - _____ limča - _____
neflákej se - _____ našprtej se to _____ 4

h) Ke slovům přejatým napište, co znamenají:
víkend - _____
premiér - _____ 2

Maximální počet bodů: 96 Dosažený počet bodů: _____

U nás doma

Věta je myšlenka vyjádřená slovy.
Věta se skládá ze slov. Každé slovo píšeme zvlášť. Slovo má ve větě své místo.

Podívejte, tvořit věty je snadné!
To, co si myslím, vidím, cítím, dokážu říct nebo napsat. A to jsou věty, které se skládají ze slov. Například:
Máلكovi uklízejí.

1. Sestavte podle obrázků věty o tom, jak Máلكovi uklízejí.
2. Říkejte, jak pomáháte doma vy.
3. Vyjmenujte členy vaší rodiny.
4. Z obrázku vyberte některé předměty a slova vytleskejte. Určete počet slabik ve slovech.
5. Montik opět dělá lumpárny, aby tě trochu vyzkoušel. Rozfoukal slova ve větách a je na tobě správně je poskládat do vět a napsat:

kapesníky. Eva skládá
podava sroubovák tajnkovi Petřík
králíky. Jana krmit pomáhá babičce
den každý utírá Honzík nádobí.

Fouká, fouká větríček,
rozfouká pár slovíček.

Lepidlo se rozlilo,
všechna slova slepilo.

Pes Astaležin boudy

Martín se stará o rybičky v akváriu.

Tatíněk koupil novou klec pro andulku.

Pouštění draků

V neděli odpoledne šla Jana se svými bratry Martinem a Petrem pouštět draky. Na kopci foukal silný vítr. Pozor! Držte si draky! Jana najednou uslyšela pláč. Co se asi stalo? „Podívej, drak mi uletěl!“ volal Martin. „Neplač! Popřej svému drakovi šťastnou cestu.“ Martin zvolal: „Kěž bys letěl hodně daleko, dráčku!“

Vtom přiběhl Petr a nabídl mladšímu bratrovi svého draka.

1. Přečtete a vyprávějte konec příběhu. Jaký byl Petr?
2. Pracuj s článkem.
Najdi věty s vykřičníkem, s tečkou a pak s otazníkem.

Jistě jste si už všimli, že věty jsou různé. Na konci vět můžeme psát . ? ! a také můžeme věty různě vyslovit. Podle toho věty rozdělujeme, podívejte!

Děti jdou pouštět draky.
oznamujeme – je to věta oznamovací

Co se tam asi stalo?
tážeme (ptáme) se – je to věta tázací

Kěž by dráček letěl daleko!
přejeme si – je to věta přací

Držte si draky!
rozkazujeme – je to věta rozkazovací

- Vymysli krátkou větu tázací, rozkazovací a přací. Napiš je.

Věta oznamovací

Skřízeň na zahradě

Je pátek večer. Rodina Málkova právě večeří. Tatinkovi přišla na mobil zpráva. Píše babička, že by chtěla, aby přijeli. Děti se už těší na babičku i na psa Haryka.

1. Vymyslete tři věty oznamovací k obrázku.

2. Prečti zprávu od babičky. Háčky, čárky chybějí. Tak je dopiš raději.

Větou oznamovací
něco oznamujeme.
Píšeme za ní tečku.
(Málkovým
přišla zpráva.)

3. Na tabuli skřítek Slůvko začal psát několik slov:

Pomozte mi, kamarádi, z těch slov věty smontovat. Ale pozor, věty oznamovací.

salinek	srhal	ovocu
maminka	čistil	selenina
Jana	hrabal	listi
Martinek	sbral	ořechy

4. Přepiš a zdůvodni pravopis malých a velkých písmen: (Písmenko z tebe bude mít určitě radost, jak to už umíš.)

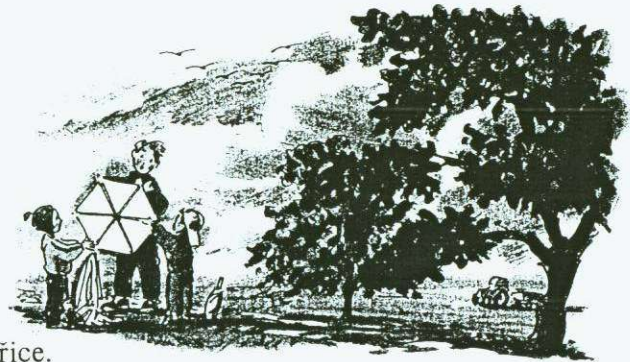
spisovatel Josef Lada, kniha Mikeš, město Ostrava, řeka Vltava, hory Jeseníky, pes Žeryk, chlapec Břeťa

5. Diktát: Na dvoře kokrhá kohout. Babička seče trávu pro králíky.

Příroda na podzim

Ptáci odlétají na jih.
V sadech zrají jablka.
Děti pouštějí draky.
Listí se zbarvuje.
Ráno bývají mlhy.
Z poli se sklízí brambory, řepa a kukuřice.

1. Jmenujte tři listnaté stromy, které mají krásně zbarvené listy na podzim. Proč se listí na podzim zbarvuje? Proč opadává?

2. Vybírej si čtyři věty, do sešitu zapisuj, hleděj začátky a konce, pastelkou je zakroužkuj.

3. Pojmenujte obrázky a slova seřaďte podle abecedy:

4. Prečtete předpověď počasí skřítko Slůvka, který nahradil některá slova obrázky:

Dobrý den. Dnes svítí .

Zítرا bude a bude foukat .

Vezměte si pro jistotu nebo .

Očekávejte i . V noci bude svítit a .

4. Větík se nám asi nudí, tak znaménka zamazal. Doplň je a věty přepiš.

Babička plete šálu na zimu_
Děda hrabe listí_
Jana a Martin opravují draka_

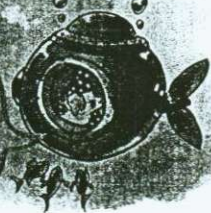
Od tisíce jezer k jednomu rybníku

Kouzelnikova výzva k návratu zastihla Jirku v zemi, které se říká Země tisíců jezer. Najdeme v ní více než šedesát tisíc vodních ploch. Jmenuje se Finsko a leží vysoko na severu. Jeho nejsevernější částí je Laponsko, které leží až za polárním kruhem. Jirka se z Finska vydal domů. Nejdřív se přeplavil přes Baltské moře. Pak plul proti proudu řeky Visly do Varšavy, kde nasedl na vlak. Ten ho unášel domů.

1. V podpalubí seismichala slovesa s ostatními slovními druhy. Doplňte chybějící *i, t, y, y* a všechna slovesa si vypište.

Souvětí je složeno ze dvou nebo více vět jednoduchých. Základem věty je základní skladební dvojice. Ve větě jednoduché je jedna základní skladební dvojice. V souvětí je více základních skladebních dvojic.

2. Určete základní skladební dvojice. Jde o souvětí nebo větu jednoduchou? Protože už Kouzelník zavola, Jirka odjel z Finska domů.

Nejdříve spočítám základní skladební dvojice: Jedna, dvě, tři, čtyři, pět, tolik má souvětí vět!

3. Z legrace jsem napsal špatně čísla s počtem vět. Opravte je, ať jsou správně.

Petr rozdává sešity a Maruška maže tabuli. 0
Matěj se těší, že po vyučování půjde na fotbal. 8
Martina si prohlédla aktovku, ale sešit nenašla, protože jej nechala doma. 1

4. Určete počet vět v souvětí. Souvětí pak rozdělte na věty jednoduché: Alice neznala slovo vyžle, ani Marek jej neuměl správně napsat.

Věty v souvětí mohou být spojeny:

- a) spojovacími výrazy a čárkou (Zůstanu doma, protože prší.)
b) jen čárkou (Radši budu doma, chci si napsat úkoly.)

Psaní čárek, to je věda, pomůže ti nápověda: Před spojkami *a, i* se obvykle čárka nepíše.

Spojovací výrazy v souvětí jsou:

1. spojky: např. *a, i, ale, kdyby, že, když, nebo, protože*
2. zájmena: např. *jaký, jaká, jaké, co, která, které, či*
3. příslovce: např. *kde, kam, jak, odkud, kudy, tak*

1. Řekněte, zda spojka spojuje slova nebo věty: Ema a Martin šli ven. Adam plaval a Katka hrála volejbal.

Pozor: Spojky mohou spojovat nejen věty, ale i slova mezi sebou.

2. Věty z obou sloupců spoj do souvětí. Pomoz vybrat Větíkovi vhodné spojky a souvětí napiš:

Dědeček se chystá na ryby. Neplašil ryby.
 Ráno chytil kapra. Neměl správnou míru.
 Rybář má být potichu. Nemám rybářský lístek.
 Děda mě bere s sebou. Sám si dělá křeslo.

3. Odpovězte na otázky a svou odpověď převed'te do souvětí: Proč si musíme pomáhat? Kdy máš radost?

4. Dokonči tak, aby vznikla souvětí. Vypiš spojovací výrazy:

Paní Kadrnožková se ptala, kam ____ Eliška uklidila a ____.
 Když ____, jdu na hřiště. Olda by šel rád ven, ale ____.
 Lenka nám napsala, že ____ Kdyby ze Země zmizela voda, ____

5. Větík je ale popleta! Pomoz mu napsat správné spojky

Výkres dlouho usychal a Aleš přidal mnoho vody.
 Řidič uviděl, aby auto před nimi prudce zabrzdilo.
 Teta chtěla, protože Patrik dárek ihned rozbil.
 Pavel čekal před kinem i Dominik nedřisel.

U moře tak a v horách jinak

Ivoš od teplého italského moře ještě nechtěl odjet, ale Aleš rozhodl: „Kouzelník volá a my poslechneme.“ Zamávali Vesuvu a vlak z Neapole se rozsupěl na sever. Na vrcholcích Alp se ještě bělal sníh. Ivoš kroutil hlavou: „Jaké počasí je asi u nás?“ Vlak sjel z hor dolů. Přivítalo je Rakousko a za ním na ně čekal domov.

1. Vyhledejte slovesa v souvětích z článku a určete počet vět.

Souvětí můžeme zapsat do vzorcu.
Větu označíme písmenem V, ke kterému
číslem připojíme pořadí věty v souvětí.
Dopíšeme čárky, spojky i tečku.

Všimli jste si, že spojovací výraz může stát i na začátku souvětí?

Když jedu vlakem mám u sebe jízdenku.

Když V1 V2.

Jana dostala knihu, **kteřou si přála**.

V1, kteřou V2.

Podívejte, jak jsem zkrátil dlouhá souvětí! Je to snadné!

Ještě malá rada:
Nejdřív určete slovesa
v souvětí, spočítejte počet
vět a napište vzorec.

2. Tak jako Montík napište vzorce souvětí.

Protože je zima, vezmu si na hřiště svetr.

Natálka spěchala do školy, ale přišla po zvonění.

Když bude pěkné počasí, zůstaneme venku do večera.

3. Podle každého vzorce souvětí sestav a napiš jednu větu.

V1 a V2.

Když V1, V2.

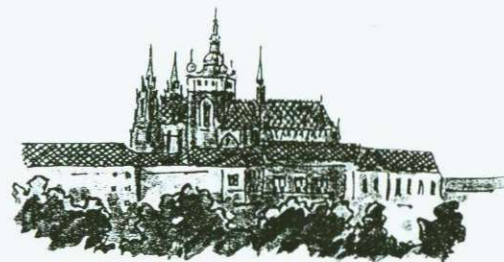
V1, protože V2.

V1, kde V2.

V1, ale V2.

V1, že V2.

Tam, kde jsme se narodili,
kde to každý z nás má rád,
kde nám každý kout je milý,
tam bychom to měli znát,
umět o tom povídat.

Jakpak se vám líbilo naše putování po světě? Skřítkům i jejich kamarádům velice. Než jsme se nadáli, školní rok je pryč, za chvíli si půjdete pro vysvědčení a hurá na prázdniny. Někdo si užil cestování dosyta, proto zůstane raději doma. Ten, kdo si zamiloval moře, pojede za jeho vlnami.

Ať však budete kdekoli,
všude vás může někdo oslovit
a bude se chtít dovědět něco
o vaší zemi a o městě nebo vesnici,
kde jste doma. Co teď?

Řekl bych mu základní
informace o naší zemi
a ukázal mu zajímavé věci
v okolí našeho města.

To jsi mě
překvapil, Ivoši! Tak
je to správně. Shrňme
si, co můžeme cizinci
o naší republice říct.

Řeknu, jak se jmenuje země,
ve které žiji, že leží ve středu Evropy,
jaký má znak, kolik má obyvatel,
jaké u nás tečou řeky, jaké máme hory,
že se hlavní město jmenuje Praha,
jak se jmenuje město, ve kterém bydlím,
a k tomu přidám pár zajímavostí.

1. Řekněte, co všechno víte o České republice. Ivoš vám napověděl.
2. Napište, která místa v České republice byste chtěli navštívit, a proč.
3. Kam byste zavedli cizince ve vašem městě nebo vesnici? Jistě máte oblíbené místo, které by měl určitě vidět. Popište jej.
4. Vyber si jednu významnou osobnost naší republiky a popiš ji cizinci. Vysvětli, proč sis vybral/a právě tuto osobu?

Vítěz zvolí královnu turnaje. Jeho zpěněný kůň nevimavě **míjí** krasavice. Ženy se dychtivě a nedočkavě **tísní** kolem princova trůnu. Rytíř zvolna **zastavuje** koně. **sesedá** a **pokleká** před dcerou drobného zemana. Divka rozpačitě **přijímá** z jeho rukou zlatou korunku. Hlediště se **rozbouří**. Vznešené dámy špatně **skrývají** rozhořčení nad poctou, kterou hrdina **prokázal** neznámé dívce. Proští lidé se z jeho volby nepokrytě a trochu škodolibě **těší**.

Prísudek může být vyjádřen jediným členem věty, např. *kamarádi zpívají,* nebo může být rozvíjen dalšími členy, např. *kamarádi zpívají písně.*

Prísudek byva nejčastěji vyjádřen určitým slovesným tvarem (ptáme se Co dělá? Co se říká o podmětu?)

- Větík v textu označil všechny přísudky, na vás je, abyste určili, které z nich jsou rozvíjeny dalšími členy. Přepište všechny do sešitu a barevně odlište.
- To je celý Větík, zapomněl na podměty. Napravte to a najděte v každé větě článku podmět.
- Poradíte si s touto hromadou? Poskládanou větu napište do sešitu a rozeberte základní skladební dvojici.
Z TRÁVY - SPOUSTU - BOBŘI
- NA ŘÍČCE - MALÍ - A - VĚTVÍČEK
- V ÚDOLÍ - SI POSTAVILI - HRÁZÍ.
- Utvořte věty podle zadání, která si pro vás připravil Kouzelník, a napište je:
s rozvitým podmětem a nerozvitým přísudkem;
s nerozvitým podmětem a rozvitým přísudkem;
s rozvitým podmětem a rozvitým přísudkem.
- Dokážeš napsat 2 věty s rozvitým přísudkem, jehož součástí bude jednou složený slovesný tvar a podruhé zvrtné sloveso?

Zvrtná slovesa (povídali si, vrátil se) a složené slovesné tvary (viděl jsem, lyžovali jsme) považujeme za jediný větný člen.

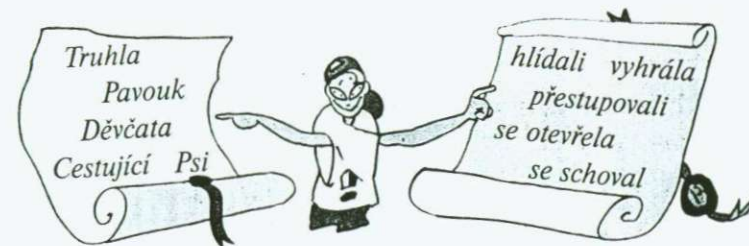
Heroldův zvučný hlas překřikuje hukot davu: „Nyni budou spolu nelitostně zápolit nejobratnější střelci. Dokáží, či ruka nejobratněji napne luk, či oko nejpřesněji zaměří cíl. Vítězi princ odevzdá zlatý šíp. Na závěr turnaje nastoupí všichni princovi rytíři. Utkají se ve společném boji se všemi, kteří se přihlásí pod korouhev Bílého rytíře. Bojovat se bude meči a sekýrami, dokud se na obou stranách udrží alespoň jeden bojovník na nohou. Mějte na paměti, že porážka není hanbou, vzdát se je prozřavé, ale útěk znamená pro rytíře potupu!“

Dopovězte: základní skladební dvojice se skládá z _____. Ptáme se na ni otázkami _____.

- Větík pomíchal základní skladební dvojice. Spojte je tak, aby vám žádné slovo nezůstalo, a utvořte věty. Některé napište.

- Vyznáte se v zeměpise? Spojte správně popletené dvojice slov a použijte je ve větách. Napište je a nezapomeňte označit základní skladební dvojice!
Lipno - řeka, Karlštejn - hory, Beroun - vodní nádrž/přehrada,
Sněžka - hrad, Otava - město, Krkonoše - hora
- Pomozte Větíkovi doplnit vhodná slovesa a vystřídejte při tom různé časy. U podmětů určete jejich vzory.
Kapitán ____ nákladní loď. Útočník ____ rozhodující gól.
Kuchař ____ ve vyhlášené restauraci. Ministr ____ nové zákony.
Četník ____ dopravu na nepřehledné křižovatce.
Sochař ____ nádhernou sochu. Lékárnice ____ důležitá látka.

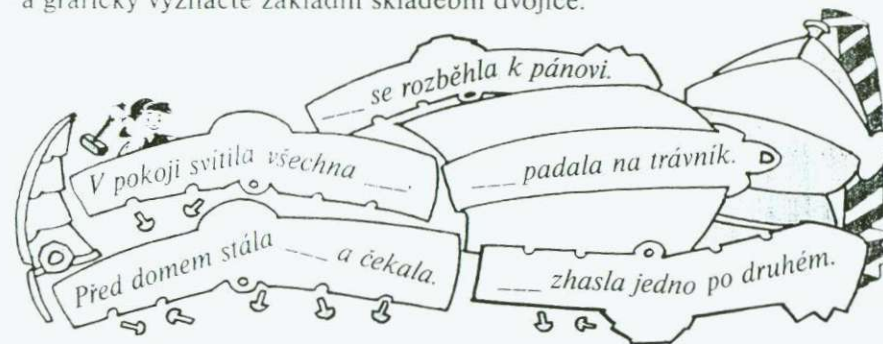
Slunce se sklánělo k západu, světla ubývalo, stíny se prodlužovaly. **Troubení** rohů **oznámilo** začátek boje. **Kolbiště** se **zaplnilo** bojovníky. Čtvero princových rytířů **zaútočilo** na cizince s bílým chocholem. **Hejno** těch, kteří se k němu přidali, **se rozuteklo** do všech stran. Bílý rytíř **zůstal** sám proti čtyřnásobné přesile. Jeho **brnění bylo poseto** ranami, oči se mu **zalévaly** potem a **krví**, ale **udatné srdce bilo** jako zvon.

Už se zdálo, že padne, ale na bojiště jako by **vtrhlo alespoň deset d'áb-lů**. Byl to však jediný muž v černém brnění. Boky jeho koně **chránilo sedlo** z černé kůže, jehož **třepení vlálo** ve větru. Tvář **zahalovalo hledí**, jen planoucí oči pronikaly mřížkou. Údery meče **pršely** na princovy rytíře. Zdálo se, že se **rozpoutalo peklo** a donutilo je hledat záchranu ve stanech. Princ **zuřil**. Nedalo se však **dělat nic jiného**, nežli Černého rytíře prohlásit vítězem. Po tom se však **slehla zem**. Zmizel i těžce raněný cizinec s bílým chocholem.

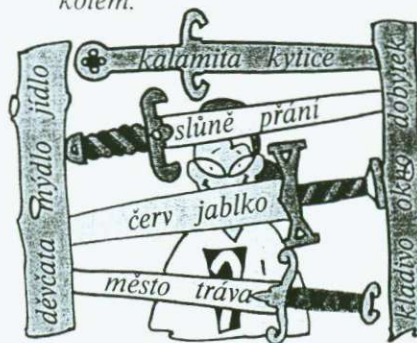

1. V úvodním textu Větik označil základní skladební dvojice. Jakého rodu jsou podměty? Převeďte věty do množného čísla, napište je a nezapomeňte na správné koncovky.
2. Přepište věty do sešitu a zvýrazněte podměty středního rodu v mn. č.
Mořská mušle šuměla. Mýdla byla rozbalená. Květy posetá louka voněla. Novorozená koťata ještě neviděla. Okna byla otevřená dokořán. Pomáda na rty už došla.
3. Převeďte věty do množného čísla a barevně označte všechny koncovky. Změnily se nějak?
Odřené koleno bolelo. Dlouhé veslo leželo na břehu. Vonělo tu drahé mýdlo. Za naším domem se rozprostíralo pole s obilím. Kotě spokojeně vrnělo.

1. Doplňte vhodné podměty středního rodu v množném čísle, věty napište a graficky vyznačte základní skladební dvojice.

2. Vyhledejte základní skladební dvojice s podmětem rodu středního v množném čísle. Vytvořte s nimi věty.
voda plynula, housata odpočívala, růže vykvetla, pole vysychala, kočka mňoukala, křesla stála, klubka se zatoulala, štěňata vrčela, myška utíkala
3. Převeďte slovesa v infinitivu do minulého času a celé věty napište.
Na hladině rybníka (dělat se) velká kola. Pole (být) čerstvě zoraná. Káčata (batolit se) za mámou. Za chvíli (startovat) obě letadla. Mámina povídla nám moc (chutnat). Pod umyvadly (ležet) nerozbalená mýdla. Naše jízdní kola (být) už opotřebovaná. Míchaná vajíčka (být) přesolená. Hříbě (běhat) kolem.

4. Vyhledejte podstatná jména rodu středního, převeďte je do množného čísla a tvořte s nimi věty tak, aby byla slovesa v minulém čase.
5. Říkejte části lidského těla, která jsou středního rodu. Ale pozor, v množném čísle jsou některá rodu ženského (oči, uši)!
6. Písmenko si pro vás připravil malé opakování. Doplňte chybějící písmena, věty napište a číslicí označte slovní druhy. U sloves pak určete osobu, číslo, čas a způsob.
Rádi b_chom ten film v_děli. Brz_přileti první vlašťovky. V tělocv_ku jsme skákali do v_šky. Každou sobotu musíme rodičům pomoci s úkl_dem. V pondělí p_šeme test z přírodop_su. Za týden pojedeme k_žnat...

Ivoš chystající se na exkurzi do planetária sledoval vše, co se týkalo hvězd. V knížce o slavných vesmírných objevech ho zaujal osud vynálezce dalekohledu Galilea Galileiho. Byl tak zvědavý, jak vše skončí, že část vyprávění přeskočil a vrhl se rovnou na závěr.

Galileo Galilei

...na lůžku ležel starý muž. Unavené oči děly na dychtivého mladíka. „Vy chcete vědět, jak je to doopravdy se Zemí?“ „Chci, pane,“ přitakal mladík, „donedávna lidé mysleli, že Země je středem vesmíru a Merkur, Venuše, Mars i Jupiter obíhají se Sluncem kolem ní. Ale jste to změnil!“ „To Polák Koperník přišel a řekl, že Země s planetami obíhá kolem Slunce, že je středem všehomíra. Já jsem jenom svým dalekohledem všechno potvrdil.“ „Církev chtěla upálit a vy jste své názory odvolal.“ Umírající Galileo se podíval mladíkovi přímo do očí: „Teď už je neodvolám. Země se točí a nikdo už ji nezastaví!“

G. Galilei

M. Koperník

Víte, co je planetárium? Navštívili jste ho někdy? Vyprávějte o tom, co lze v planetáriu vidět.

Z podtržených řádků vypište všechna podstatná jména. Ve skupinách zkuste vytvořit co nejvíce vět, v nichž by tato jména byla podmět.

Ve větách vyznačených kurzívou najdete základní skladební dvojice. Všimněte si, akými slovními druhy je vyjádřen podmět.

Doplňte.

Ve větě *Merkur, Venuše, Mars i Jupiter obíhají se Sluncem kolem Země je podmět* .
Tento podmět je označován jako .

Do vět doplňte několikanásobné podměty alespoň o třech členech.

Vesmír tvoří . se prodávají v papírnictví. Na zahradě právě kvetou . Na výlet se mi určitě bude hodit . se za mnou přijdou podívat.

Najděte v textu nevyjádřené podměty a vypište je i s přísudky.

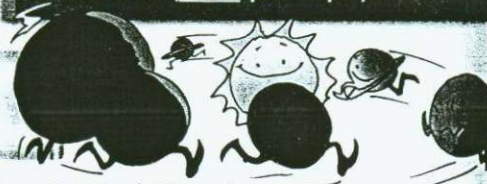
Dokážete doplnit do pozice podmětu vhodná podstatná jména nebo zájmena?

Zopakujte si, co víte ze 4. třídy o členech základní skladební dvojice!

Podmět může být vyjádřen podstatným jménem (*Jakub vyhrál.*), zájmenem (*Já jsem vyhrál.*), přídavným jménem (*Nejlepší vyhrál.*) i číslovkou (*První postoupil.*).

Na exkurzi v planetáriu sbíral Aleš astronomické zajímavosti pro noviny.

Vesmír

Aleš: Jak je starý vesmír? Je opravdu nekonečný?

Astronom: Vesmír je starý asi 15 miliard let, nemá střed ani hranici a neustále se zvětšuje. Na jeho počátku byla žhavá kulička menší než atom. Ta se zvětšila na velikost míče. Během zlomku sekundy byla tato supersila rozptýlena na všechny strany. Tak vznikl vesmír. **Tento okamžik je nazýván Velký třesk.**

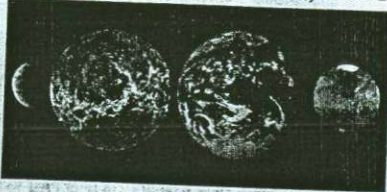
Aleš: To jsem už slyšel. Angličané mu říkají Big bang. Naše Slunce je mladší?

Astronom: Ano, vzniklo před 5 miliardami let. O něco později se vytvořila Země shlukováním malých těles přitahovaných k sobě gravitací. Asi před 4,5 miliardami let na ni dopadlo těleso velikosti Marsu. Nárazem vyvržená hmota vytvořila Měsíc.

Aleš: Je Země pátou největší planetou Sluneční soustavy?

Astronom: Ano a je s Merkurem, Venuší a Marsem jednou ze čtyř kamenných planet.

Merkur, Venuše, Země, Mars

Přísudek ve větě může být:

- a) **slovesný** – základem přísudku je určitý slovesný tvar jednoduchý (*Tadeáš čte.*) nebo složený (*Přijeli jste včas?, Kamarád by nehradil.*);
b) **jmenný se sponou**, např. *Filip se stal lékařem., Čekárna bývá plná.* – základem je spona (sloveso *být, bývat, stát se, stávat se*, a to i v záporu, např. *není, nestane se*) a jmenná část (podstatné nebo přídavné jméno).

1. Z rozhovoru vypište přísudky slovesné. Určete u nich gramatické kategorie.

2. V následujících větách označte základní skladební dvojice. U přísudku určete, jestli je slovesný, nebo jmenný se sponou.

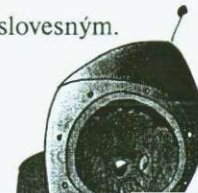
Galaxie je shluk milionů hvězd. Při procházkách po Měsíci nenajdeme jedinou známku života. Komety jsou tělesa složená z prachu a ledu. Země je od Slunce vzdálena 149 milionů kilometrů. Za jasných nocí můžeme vidět tisíce hvězd.

3. Najdete v úvodním rozhovoru alespoň čtyři přísudky jmenné se sponou? Napište je do sešitu a barevně rozlište sponové sloveso a jmennou část přísudku.

4. Nahraďte ve zvýrazněné větě přísudek jmenný se sponou přísudkem slovesným.

5. Jak by asi vypadal přísudek jmenný beze spony? Zkuste ho vytvořit z věty *Pes je přítel člověka.*

6. Vytvořte ve skupinách co nejvíce slov souznačných k přísudkům v následujících větách: *... je ...*

Na všechny otázky v planetáriu nebyl čas, a tak Ivoš doma otevřel encyklopedii o vesmíru.

Co říká o hvězdách encyklopedie?

Hvězdy

Jsou to obrovské plynné koule tvořené především vodíkem a heliem. Okem jich vidíme asi 2 000. Vědci rozlišují několik druhů hvězd. Mezi největší řadí hvězdné obry, kteří jsou až stokrát větší než naše Slunce.

Když se umírající hvězda v poslední fázi stonásobně zvětší a její povrch zchladne, stane se z ní červený obr. Po explozi se tento obr změní v supernovu, která asi týden září jako celá galaxie a pak zmizí.

Opakem obrů jsou trpaslíci, malé a slabě zářící hvězdy, mezi které patří červení a bílí trpaslíci. Červený trpaslík je hvězda menší než naše Slunce, kdežto bílý trpaslík je poslední fáze života hvězdy před explozí.

Naše nejbližší hvězda se jmenuje Sirius, Psi hvězda, a má bílého trpaslíka, kterého astronomové pojmenovali „štěně“.

Hvězdy jsou seskupeny po miliardách do galaxií. Ve vesmíru je jich asi 20 bilionů galaxií. Ta naše se nazývá Mléčná dráha.

Lidé věří, že nejsou ve vesmíru sami. Vědci i nadšenci pátrají po mimozemských civilizacích různými způsoby, například poslechem rádiových vln přicházejících z vesmíru.

Přestože nás filmy, fotografie a knihy přesvědčují o tom, že lidé a mimozemšťané se setkali (tzv. blízká setkání třetího druhu), návštěvu mimozemských civilizací na naší planetě dosud nikdo neprokázal.

(kolektiv autorů: Tajupný vesmír)

1. Co si ze 4. třídy pamatujete o shodě přísudku s podmětem? Zvládnete doplnit do tabulky chybějící údaje?

Podmět v množném čísle	Koncovka příčestí minulého	Příklad
rodu mužského životného		
rodu mužského neživotného		
	-y	Meruňky v sadu už dozrály.
rodu středního		

2. Následující podstatná jména nejprve na tabuli rozřídíte podle rodů a životnosti. Potom je použijte ve větách s různými přísudky v minulém čase a věty napište.

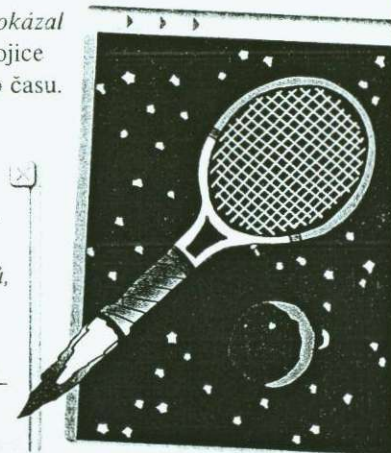
Vědci, hvězdy, atomy, planety, mimozemšťané, planetária, astronomové.

3. Znáte rozdíl mezi slovy astronom, astrolog a astronaut?

4. K přísudkům vidíme, rozlišují, zvětší, změní, věří, neprokázal najděte v textu podmínky. Celé základní skladební dvojice převedte do množného čísla a přísudek do minulého času.

5. Do textu doplňte správné koncovky sloves.

První rakety byl _ vynalezen _ v Číně už ve středověku. Pripomínal _ šípy a byl _ poháněn _ střelným prachem, který však velmi rychle shořel a rakety nikdy daleko nedoletěl_. Od té doby lidé vyzkoušel _ mnoho způsobů, jak vyslat rakety do vesmíru. Konstruktoři moderních raket začal _ používat tekutá paliva a okysličovačla, která smísil _ a zapálil_. Ze zádi rakety potom vyšlehl _ horké plyny, které ji vynesl _ do výšky. S takovou raketou lidé v roce 1961 poprvé dobyt _ vesmír.

SHODA PŘÍSUDKU S NĚKOLIKANÁSOBNÝM PODMĚTEM

Několikanásobný podmět v množném čísle	Koncovka příčestí minulého	Příklad
alespoň jeden člen je rodu mužského životného	-i	Kačer i kachna s kachňaty se ukryli v mlázi.
ani jeden člen není rodu mužského životného	-y	Břízy i ostatní stromy byly polámané od větru.
všechny členy jsou rodu středního v množném čísle	-a	Pole i města byla zaplavena rozvodněnou Vltavou.

6. Objevíte v textu několikanásobné podmínky? Vypište je do sešitu a přísudek převedte do minulého času.

7. Nejdříve spojte části vět dohromady, potom doplňte správnou koncovku a věty napište.

Vily, vodníci i jiné nadpřirozené bytosti
Čeština a angličtina
Klouzačky, prolézačky i kolotoče
Kořata a štěňata
Mufloni a daňci

byl _ na dětském hřišti.
byl _ k vidění v oboře.
si hrál _ na dvorku.
patřil _ mezi mé oblíbené předměty.
vystupoval _ v pohádce.

8. Určitě znáte názvy alespoň několika souhvězdí. Zkuste je doplnit do souvětí jako několikanásobný podmět a doplňte koncovky neúplných slov.

a _ jsou souhvězdí která iak nám říkal _ v planetáriu

Pamatujte si!
V několikanásobném podmětu má mužský rod životný přednost před všemi ostatními rody (přísudkové sloveso má v tomto případě vždy koncovku -i).

Vesmírné nadšení přivedlo Ivoše do knihovny za knížkami plnými fantazie. A tam vedle příběhů o kosmonautech objevil i pohádkového „Hobita“, Bilba Pytlíka.

Hobit

Když trpaslíci dozpívali, hobit pocítil, jak se v něm probouzí láska ke krásným věcem, vytvořeným rukama a zkušenosti a kouzly. Pak se v něm ozval hlas předků a přání jí se podívat na ty veliké hory a uslyšet šumění borů a hukot vodopádů a prozkoumat jeskyně a nosit meč místo vycházkové hole. **Vykoukl z okna.** Na temné obloze nad stromy zářily hvězdy. Připomněly mu drahokamy trpaslíků, třpytící se v temných slujích.

V lese za Vodou náhle vyskočil plamen – někdo tam asi zapálil oheň – a Bilbo si představil pustošící draky, jak se usazují na jeho poklidném Kopci a rozněčují tam požár. Otřásl se a náramně rychle z něho byl zase obyčejný pan Pytlík ze Dna Pytle pod Kopcem.

(John Ronald Reuel Tolkien: Hobit)

Větné celky dělíme na:
a) věty jednoduché,
b) souvětí.

Věta jednoduchá
vyjadřuje jednu myšlenku
a obsahuje jedno sloveso ve
tvaru určitém (= jeden přísudek),
např. *Právě čtu „Hobita“.*

Souvětí je tvořeno nejméně dvěma větami, např. *Právě čtu „Hobita“, protože mi ho doporučil kamarád.* Podle počtu přísudků (sloves v určitém tvaru) určujeme počet vět v souvětí. Jednotlivé věty v souvětí jsou spojeny **spojovacími výrazy, nejčastěji spojkami (*a, i, ale, protože, když, aby, že* atd.), zájmeny (*jaký, který, čím, jenž* atd.) a příslovcí (*kde, jak, kdy, odkud, až* atd.).**

1. Vypište z textu všechny přísudky. Zopakujte si, kdy je sloveso přísudkem.
2. První souvětí v úryvku z „Hobita“ zaznamenejte grafickým vzorcem.
3. Z úryvku vypište tři podstatná jména, která považujete za klíčová, a vytvořte s nimi souvětí.
4. Do sešitu vypište všechny spojovací výrazy, které v ukázce najdete. Určete, jakými slovními druhy jsou vyjádřeny.
5. Označenou větu změňte na souvětí tak, aby byl celý text stále smysluplný.
6. Vytvořte pravdivou větu jednoduchou se slovy:

„Hobit“, J. R. R. Tolkien, Bilbo Pytlík, hrdina.

Která věta je jednoduchá? Podle čeho to poznáte?

Pršelo a blýskalo se celou noc. Přišel se psem vesele pobíhajícím kolem jeho nohou.

JIRKA

Ivoši, díky za tip na „Hobita“. Viděl jsem film „Pán prstenů“, ale nevěděl jsem, že to jsou i knížky. A tenhle příběh ve filmu vůbec není a je dost legrační.

IVOŠ

Já jsem přečetl i „Pána prstenů“ a dost se mi líbil, i když vzadu psali, že ten spisovatel ho psal nejdřív pro dospělé. A v knížce je daleko víc dobrodružství než ve filmu.

ELIŠKA

Já to také četla, ale na mě se tam moc bojuje. To se mi víc líbily „Letopisy Narnie“. Ty jsou o dětech a jejich dobrodružství v pohádkové říši. 😊

OLDA

Jo, ty byly fajn. My jsme je četli ve škole a já si představoval, jak velím v té závěrečné bitvě statečné armády kentaurů.

JIRKA

To je právě kouzlo fantastických knížek. Prožiješ s nimi neuvěřitelná a nebezpečná dobrodružství a nejhorsí, co se ti může stát, je, že spadneš z postele! 😊

1. Myslíte si stejně jako Ivoš, že je v knížkách víc dobrodružství než ve filmu, nebo je to podle vás naopak? Proč?
2. U všech přísudků určete, jsou-li slovesné, nebo jmenné se sponou.
3. Z podtržených souvětí vypište základní skladební dvojice.
4. V podtržených souvětích určete počet vět a запиšte větné vzorce.
5. Zjistěte, jak se jmenují jednotlivé části třídílného románu „Pán prstenů“, a všechny názvy použijte v jedné větě jako několikanásobný podmět.

6. Doplněte správné koncovky přísudkových sloves.

Frodo Pytlík a jeho přátelé statečně bojoval _ proti silám zla a nakonec také zvítězil _ . Knihy „Letopisy Narnie“ si děti oblíbil _ . Některá zvířata v Narnii dokázal _ mluvit lidskou řečí. Hobiti na cestě za Prstenem zažil _ mnohá dobrodružství. Podle románové trilogie J. R. R. Tolkiena byl _ natočen _ tři úspěšné filmy oceněné několika Oscary.

7. Následující věty spojte do souvětí tak, aby dávala smysl.

Petr nemohl jít do školy. Petr byl nemocný. Oteplí se. Budu nosit krátké kalhoty.

